

---

# AKTUÁLNE PROBLÉMY VOJENSKEJ SOCIOLOGIE

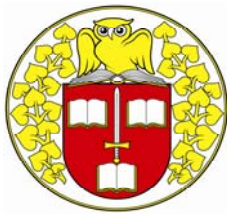
---



**SOCIOLOGICKÝ POHĽAD NA OZBROJENÉ SÍLY  
SLOVENSKEJ REPUBLIKY**

---

Liptovský Mikuláš  
2011



# **AKTUÁLNE PROBLÉMY VOJENSKEJ SOCIOLOGIE**

SOCIOLOGICKÝ POHĽAD NA OZBROJENÉ SILY  
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

**Liptovský Mikuláš**

**2011**

Zborník vznikol ako výsledok diskusie členov Sekcie vojenskej sociológie Slovenskej sociologickej spoločnosti. Obsah zborníka poukazuje na to, že nové podmienky pôsobenia ozbrojených síl v 21. storočí vyžadujú aj nový pohľad na ich problémy a spôsoby riešenia. Zároveň vyjadruje snahu o aktivizovanie tvorivej a kritickej diskusie o budúcnosti ozbrojených síl, do ktorej by sa mohli vo väčšej miere zapojiť odborníci aj z ďalších spoločensko-vedných odborov. Zvláštnu pozornosť by si zaslúžili otázky reštrukturalizácie ozbrojených síl, materiálneho a sociálneho zabezpečenia príslušníkov ozbrojených síl a to najmä vo finančných a dôchodkových náležitostiach profesionálnych vojakov.

**Editóri:**            **PhDr. Karol Čukan, CSc.    (30%)**  
                         **Doc. RSDr. Jozef Matis, CSc.    (40%)**  
                         **Doc. PhDr. František Škvrnda, CSc.    (30%)**

**Lektorovali:**    **prof. Dušan Polonský, CSc.**  
                         **Doc. PhDr. Oľga Plávková, CSc.**

**ISBN: 978 80-8040-440-6**

# OBSAH

*ŠKVRNDA František, ČUKAN Karel*

## ÚVOD

*(INTRODUCTION)*

5

## I. TEORETICKÉ A METODOLOGICKÉ OTÁZKY

*ŠKVRNDA František*

### SOCIOLOGICKÝ POHĽAD NA VYBRANÉ PROBLÉMY BUDOVANIA A FUNGOVANIA OZBROJENÝCH SÍL SLOVENSKEJ REPUBLIKY NA ZAČIATKU 21. STOROČIA

*(SOCIOLOGICAL ATTITUDE TO SELECTED PROBLEMS OF BUILDING AND RUNNING THE ARMED FORCES OF SLOVAK REPUBLIC AT THE BEGINNING OF THE 21.st CENTURY)*

8

*HAMAJ Pavol*

### OSOBITOSTI SOCIOLOGICKÝCH VÝSKUMOV V SOCIÁLNEJ ORGANIZÁCII

*(PARTICULARITIES OF SOCIOLOGICAL RESEARCHES IN SOCIAL ORGANIZATION)*

29

*MATIS Jozef*

### PRÍPRAVA PROFESIONÁLNEHO VOJAKA PRE 21. STOROČIE

*(CHANGE IN PERSPECTIVE OF TRAINING PROFESSIONAL SOLDIER OF THE 21<sup>st</sup> CENTURY)*

36

*BERKY Luboš*

### PŮVOD PRIPRAVOVANÝCH ZMIEN SOCIÁLNEHO SYSTÉMU VOJAKOV A ICH MOŽNÉ DŮSLEDKY NA PLNE PROFESIONÁLNE OZBROJENÉ SÍLY SLOVENSKEJ REPUBLIKY – KRÍZA SOCIÁLNEHO SYSTÉMU VOJAKOV

*(THE ORIGIN OF THE CHANGES OF SOCIAL SYSTEM OF SOLDIERS AND THEIR POTENTIAL EFFECTS ON FULLY PROFESSIONAL ARMED FORCES OF THE SLOVAK REPUBLIC – CRISIS OF WELFARE SYSTEM OF SOLDIERS)*

49

## II. EMPIRICKÝ POHĽAD NA OZBROJENÉ SÍLY

*ČUKAN Karol*

### STREDOŠKOLSKÁ MLÁDEŽ AKO REGRUTAČNÝ ZDROJ OZBROJENÝCH SÍL SLOVENSKEJ REPUBLIKY

*(HIGH SCHOOL STUDENTS AS RECRUITMENT SOURCE FOR THE ARMY)*

56

*KMOŠENA Miroslav*

### POZNATKY Z VÝSKUMU SPRÁVANIA SA JEDNOTLIVCOV A DAVU V KRÍZOVÝCH SITUÁCIÁCH V PRIESTOROCH NASADENIA VOJAKOV OZBROJENÝCH SÍL SLOVENSKEJ REPUBLIKY

*(RESULTS OF THE RESEARCH OF INDIVIDUAL AND CROWD BEHAVIOR OF SOLDIERS OF THE ARMED FORCES IN SLOVAKIA IN CRISIS SITUATIONS ON DEPLOYMENT)*

68

*KMOŠENA Miroslav, PETRUFOVÁ Mária, NEKORANEC Jaroslav*

### PREJAVY HROMADNÉHO SPRÁVANIA SA PERSONÁLU V KRÍZOVÝCH SITUÁCIÁCH V PRIESTOROCH NASADENIA

*(MASS BEHAVIOR OF AF OF SR IN CRISIS SITUATIONS AND ON DEPLOYMENT)*

86

*CZIRÁK Pavol*

### BEZPEČNOSTNÉ PROSTREDIE OČAMI PROFESIONÁLNYCH VOJAKOV

*(PROFESSIONAL SOLDIERS' OPINION ON SECURITY ENVIRONMENT)*

95

## ÚVOD

Za uplynulé dve desaťročia sa vojenská sociológia na Slovensku vyprofilovala ako legitímna odvetvová sociológia. Pravidelne sa hlási ku slovu a snaží sa poskytnúť decíznej sfére alternatívny pohľad na procesy, ktoré prebiehajú v ozbrojených silách. V produkcii vojenských sociológov sa prejavuje snaha o kontakt s realitou, najmä s neustále sa meniacou realitou života armády (ozbrojených síl SR). V teoretický, ale najmä v empirických prácach<sup>1</sup> sa počtom neveliká skupina odborníkov v uniforme, alebo aj bez uniformy, snaží reflektovať spomedzi mnohých problémov v poslednom období najmä problematiku personálnych zmien v organizme armády.

Po určitej odmlke, sa členovia vojenskej sociológie rozhodli opublikovať svoje príspevky v kolektívnom zborníku<sup>2</sup>. Ide v prevažnej miere o príspevky, ktoré odznali na odbornom seminári v júni 2011 v Liptovskom Jáne. Seminár sa venoval téme: *Aktuálne sociologické problémy úplnej profesionalizácie ozbrojených síl.*

Autori v svojich príspevkoch reagujú na nové výzvy, ktoré pred sociológiou, ale najmä pred vrcholovým manažmentom ozbrojených síl, stoja v súčasnosti, v čase, keď sa nastolila otázka „bytia, či nebytia“ armády u nás. V čase keď sa rieši zásadná otázka podoby v akej bude „bytie“ tejto organizácie v najbližších rokoch. Sociológov zaujíma najmä budúca sociálna tvár armády (sociálna, nie technická ani organizačná stránka, na ktorú sa viac sústreďuje pozornosť autorov tzv. Bielej knihy, ktorá vzniká na pôde Ministerstva obrany SR). Zaujíma nás, aké bude zloženie tejto, personálne veľmi „okypnenej“, ozbrojenej inštitúcie štátu, zaujíma nás mimo iné aj to, aký je potenciál na jej neustálu pravidelnú revitalizáciu a obnovu.

Zborník vznikol v kontexte poznania, že nové podmienky pôsobenia ozbrojených síl vyžadujú aj nový pohľad na ich problémy a spôsoby riešenia. Autori sa domnievajú, že trend, ktorý sa nastolil v poslednom desaťročí na Slovensku – nediskutovať o nepríjemných záležitostiach v oblasti obrany nie je dobrý. Takýto trend sa nepriaznivo prejaví najmä vtedy, keď sa začne hovoriť o finančných a dôchodkových náležitostiach vojakov, preto je treba aktivizovať tvorivú, kritickú diskusiu na tému budúcnosti ozbrojených síl, do ktorej by sa mali viac zapojiť aj odborníci zo spoločenskovedných odborov.

Diskusiu treba rozšíriť aj do civilného prostredia, ukazuje sa, že nedostatočná informovanosť slovenskej verejnosti o práci vojakov, o ich nových úlohách, najmä v zahraničných vojenských operáciách, o nárokoch, ktoré sú kladené na vojakov (fyzických, ale aj duševných a morálne - etických...) sa následne prejavuje v odpore (nesúhlase) verejnosti voči výške a šírke finančných a sociálnych náležitostí vojakov.

Domnievame sa, že aj keď vojenská sociológia je na Slovensku a tiež v medzinárodnom rámci na ústupe, má ešte stále potenciál efektívne vstupovať do riešenia problémov, ktoré akoby politickým a vojenským elitám v posledných rokoch prerastali cez hlavu.

---

<sup>1</sup> Máme na mysli najmä práce ako: Čukan K., Škvrnda F., Polonský D.: Sociologické aspekty plnej profesionalizácie, Bratislava MO SR 2002, Škvrnda F. a kol.: Vojenská sociológia na prahu 21. Storočia, Bratislava MO SR 2009 alebo Profesionalizácia ozbrojených síl (Komparatívny sociologický výskum v Českej a Maďarskej a Slovenskej republike), Bratislava 2005.

<sup>2</sup> Je to ďalšia z prác, ktoré vznikli na pôde Vojenskej sekcie SSS, kde vznikli kolektívne monografie, ale aj spoločné publikácie zborníkového charakteru ako napr. publikácia Sociológia pre armádu a bezpečnosť, ktorá vyšla pred konaním Výročnej konferencie Slovenskej sociologickej spoločnosti v Liptovskom Mikuláši v apríli 2008.

Prezentovaný zborník prác členov vojenskej sekcie Slovenskej sociologickej spoločnosti má tri časti: teoretickú, praktickú a empirickú. Je pokusom o teoretický, empirický, ale aj praktický pohľad na problematiku bezpečnosti a armády. Štruktúra a obsah príspevkov sú zrkadlom toho, aké problémy sa v slovenskej vojenskej sociológii riešia. Zároveň sú aj dôkazom hĺbky odborného pohľadu na vec.

V úvodnej teoretickej časti je prezentovaný teoretický pohľad na podoby armády v postmodernom svete, v ktorom sa mení nielen pohľad na bezpečnostné riziká a hrozby, ako aj pohľad na ich riešenie. Nevojenské hrozby začínajú dominovať nad vojenskými. V podmienkach postmodernity a postmodernistického myslenia sa zužuje priestor pre tradičné vojenské myslenie, ktoré bolo spojené so západnou (modernou, priemyslovou) spoločnosťou a prispelo k dosiahnutiu dominancie Západu nad svetom.

Sme svedkami toho, že pozvoľna nastáva „postvojenské“ obdobie. Toto obdobie však neznamená koniec ozbrojenému násiliu, konfliktom a vojnám na lokálnej, národnej ani medzinárodnej úrovni, ale vedie k zmenám smerom k ich sofistikovaniu, zastieraniu a skrývaniu skutočných cieľov činnosti v tejto oblasti, hľadaniu nových spôsobov jej vedenia a pod. V procesoch budovania a fungovania ozbrojených síl v týchto podmienkach dochádza k rastu významu „nevojenských“ faktorov, najmä ekonomických, ale aj politických, tiež sociálnych, kultúrnych a pod.

V ďalšej časti zborníka si našla svoje miesto metodologická štúdia zaoberajúca sa špecifikami sociologického skúmania v podmienkach ozbrojených síl Slovenskej republiky. V nej sa zdôrazňuje, že pre dokonalejšiu explanáciu výskumov v sociálnej organizácii, akou je aj armáda je si potrebné uvedomiť, čo všetko treba vedieť pri výskume napríklad správania sa ozbrojených subjektov v prostredí ozbrojených síl. Nestačí len ak je výskumník či výskumný tím erudovaný v oblasti sociologickej vedy a jej odvetví – napr. sociológie armády. Je prinajmenšom dobre, ak jednotlivcovi či tímu je vlastné penzum potrebných vedomostí, znalostí či zručností aj v iných oblastiach – napr.: oblasť všeobecnej psychológie alebo psychológie práce, psychologické aspekty boja, tiež v oblasť sociálnej mobility, demografických pohybov a procesov a ptd'.

Teoreticko–praktická časť obsahuje príspevky, ktoré sú zamerané najmä na prípravu vojenského profesionála a na sociálny systém, resp. systém sociálneho zabezpečenia vojakov.

V oblasti prípravy nového vojenského personálu sa podčiarkuje fakt, že kvalitatívna zmena bezpečnostnej situácie v Európe a vo svete a proces plnej profesionalizácie armád bude od našich ozbrojených síl a spoločnosti vyžadovať, aby sa súčasný obsah vojenskej výchovy, vyučovania a výcviku profesionálnych vojakov pretransformoval z úzko vojenských činností na prípravu vojaka podieľajúceho sa aj na riešení globálnych problémov.

O tom, že sociológia dokáže sformulovať kritický pohľad na politiku, ktorá sa realizuje v ozbrojených silách resp., ktorá sa uplatňuje v pohľade na budúcnosť armády svedčia konštatovania polemizujúce s názormi na sociálny systém v armáde časti civilnej verejnosti, v ktorom sa plne odráža neoliberálny postoj súčasnej spoločnosti. Základnou myšlienkou tohto postoja je minimalizácia úlohy štátu najmä vo vzťahu ku sociálnym kompenzáciám rizík, vyplývajúcich z vojenského povolania. Z pohľadu tejto koncepcie podstatnú úlohu pri výkone tohto povolania by mal do budúcnosti zohrávať plat profesionálnych vojakov, ktorý by mal zohľadniť prípadné riziká, či už zdravotné alebo sociálne. Táto koncepcia, ktorá nebola vystavená dôslednej odbornej diskusii, predpokladá výrazne oklieštený prístup k dôchodkovému zabezpečeniu vojakov a tým aj k zabezpečeniu ich rodín.

Z profesionálnych vojakov budúcnosti sa tak v podstate stávajú žoldnieri slúžiaci vládnucemu zoskupeniu za plat. Takýto spôsob zabezpečenia obrany Slovenskej republiky má však do budúcnosti mnohé úskalí. Jedným z nich je strata kontroly štátu nad vojakmi v zálohe a narastanie rizika ich zneužitia k trestnej činnosti organizovaným zločinom.

V empiricky ladených štúdiách sa prezentujú výsledky výskumov medzi stredoškolskou mládežou, ktorá je pre naše ozbrojené sily hlavným regrutačným zdrojom, sociálno – psychologických výskumov a taktiež výskumov zameraných na postoje orientácie súčasných profesionálnych vojakov.

Je pozitívne, že v rezorte obrany existuje permanentný záujem vojenských sociológov o poznávanie v prostredí mládeže. Ide najmä o kontinuálne výskumné projekty v prostredí stredoškolskej mládeže, ktorá je jednou z cieľových skupín regrutácie našej profesionálnej armády. Výsledky ostatného výskumu, ktorý realizovali sociológovia z MO SR ukazujú, že latentný záujem o prácu v armáde stále pretrváva a to i napriek tomu, že medzi mladými, ktorí sa neodmietajú myšlienkou v budúcnosti hľadať svoje profesionálne uplatnenie za bránami kasárni, sú reflektované hlasy o možných reštrikčných zmenách v oblasti sociálnych výhod profesionálnych vojakov.

Záujem sociológov a psychológov pôsobiaci v armáde má čoraz väčší priestor pri skúmaní správania sa vojakov v nasadení, preto empirickú časť zborníka vhodne dopĺňajú poznatky z výskumov správania sa jednotlivcov v krízových situáciách v priestoroch nasadenia vojakov Ozbrojených síl Slovenskej republiky.

Domnievame sa, že čitatelia z radou odborníkov z rezortu obrany, ale aj z civilného sektoru nájdú v príspevkoch cenné podnety (inšpirácie), minimálne na vecnú diskusiu. Obsah zborníka potvrdzuje myšlienku, že primárnym zámerom vojenských sociológov pri jeho koncipovaní bolo nielen poznávať (teoreticky a empiricky) sociálnu organizáciu – ozbrojené sily, ale aj hľadať a objavovať spôsoby a riešenia, ktorými je možné túto organizáciu meniť v prospech spoločnosti a spoločenskej praxe.

Karol Čukan a František Škvrnda

# I. TEORETICKÉ A METODOLOGICKÉ OTÁZKY

## SOCIOLOGICKÝ POHĽAD NA VYBRANÉ PROBLÉMY BUDOVANIA A FUNGOVANIA OZBROJENÝCH SÍL SLOVENSKEJ REPUBLIKY NA ZAČIATKU 21. STOROČIA

(SOCIOLOGICAL ATTITUDE TO SELECTED PROBLEMS OF BUILDING  
AND RUNNING THE ARMED FORCES OF SLOVAK REPUBLIC AT THE  
BEGINNING OF THE 21.st CENTURY)

**ŠKVRNDA František**

**ABSTRAKT:** *Základné procesy, ktoré podmieňujú súčasnú medzinárodnú bezpečnosť: vytváranie multipolarity moci v medzinárodných vzťahoch, prechod časti štátov sveta do postmoderného štádia rozvoja spoločnosti, pôsobenie neoliberalnej globalizácie v záujme USA a Západu. O protirečivosti sociálno-filozofického a sociologického chápania postmoderny a postmodernizmu. O postmodernom štádiu vývoja vzťahov spoločnosti a ozbrojených síl a budovaní a fungovaní ozbrojených síl. Vybrané teoretické problémy súčasnej vojenskej sociológie a ich implikácie pre budovanie a fungovania ozbrojených síl Slovenskej republiky. O potrebe zmeny pohľadu na budovanie a fungovanie ozbrojených síl Slovenskej republiky v ďalšom vývoji v 21. storočí.*

**KLÚČOVÉ SLOVÁ:** *Medzinárodná bezpečnosť, multipolarita moci v medzinárodných vzťahoch, postmoderné štádium rozvoja spoločnosti, postmoderna a postmodernizmus, vojenská sociológia, ozbrojené sily Slovenskej republiky.*

**ABSTRACT:** *The basic processes, which are conditions of present-day international security: creating multipolarity of power within the international relations, transition of part of the states of the world to the postmodern stage of development of the society, influence of neoliberal globalization on behalf of the USA and the West. Contradiction of the social-philosophical and sociological understanding of postmodern and postmodernism. Postmodern stage of development of relations within society and the armed forces and building and running the armed forces in suchlike conditions. Selected theoretical problems of present-day military sociology and their implications for the armed forces of Slovak Republic in the further development of the 21.st century.*

**KEY WORDS:** *International security, multipolarity of power within international relations, postmodern stage of development of the society, postmodern and postmodernism, military sociology, armed forces of the Slovak Republic.*

## ÚVOD

Rozpad bipolarity v usporiadaní medzinárodných vzťahov na začiatku 90. rokov minulého storočia viedol k rozsiahlym zmenám v bezpečnostnej oblasti, ktoré sa mimoriadne protirečivo premietli do oblasti budovania a fungovania ozbrojených síl. Od začiatku nového storočia sa čoraz viac začalo v teórii medzinárodných vzťahov poukazovať na postupné vytváranie multipolarity moci v usporiadaní medzinárodných vzťahov<sup>3</sup>.

---

doc. PhDr., CSc. Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Bratislava.

3 Geeraerts, G.: *China, the EU, and the New Multipolarity*. In *European Review*, 2011, Vol. 19, č. 1, s. 57 – 67; *Global security in a multipolar world*. (Edited by L. Peral with an introduction by Á. de Vasconcelos). Chaillot Paper No. 118, Paris : European Union Institute for Security Studies, 2009. Prístupné na <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp118.pdf>. Navštívené 4. novembra 2011; Hyde-Price, A.: *European Security in the Twenty-First Century: The Challenge of Multipolarity*. London – New York : Routledge, 2007; Hiro, D.: *After Empire: The Birth of a Multipolar World*. New York : Nation Books, 2009; Primakov, J.: *Na gorizonte mnogopoljarnyj mir*. In *Meždunarodnaja žizň*, 1996, č. 10; Turner, S.: *Russia, China and a Multipolar World Order: the Danger in the Undefined*. In *Asian Perspective*, 2009, Vol. 33, č. 1, s. 159 – 184.



Toto usporiadanie bude zásadným spôsobom determinovať aj spôsob vnímania a riešenia problémov bezpečnosti, či už na globálnej alebo na regionálnej úrovni. Z politického a bezpečnostného hľadiska sa považujú za centrá moci vo vytvárajúcej sa multipolarite predovšetkým EÚ, USA, ČLR a RF, ktorých reálna sila a rôzne prvky potenciálu majú v súčasnosti rozdielnu úroveň.

Časť neorealistickej i neoliberalných teoretikov medzinárodných vzťahov v USA (ako aj k nim inklinujúcich autorov vo svete) sa snaží vytváranie multipolarity spochybniť, popr. zahmlieť vytváraním nových pojmov a koncepcií. Ide najmä o pojem „nepolarita“<sup>4</sup> a koncepciu „postamerického sveta“<sup>5</sup>.

Ďalším nejasným pojmom je „medzipolarita“, ktorá má objasniť zvláštnosti multipolarity v čase (podmienkach) interdependencie<sup>6</sup>.

Vytváranie multipolarity časť autorov vníma pre Západ ako nebezpečný a škodlivý trend. Odstránenie alebo oslabenie negatívnych dopadov tohto trendu vidia niektoré kruhy v ďalšom rozvíjaní a posilňovaní transatlantickej politickej a bezpečnostnej spolupráce<sup>7</sup>.

Za tragikomický prípad volania po silnejšej transatlantickej spolupráci možno považovať list, ktorý v júli 2009 uverejnila poľská Gazeta Wyborcza a podpísalo ho 22 rôznych politických predstaviteľov zo siedmich štátov strednej a východnej Európy (mnohí z nich boli už v tom čase „politickými vyslúžilcami“, ktorí nemali vo vlastných krajinách žiadnu podporu). List bol určený Barackovi Obamovi, ktorého žiadali, aby neznižoval pozornosť USA venovanú tomuto regiónu a nevydával ho napospas Rusku.

V bezpečnostnom sektore sa poukazuje aj na obsah prognostickej štúdie Národného spravodajského výboru USA „Globálne trendy 2025 Premenený svet“ z novembra 2008, ktorý vyvoláva v podobných kruhoch tiež obavy. V tejto štúdii je totiž prvý scenár usporiadania medzinárodných vzťahov označený ako „Svet bez Západu“<sup>8</sup>.

Zo sociologického hľadiska výrazne vplyvajú na pôsobenie ozbrojených síl a dianie v nich na začiatku 21. storočia predovšetkým dva makrosociálne procesy – pôsobenie globalizácie<sup>9</sup> a prechod časti spoločností (štátov) do postmoderného štádia vývoja, ktoré podmieňujú aj vytváranie multipolarity v medzinárodných vzťahoch.

Procesy globalizácie a prechodu časti sveta do postmoderného štádia vývoja spoločnosti úzko spolu súvisia najmä z časového (historického) hľadiska a preto sa do určitej miery prekrývajú a dopĺňajú. Celkovo sú však oba procesy v silnej vzájomnej protirečivosti.

---

<sup>4</sup>Haas, R.: *The Age of Nonpolarity. What will follow U.S. Dominance*. In *Foreign Affairs*, 2008, Vol. 87, č. 3, s. 44 – 56. Pozri aj Bremmer, I.: *A non-polar world*. In *Foreign Policy*, 18. júna 2010.

<sup>5</sup>Zakaria, F.: *The Post-American World*. New York : W. W. Norton, 2008.

<sup>6</sup>Grevi, G.: *The interpolar world: a new scenario*. Occasional Paper No. 79. Paris : European Union Institute for Security Studies, 2009. s. 5.

<sup>7</sup>Wright, T. – Weitz, R.: *The Transatlantic Alliance in a Multipolar World*. Chicago : The Chicago Council of Foreign Affairs, 2010. Prístupné na <http://www.thechicagocouncil.org/userfiles/file/task%20force%20reports/The%20Transatlantic%20Alliance%20in%20a%20Multipolar%20World.pdf>. Navštívené 3. novembra 2011.

<sup>8</sup>*Global Trends 2025: A Transformed World*. Washington : NIC, 2008, s. 37. Prístupné na [http://www.dni.gov/nic/PDF\\_2025/2025\\_Global\\_Trends\\_Final\\_Report.pdf](http://www.dni.gov/nic/PDF_2025/2025_Global_Trends_Final_Report.pdf).

<sup>9</sup>Martell, L.: *The Sociology of Globalization*. Cambridge : Polity, 2010.

V stati si kladieme za cieľ uskutočniť v kontexte ideí a koncepcií kritického sociálneho myslenia najmä na základe kritických bezpečnostných štúdií<sup>10</sup> krátky sociologický teoretický náčrt vybraných procesov budovania a fungovania Ozbrojených síl Slovenskej republiky na začiatku 21. storočia. Dôraz položíme na východiskovú analýzu podmienok, súvislostí a dôsledkov procesu prechodu od moderných k postmoderným formám vojenskej organizácie.

## 1. O VÝVOJI NÁZOROV NA GLOBALIZÁCIU A JEJ BEZPEČNOSTNÉ ASPEKTY

Neoliberálna interpretácia globalizácie v 90. rokoch minulého storočia, ktorá deformovane zvýrazňovala ekonomickú dimenziu spočiatku nevenovala takmer žiadnu pozornosť jej bezpečnostným aspektom a toľž ešte tým, ktoré sú spojené s otázkami vojen a ozbrojených konfliktov. Neskôr sa pohľad na globalizáciu „zjemnil“, zrejme aj v reakcii na rozvoj antiglobalistického<sup>11</sup> a alterglobalistického<sup>12</sup> hnutia a rozšíril sa o filozofické, politologické a sociologické aspekty, kontext medzinárodných vzťahov, ľudské súvislosti a i<sup>13</sup>.

Objavil sa alternatívny – kritický pohľad na globalizáciu, ktorý zdôrazňoval potrebu vytvárania možností pre lepší svet. Za škodlivé na doterajšom priebehu sa považovalo najmä jej úzko ekonomické zameranie na nadmerný rast („hypergrowth“), privatizáciu, „komodifikáciu“, ekonomickú a kultúrnu homogenizáciu, exportne orientovaný obchod a investície, ktorý sa uskutočňuje pod taktovkou Svetovej banky, Medzinárodného menového fondu a Svetovej obchodnej organizácie<sup>14</sup>.

V alternatívnom chápaní sa načrtli aj základné princípy „lepšej“ globalizácie. Mali by medzi ne patriť: nová demokracia, subsidiarita, ekologická udržateľnosť, spoločné dedičstvo, diverzita, ľudské práva, práca, živobytie, zamestnanosť, potravinová bezpečnosť, rovnosť a princípy prevencie<sup>15</sup>.

Pri klasifikácii súčasného teoretického chápania globalizácie, ktoré sa stalo mimoriadne širokým a pestrým, použijeme prístup Andrewa Jonesa, ktorý ako jej základných – kľúčových predstaviteľov vymedzuje I. Wallersteina (systémové chápanie), A. Giddensa (konceptuálne chápanie), M. Castellsa (sociologické

---

<sup>10</sup>Pozri Booth, K.. (Ed.): *Critical Security Studies And World Politics*. Boulder: Lynne Rienner, 2005; Buzan, B. – Hansen, L.: *The Evolution of International Security Studies*. Cambridge : Cambridge University Press, 2011, s. 205 – 208; Peoples, C. – Vaughan-Williams, N.: *Critical Security Studies: An Introduction*. London – New York : Routledge, 2010.

<sup>11</sup>Pozri *Anti-Globalism Movement Handbook: Strategic Information and Contacts*. New York : International Business Publications, 2008, 6<sup>th</sup> ed.; Brahm, L. J.: *The Anti-Globalization Breakfast Club: Manifesto for a Peaceful Revolution*. Kiely, R.: *The Clash of Globalizations: Neo-Liberalism, the Third Way and Anti-globalization*. Chicago : Haymarket Books, 2009.

<sup>12</sup>Gawor, L.: *Globalization and its alternatives: antiglobalism, alterglobalism and the idea of sustainable development*. In *Sustainable Development*, 2008, Vol. 16, č. 2, s. 126 – 134; Chmelár, E.: Čo je alterglobalizácia. In *Slovo*, 26. apríla 2006. Prístupné na [http://www.noveslovo.sk/c/14809/Co\\_je\\_alterglobalizacia](http://www.noveslovo.sk/c/14809/Co_je_alterglobalizacia). Navštívené 4. novembra 2011. Martin, J. – Ventura, C. – Gauthier, E. – Buzgalin, A.: *Alterglobalism and Marxism: Dialectic of Interrelations in the Epoch of the Proto-Empire*. In *Transform! european journal for alternative thinking and political dialogue*. Issue 03/2008. Prístupné na [http://www.transform-network.net/uploads/media/Alterglobalism\\_and\\_Marxism\\_01.pdf](http://www.transform-network.net/uploads/media/Alterglobalism_and_Marxism_01.pdf). Navštívené 4. novembra 2011.

<sup>13</sup>Jones, A.: *Globalization : Key Thinkers*. Cambridge : Polity Press, 2010, s. 5. Mott, V. H.: *Globalization: People, Perspectives, and Progress*. Westport : Praeger, 2004.

<sup>14</sup>Cavanagh, J. – Mander, J.: *Alternatives to Economic Globalization: A Better World Is Possible*. San Francisco : Berrett-Koehler Publishers, 2<sup>nd</sup> ed., 2004, s. 34 – 76.

<sup>15</sup>Tiež tam, s. 99 – 102.

chápanie), D. Helda a A. McGrewa (transformačné chápanie), P. Hirsta a G. Thompsona (skeptické chápanie), P. Dickena a S. Sassenovú (priestorové chápanie), T. Friedmana a M. Wolfa (pozitívne chápanie), J. Stiglitz (reformistické chápanie), N. Kleinovú, G. Monbiota a subcommandanta Marcosa (radikálne chápanie), M. Hardta a A. Negriho (revolučné chápanie) a A. Appaduraia (kultúrne chápanie)<sup>16</sup>.

Iná klasifikácia názorov na chápanie a interpretáciu globalizácie sa podáva v čítanke zostavenej Frankom J. Lechnerom a Johnom Bolim, ktorí ich zaradili do jedenástich oblastí – najmä na základe obsahu a spôsobov objasnenia. Ide o chápanie diskusné, vysvetľujúce, zážitkové (skúsenostné), spojené so svetovou ekonomikou, spojené s národným štátom, na základe globálneho vládnutia, spojené s občianskou spoločnosťou a mimovládnyimi organizáciami, spojené s médiami, spojené s náboženstvom, na základe globálneho environmentalizmu a alternatívno-globalistické spojené s hnutím za globálnu spravodlivosť<sup>17</sup>.

Udalosti 11. septembra 2001 zásadným spôsobom zmenili aj pohľad na vplyv globalizácie na bezpečnosť sveta (i na ozbrojené sily). Otázka terorizmu sa stala jednou z najrozšírenejších bezpečnostných tém<sup>18</sup>. Reakciou politickej elity USA však bolo vyhlásenie globálnej vojny proti terorizmu G. Busha, jr., ktorá viedla k veľkým výdavkom. Priniesla viacero škandálov spojených s porušovaním medzinárodného práva (mučenie väzňov, tajné väznice) a skončila neúspechmi<sup>19</sup>, ktoré sa prejavili vo vojne v Afganistane a Iraku ale aj širších politických a sociálnych súvislostiach.

Okrem hrozby terorizmu sa poukazovalo na široký problém tzv. globalizačných hrozieb, ktoré nastolil už dávnejšie v rámci chápania globálnej (svetovej) rizikovej spoločnosti Ulrich Beck<sup>20</sup>. K jedným z prvých autorov, ktorí sa kriticky zaoberali bezpečnostnými súvislosťami a dôsledkami globalizácie, patrila Jan A. Scholte. Zameral sa na skúmanie protirečivého vplyvu globalizácie na bezpečnosť v týchto oblastiach: mier, kriminalita, ekológia, zdravie, chudoba, finančná stabilita, zamestnanosť, podmienky práce, identita, poznanie, sociálna súdržnosť<sup>21</sup>. Viacerí autori sa zaoberajú aj širšími vzťahmi medzi vojnou a globalizáciou<sup>22</sup>.

---

<sup>16</sup>Jones, A., cit. dielo, s. 19 – 226.

<sup>17</sup>Lechner, F. J. – Boli, J. (Eds): *The Globalization Reader*. Oxford – Malden : Wiley-Blackwell, 2011, 4<sup>th</sup> ed.

<sup>18</sup>Pozri Beeson, M. – Bellamy, A. J.: *Globalisation, Security and International Order After 11 September*. In Australian Journal of Politics & History, 2003, Vol. 49, č. 3, s. 339 – 354; Lia, B.: *Globalisation and the Future of Terrorism: Patterns and Predictions*. London – New York : Routledge, 2005; Mullard, M. – Cole, B. A. (Eds.): *Globalisation, Citizenship and the War on Terror*. Cheltenham – Northampton : Edward Elgar Pub, 2008. Stapley, L.: *Globalization and Terrorism: Death of a Way of Life*. London : Karnac Books, 2006. Steger, M. B.: *Globalism: Market Ideology Meets Terrorism (Globalization)*. Lanham : Rowman & Littlefield, 2005, 2<sup>nd</sup> ed.

<sup>19</sup>Pozri Chossudovsky, M.: *America's "War on Terrorism"*. Shanty Bay : Global Outlook, 2005; Michel Singh, R. – Buckley, M. E. A.: *The Bush doctrine and the war on terrorism: global responses, global consequences*. London – New York : Routledge, 2006; Woodward, B.: *Bush at War*. New York : Simon & Schuster, 2002; Woodward, B.: *The War Within: A Secret White House History 2006-2008*. New York : Simon & Schuster, 2009.

<sup>20</sup>Zatiaľ posledná Beckova práca venovaná tejto téme je „Svetová riziková spoločnosť“ (Beck, U.: *Weltrisikogesellschaft*. Frankfurt/M. : Suhrkamp, 2007).

<sup>21</sup>Scholte, J. A.: *Globalization : A Critical Introduction*. Basingstoke – New York : Palgrave Macmillan, 2<sup>nd</sup> ed., 2005, s. 279 – 315.

<sup>22</sup>Barkawi, T.: *Globalization and War*. Lanham : Rowman & Littlefield, 2005; Chossudovsky, M.: *War and globalisation: the truth behind September 11*. Shanty Bay : Global Outlook, 2002; Martell, L., cit. dielo, s. 287 – 309.

V súčasnosti je problém bezpečnosti v podmienkach globalizácie rozpracovaný už rozsiahlejšie, takmer systematickým spôsobom. Dotýka sa všetkých základných oblastí pôsobenia globalizácie – ekonomických, politických, sociálnych, kultúrnych a pod.<sup>23</sup>

Vplyv globalizácie na bezpečnosť, vojny a ozbrojené násilie sa hodnotí kriticky aj z pohľadu ľudskej bezpečnosti<sup>24</sup>. Chápanie ľudskej bezpečnosti sa odlišuje od chápania bezpečnosti v rámci bezpečnostných či strategických štúdií a kladie dôraz najmä na ľudský život a jeho dôstojnosť. Dve základné dimenzie ľudskej bezpečnosti predstavujú sloboda od nebezpečenstiev (ochrana) a sloboda od nedostatku (rozvoj). Za podmienky dobrého života v kontexte ľudskej bezpečnosti sa považujú najmä tie, ktoré súvisia s odstránením chudoby, starostlivosťou o zdravie, primeraným vzdelávaním, dodržiavaním ľudských práv a možnosťami politickej participácie.

V súvislosti s koncepciou ľudskej bezpečnosti urobíme záver, ktorý sa dotýka globalizácie. Napriek tomu, že globalizácia sa stala veľmi pertraktovanou témou sociálnovednej tvorby v posledných dvoch desaťročiach, pri jej praktickom pôsobení jednoznačne stále prevažuje ekonomická dimenzia na neoliberalnom základe. Silne prispela aj k vzniku globálnej krízy začiatku 21. storočia<sup>25</sup> najmä tým, že zhoršuje úroveň ľudskej bezpečnosti najmä v chudobných častiach sveta. *Doterajšie pôsobenie globalizácie považujeme za vážny bezpečnostný problém až hrozbu. Jej nebezpečenstvo spočíva najmä v tom, že v súčasnej podobe vedie k narastaniu disproporcií v delbe bohatstva a moci, ktoré je sprievodným znakom západnej spoločnosti a jej dominancie vo svete a čoraz viac ohrozuje aj životné prostredie.*

## 2. O PROTIREČIVOSTI SOCIÁLNO-FILOZOFICKÉHO A SOCIOLOGICKÉHO CHÁPANIA POSTMODERNY A POSTMODERNIZMU

Považujeme za potrebné odlišiť postmodernu, resp. postmodernitu ako stav spoločnosti (ontologický fenomén), ktorý možno na základe určitých kritérií vnímať objektívne, od postmodernizmu (epistemologického, gnozeologického fenoménu), ktorý je ideovou reflexiou tohto stavu, pričom v niektorých prípadoch aj nezávislou na samotnej realite. Teoretické objasnenie postmoderny či jej postmodernistický výklad v sociologickom, filozofickom či aj všeobecnovedeckom význame môžu byť však ešte protirečivejšie ako postmoderna sama.<sup>26</sup>

---

<sup>23</sup>Fagan, G. H. – Munck, R.: *Globalization and Security: an encyclopedia* (2 Vol.). Santa Barbara – Denver – Oxford : Praeger, 2009. Pozri aj Aydinli, E. – Rosenau, J. (Eds.): *Globalization, Security, And the Nation State: Paradigms in Transition*. Albany : State University of New York Press, 2005; Friedman, J. – Randeria, S. (Eds.): *Worlds on the Move: Globalisation, Migration and Cultural Security*. London – New York : I. B. Tauris, 2004; Gobbicchi, A.: *Globalisation, armed conflicts and security*. Roma : CeMiSS, 2004; Kirshner, J.: *Globalization and national security*. London – New York : Routledge, 2006; Lewis, J. A.: *Globalization and national security: maintaining U.S. technological leadership and economic strength*. Washington : CSIS, 2004.

<sup>24</sup>Battersby, P. – Siracusa, J. M.: *Globalization and human security*. Lanham : Rowman & Littlefield, 2009; Graham, T. D. – Poku, N. K.(Eds.): *Migration, globalisation, and human security*. London – New York : Routledge, 2000; Kay, C. (Ed.): *Globalisation, competitiveness, and human security*. London : Frank Cass, 1997.

<sup>25</sup>Gills, B. K.: *Globalization in Crisis (Rethinking Globalizations)*. London – New York : Routledge, 2011.

<sup>26</sup>Pozri Bertens, H.: *The Idea of the Postmodern: A History*. London : Routledge, 1995; Kumar, K.: *From Post-Industrial to Post-Modern Society: New Theories of the Contemporary World*. Oxford – Malden : Wiley-Blackwell, 2004, 2<sup>nd</sup> ed.; Sim, S. (Ed.): *The Routledge Companion to Postmodernism*. London – New York : Routledge, 2011, 3<sup>rd</sup> ed.; Connor, S. (Ed.): *The Cambridge Companion to Postmodernism*. Cambridge : Cambridge University Press, 2004.

Vývojová línia postmodernizmu v sociálno-filozofickom a sociologickom nie je spojená len s postindustriálnou spoločnosťou, ktorá má viac ekonomický a technický (technologický) podtext, ale ide najmä o postštrukturalizmus ako aj kritický pohľad marxizmu a neomarxizmu.

S postmodernizmom sa okrem toho rôznym spôsobom spája aj viacero sociálnych a intelektuálnych (ideových) hnutí, napr. feminizmus, hnutie zelených, antiglobalizmus, alterglobalizmus a pod..

Komplikácie vnímania postmodernity spočívajú už v tom, že súčasná spoločnosť sa začala v dôsledku narastajúceho neúspechu projektu moderny západnej (chápanej aj ako modernej či priemyselnej) spoločnosti<sup>27</sup> označovať od konca 60. rokov minulého storočia rôznymi a „pestrými“ názvami. Najprv to bola postindustriálna spoločnosť<sup>28</sup>. V súčasnosti je rozšírené pomenovanie súčasnej spoločnosti ako informačnej alebo vzdelanostnej (znalostnej). Známe je aj označenie súčasného sveta od Marshalla McLuhana ako „globálnej dediny“<sup>29</sup>, ktoré vzniklo ešte v 60. rokoch.

Zo sociologického hľadiska postmodernity znamená v prvom rade podmienky života, životný štýl, kultúru<sup>30</sup>. Ide v nej aj o otázky identity<sup>31</sup> a politiky, napr. meniace sa otázky politickej reprezentácie, vrátane paródie v nej, vzťahu textu a obrazu, vzťahu súkromného a verejného a i.<sup>32</sup> Postmoderna sa dotýka aj bezpečnosti<sup>33</sup>, vojen, ozbrojených konfliktov a násilia a ich spojenia s (postmodernou) politikou<sup>34</sup>.

Postmodernizmus niektorí autori interpretujú ako nové spôsoby videnia sveta a jeho problémov<sup>35</sup>. Postmoderna vznikla v dôsledku zlyhania projektu emancipácie ľudstva, ktorý bol spojený s nádejami vkladnými do modernej spoločnosti. Predpoklady adekvátnej reakcie na túto situáciu tkvejú v avantgardách, ktoré by mali byť schopné novým spôsobom vidieť svet a riešiť jeho problémy.

---

<sup>27</sup>Pozri Keller, J.: *Dějiny klasické sociologie*. Praha : Slon, 2004, s. 26 – 36.

<sup>28</sup>Bell, D.: *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*. New York : Basic Books, 1973.

<sup>29</sup>McLuhan, M.: *War and peace in the global village : an inventory of some of the current spastic situations that could be eliminated by more feedforward*. Corte Madera : Gingko Press, 2001 (práca prvýkrát vyšla v roku 1968).

<sup>30</sup>Butler, C.: *Postmodernism: A Very Short Introduction*. Oxford – New York : Oxford, University Press, 2002, s. 62 – 109; Heartney, E.: *Postmodernism*. Cambridge : Cambridge University Press, 2002, s. 65 – 76.

<sup>31</sup>Pozri Ward, G.: *Understand Postmodernism*. Abingdon : Bookpoint, 2010, s. 152 – 216.

<sup>32</sup>Hutcheon, L.: *The Politics of Postmodernism*. London – New York : Routledge 2002. Pozri aj Keller, J. *Politika s ručením omezeným 6. Postmoderní politika*. In Britské listy, 22. 5. 2002. Prístupné na <http://www.blisty.cz/art/10595.html>. Navštívené 28. októbra 2011; Ward, G., cit. dielo, s. 217 – 264. Téma identity a politiky v postmoderne sa niekedy prezentuje aj vo vzájomnom prepojení. Pozri Butler, C., cit. dielo, s. 44 – 61, Nicholson, L. – Seidman, S. (Eds.): *Social Postmodernism: Beyond Identity Politics*. Cambridge : Cambridge University Press, 1996.

<sup>33</sup>Sandole, D.: *Peace and Security in the Postmodern World: The OSCE and Conflict Resolution*. London – New York : Routledge, 2007

<sup>34</sup>Cimbala, S. J. – Rainow, P. J.: *Russia and Postmodern Deterrence: Military Power and Its Challenges for Security*. Potomac Books, 2007; Gray, C. H.: *Postmodern War: The New Politics of Conflict*. New York : The Guilford Press, 1998; Moore, C.: *Contemporary Violence: Postmodern War in Kosovo and Chechnya*. Manchester : Manchester University Press, 2011; Peters, R.: *Beyond Baghdad: Postmodern War and Peace*. Mechanicsburg : Stackpole Books, 2005;

<sup>35</sup>Butler, C.: cit. dielo, s. 13 – 43.

Za prvé postmodernistické dielo sociálno-filozofického a sociologického charakteru sa považuje práca Jeana-Francoisa Lyotarda „O postmodernej situácii“<sup>36</sup>, ktorá dala celému smeru (prúdu) aj meno. K dynamickému rozvoju postmodernizmu ako teoretickej reflexie postmodernej spoločnosti dochádza od 80. rokov minulého storočia a diskusie na túto tému sa vedú dodnes.

Veľká časť sociálnych filozofov, sociológov i ďalších sociálnych vedcov najmä konzervatívne zameraných postmodernizmus odmieta alebo ho považuje za škodlivý až nebezpečný. Napriek tomu však niektorí z nich uvažujú o potrebe zmeny doterajšieho spôsobu realizácie projektu moderny a tak vzniká ďalšia skupina názorov (pojmov), ktorá hovorí o inej, druhej, neskorej a pod. moderne.

Na základe rozsiahlej literatúry, ktorá má však veľmi rozdielny charakter urobíme pracovný náčrt základných znakov postmodernej a postmodernizmu. S oboma pojmami sa však spájajú rozdielne často aj protichodné javy, procesy, idey, koncepcie a pod a tým sú ich popis a interpretácia sťažené.

Postmoderna predstavuje vývojové štádium spoločnosti, ktoré vzniklo v dôsledku krízy modernej spoločnosti a jej ontologickej a epistemologickej (gnoseologickej) vyčerpanosti. Súvisí so snahami o pomenovanie a vystihnutie súhrnu sociokultúrnych zmien, ktoré sa začali vo zvýšenej miere prejavovať v druhej polovici 20. storočia (objavujú sa aj názory, ktoré vznik postmodernej posúvajú do skoršieho obdobia).

Obrazne možno hovoriť o tom, že vznikom postmodernej sa špecificky naplnila dialektika rozvoja a veľké výdobytky ľudskej práce a umu sa prevrátili vo svoj protiklad. V tomto duchu možno postmodernu (postmodernizmus) označiť aj za antitézu moderny (modernizmu). Už niekoľko desiatok rokov sa nachádzame v podmienkach radikálneho dejinného prelomu. Mení sa azda všetko a to tak rýchlo a neprehľadne, že pamäť a rozum sa zdajú byť skôr záťažou ako niečím, čo by nám malo pomôcť orientovať sa v súčasnosti, každodennej realite.

Hľadanie dôvodov, podmienok a súvislostí nesplnenia cieľov (ideálov) projektu moderny vyústilo do spochybnenia optimistického pohľadu na možnosti dosiahnutia pokroku západnej civilizácie ale aj celkového chápania dejín ako procesu pokroku – postupného prekonávania predchádzajúcich (nižších, menej rozvinutých) fáz. Premieta sa do historického pesimizmu, straty viery v pokrok, skepticizmu, pochybovačnosti o všetkom, čo v minulosti (v moderne) bolo stále, jasné, nepochybniteľné a pod.

Ide o otrávenie predstavy o všemocnosti ľudského rozumu a viery (deštrukciu logocentrizmu a scientocentrizmu), ktoré mali byť zárukou (nástrojom) naplňovania cieľov pokroku v duchu osvietenstva a opierali sa najmä o prioritu racionality a absolutizáciu abstraktného momentu. Odmieta sa systémovosť, ucelenosť a pod., ktoré boli spojené s modernou vedou a nahrádzajú sa zvýrazňovaním fragmentov, častí a detailov. Podobne treba prekonať aj totalitarizmus<sup>37</sup> politiky s etnocentrizmom, religionocentrizmom, maskulinocentrizmom a pod., ktoré sa stali významnými piliermi (nositeľmi) moci v západnej spoločnosti a viedli spoločnosť do slepej uličky. Neúspech moderny sa považuje aj za nový zdroj sociálnopatologických javov a procesov, s ktorými súčasná (najmä západná) spoločnosť zápasí.

---

<sup>36</sup>Lyotard, F.-J.: *La condition postmoderne: rapport sur le savoir*. Paris : Minuit, 1979. V češtine vyšiel preklad v roku 1993 (Lyotard, J.-F.: *Postmoderní situace*. Praha: Filosofia).

<sup>37</sup>Totalitarizmus v postmodernizme sa chápe ináč ako v politológii. Pozri Žižek, S.: *Mluvil tu někdo o totalitarismu?* Praha : Tranzit.cz, 2007 (originál Žižek, S.: *Did Somebody Say Totalitarianism?* London : Verso, 2001).

K znakom postmodernizmu<sup>38</sup>, v jadre ktorého je špecifická paradigma vnímania (prijímania) sveta v chaotickej pluralistickej podobe (kvalite), zaradíme predovšetkým:

- odmietanie koncepcie jedinej pravdy a jediného cieľa a úsilie o alternatívny prístup k svetu;
- potreba rozvíjanie plurality názorov a zrovnoprávnenia všetkých názorov;
- odmietanie jednoznačného, súhrnného výkladu života, univerzálnej koncepcie a cieľa platného pre celé ľudstvo;
- zvýraznenie multiparadigmálnosti, neredukovateľnosti plurality a odmietanie univerzálneho výkladu, čo vedie ku koncu (rozpadu) veľkých diskurzov (medzi ktoré možno zaradiť podľa J.-F. Lyotarda aj liberálny príbeh o obohacovaní ľudstva čiže kapitalistický príbeh oslobodenia od chudoby vďaka technickému a priemyslovému vývoju) a ich nahrádzaniu malými diskurzami, pričom každý diskurz má právo na existenciu a nemožno pripustiť totalitarizmus žiadneho diskurzu;
- pôsobenie demarkácie - stierania, rušenia demarkačnej línie medzi vedou a nevedou, kde pravda prestáva existovať a vedecká teória už nie je z iného sveta ako napr. mýtus, všetko sa môže prezentovať ako príbeh, pričom neexistuje objektívne pravidlo, ktoré by určovalo, kde je pravda;
- prekonanie binárnej opozície ako všeobecnosociologického základu poriadku (usporiadania) spoločnosti (napr. vo vzťahu medzi subjektom a objektom, mužským a ženským a pod.);
- heterogénnosť a autonómnosť životných foriem a výkladov života, ktoré sú spojené s jazykovými hrami, J.-F. Lyotard prirovnáva túto situáciu k biblickému príbehu o popletení jazykov;
- pochybovanie o pojmoch moderných spoločenských vied (vrátane sociológie) – realita, štruktúra, poriadok, identita, ale aj spoločnosť a pod.;
- pripúšťanie možnosti spojenia nezjednotiteľných praktík a konceptov, miešanie posvätného a profánneho, minulého a budúceho, komického a tragického, estetického primitivizmu a rafinovanosti atď.;
- textualizácia a chaotizácia sveta - spoločnosť sa charakterizuje ako priestor sociálneho textu, pôsobenie intertextuálnosti vedomia, ktorá je spojená s interpretáciou osobnosti ako samovyprávania „otvorenej identity“;
- potreba prekonania rozpojenosti znaku, skutočnosti a myslenia, moderné vedenie malo nielen logocentrický, ale aj fonocentrický a fallokratický charakter, čo treba tiež odstrániť;
- nová štrukturácia základných kategórií poznania (vedenia), ktorá súvisí s využívaním ich neduchovných predpokladov, ktorými sú predovšetkým telo, hlas a písmo;
- uplatňovanie nových metód poznania (vedenia) – dekonštrukcia, textové stratégie, dvojité čítanie, genealógia a i.

---

<sup>38</sup>Spracované okrem prameňov uvedených v odkaze č. 12 aj s využitím Čulík, J.: *Postmodernismus: Jaký je dnešní svět?*, Britské listy 28. februára 2008. Prístupné na <http://www.blisty.cz/art/39233.html> Navštívené 29. októbra 2011. Il'jin, I. P.: *Postmodernizm ot istokov do konca stoletija : evolucija naučnogo mifa*. Moskva : Intrada, 1998; *Postmodernizm : encyklopedija* (sost. Gricanov, A. A. – Mozejko, M. A.). Minsk : Interpressservis, Knižnyj dom Yandex, 2001. Prístupné na <http://www.infoliolib.info/philos/postmod>. Navštívené 30. októbra 2011.

K postmodernizmu nemožno pristupovať ako k univerzálnej koncepcii, známej z čias moderny. Prísne postmodernisticky vzaté v modernej (univerzálnej, ucelenej, jednoznačnej a pod.) podobe spracovaná postmodernistická charakteristika postmoderny a postmodernizmu by bola „zradou“ postmodernizmu. Preto aj náš náčrt znakov postmodernizmu predstavuje len jeden z možných pohľadov, ktorý v duchu postmodernizmu v súčasnosti (dnes) platí, ale zajtra môže byť už iný.

Nakoniec považujeme za potrebné zvýrazniť, že hoci postmodernizmus má v rade záverov blízko k liberalizmu, nemožno ich stotožňovať. Podobne v súčasnom svete najmä v pestrosti a neohraničenosti kontaktov a komunikácie sa zdá, že postmoderna je súčasťou globalizácie (alebo naopak – globalizácia súčasťou postmoderny). Sociálne ich však nemožno stotožňovať, lebo globalizácia vyžaduje unifikáciu, centralizáciu ale postmoderna smeruje k diferenciacii, odlišnosti a pod.

Tento malý postmodernistický exkurz (diskurz) zakončíme tým, že hoci postmodernizmus je mimoriadne komplikovaný a veľavýznamový, nemôže sa prijímať len negatívne (vyznačuje sa tým konzervativizmus a neokonzervativizmus), ale mal by sa vnímať predovšetkým pozitívne, ako otvorenie potencií pre hľadanie nových modelov perspektívneho myslenia a nových spôsobov riešenia problémov života súčasnej spoločnosti i jednotlivca, ako pokus objasniť dianie v podmienkach protirečení, komplikácií, neistoty, chaosu a pod. s cieľom prekračovať ich.

V podmienkach postmodernej neurčitosti sa nakoniec prekonáva aj sám postmodernizmus<sup>39</sup>. Vznikajú už post-postmodernistické idey (koncepcie) ako je napr. hypermoderna, hypermoderné časy<sup>40</sup>, popr. supermoderna<sup>41</sup>, kde sa uvažuje aj o návrate k veľkým témam a rozprávaniu (naráciám).

### **3. O POSTMODERNOM ŠTÁDIU VÝVOJA VZŤAHOV SPOLOČNOSTI A OZBROJENÝCH SÍL A O BUDOVANÍ A FUNGOVANÍ OZBROJENÝCH SÍL V JEHO PODMIENKACH**

Vojenský sociológovia Charles C. Moskos, John A. Williams a David R. Segal uvádzajú, že v 90. rokoch minulého storočia sa v USA a v ďalších západných rozvinutých demokraciách začal proces prechodu od moderných k postmoderným formám vojenskej organizácie<sup>42</sup>.

Budovanie a fungovanie najmodernejších ozbrojených síl, ktoré sa nachádzajú prevažne na Západe, sú z vojensko-technického (technologického) hľadiska výrazne podmienené aj revolúciou vo vojenstve (revolution in military affairs – MFA)<sup>43</sup> ktorá prináša do nich ďalšie sociálne zmeny.

---

<sup>39</sup>Novosád, F.: *Postmodernizmus nie je posledným slovom dejín*. In *Nové slovo*, 1999, č. 32. Prístupné na <http://voltaire.netkosice.sk/archive/Postmodernizmus%20nie%20je%20poslednym%20slovom%20dejín.doc> Navštívené 28. októbra 2011.

<sup>40</sup>Charles, S. – Lipovetsky, G.: *Hypermodern Times*, Oxford : Polity Press, 2006.

<sup>41</sup>Eagleton, T.: *After Theory*. New York : Basic Books, 2003.

<sup>42</sup>Moskos, C. C. – Williams, J. A. – Segal, D. R.: *Armed Forces after the Cold War*. In Moskos, C. C. – Williams, J. A. – Segal, D. R. (Eds.): *The Postmodern Military: Armed Forces after the Cold War*. New York – Oxford : Oxford University Press, 2000, s. 1.

<sup>43</sup>Tiež tam, s. 4 - 5. Bližšie o chápaní revolúcie vo vojenstve pozri Benbow, T.: *Magic Bullet: Understanding the Revolution in Military Affairs*. London : Brassey's UK, 2004; Laird, R. F. – Mey, H. R.: *The Revolution in Military Affairs: Allied Perspectives*. Honolulu : University Press of the Pacific, 2004; Sloan, E. C.: *The Revolution in Military Affairs*. Montreal : McGill Queens University Press, 2002.



Za medzník vo vývoji vojenstva v tomto kontexte sa považuje najmä vojna v Perzskom zálive alebo druhá iracká vojna<sup>44</sup>. Ďalšie otázky vojenskociologického charakteru vznikajú aj v súvislosti s vojnami vedenými v 21. storočí USA a NATO proti Afganistanu, Iraku a Líbyi, popr. pri uskutočňovaní ďalších tzv. humanitárnych intervencií<sup>45</sup>. Zatiaľ nie sú dostatočne a kriticky preskúmané, ale povedú zrejme k zmenám v paradigmách vojenskej sociológie.

Charles C. Moskos, John A. Williams a David R. Segal považujú za potrebné objasniť proces vytvárania postmoderných foriem vojenskej organizácie v kontexte vývoja vzťahov spoločnosti a ozbrojených síl. Možno uviesť, že títo autori do určitej miery podcenili zložitosti chápania a interpretácie postmodernity a postmodernizmu v tej podobe ako sme ich uviedli vyššie. Ich závery o pôsobení postmoderných foriem vojenskej organizácie totiž nie sú také radikálne ako závery postmodernistov.

Vojenská organizácia nemôže vzhľadom na svoj racionálny charakter ani v súčasnosti pripúšťať rozsiahle až určujúce pôsobenie chaosu, fragmentácie, plurality a pod. Na druhej strane sa však pri rôznych kritických pohľadoch (najmä ruských) na súčasnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku USA poukazuje na to, že sa v nej využíva paradigma riadeného chaosu<sup>46</sup>. Aj to, že postmodernizmus ako súčasť kritických teórií v medzinárodných vzťahoch sa neorealismi a neoliberalmi kritizuje alebo prehliada, je len špecifickým postmodernistickým fragmentarizmom či jazykovou hrou, lebo chaos, ktorý existuje aj v medzinárodných vzťahoch Washington nielen využíva ale aj podporuje či priamo produkuje.

Diskusie o stave ozbrojených síl v spoločnosti na konci 20. storočia prebiehali v širokom rámci od naivného optimizmu (prezentovaného najmä predstavou neokonzervatívcov o „novom svetovom poriadku“ pod taktovkou USA) po hlboký pesimizmus, ktorý sa obával vzniku anarchie v medzinárodných vzťahoch<sup>47</sup>. Napriek všetkým sociálnym komplikáciám vidia títo autori západnú vojenskú organizáciu najmä v politickom kontexte v progresívnej perspektíve, voči ktorej nenačrtávajú alternatívu, ani nepochybujú o jej schopnosti naďalej pôsobiť utilitárne a pragmaticky v intenciách západných hodnôt. Poukazujú síce na protirečivý vplyv rôznych vyššie vymenovaných znakov a prvkov postmodernity, ale považujú postmodernú vojenskú organizáciu za pokračovanie toho, čo tu bolo od čias Vestfálskeho mieru či napoleonských vojen. Martin Shaw, ktorý patrí k predstaviteľom kritického sociálneho myslenia, uvažoval už pred 20 rokmi v kontexte zmien na konci 20. storočia o vzniku „postvojenskej“ spoločnosti<sup>48</sup>.

---

<sup>44</sup>Pozri *Appendix Post-Gulf War Military Roles of Western Nations*. In Moskos, C. C. – Williams, J. A. – Segal, D. R. (Eds.), s. 279 – 282. V prehľade je uvedených vyše 50 veľmi rôznorodých misií s účasťou ozbrojených síl v najmenej 30 štátoch na všetkých svetadieloch s výnimkou Austrálie a Oceánie a Antarktídy v rokoch 1991 – 1999. Len časť z týchto misií bola uskutočnená na základe rezolúcií BR OSN.

<sup>45</sup>Hehir, A.: *Humanitarian Intervention. An Introduction*. London: Palgrave Macmillan, 2009.

<sup>46</sup>Borodkin, L.: *Metodologija neustojčivych sostojanij v politiko-istoričeskich processach*. In *Meždunarodnyje procesy*. Prístupné na <http://www.intertrends.ru/seventh/001.htm>. Navštívené 2. novembra 2011; Neklessa, A.: *Upravljajemyj chaos: dviženije k nestandartnoj sisteme meždunarodnych otnošenij*. *Meždunarodnaja ekonomika i meždunarodnyje otnošenija*, 2002, č. 9; Rashid, A.: *Descent into Chaos: The U.S. and the Disaster in Pakistan, Afghanistan, and Central Asia*. New York : Penguin, 2009, rev. ed.

<sup>47</sup>Moskos, C. C. – Williams, J. A. – Segal, D. R., cit. dielo, s. 2 – 3.

<sup>48</sup>Shaw, M.: *Post-Military Society: Militarism, Demilitarization and War at the End of the Twentieth Century* Cambridge : Polity Press, 1991.

Téma vzťahov spoločnosti a ozbrojených síl sa po vzniku vojenskej sociológie stala jednou z jej ústredných tém. Od čias vydania práce Samuela Huntingtona *Vojak a štát*<sup>49</sup>, ktorá mala viac politologické ako sociologické zameranie, sa táto problematika podrobne analyzovala a došlo v jej rámci k značnej diferenciacii názorov. Z teoretického (obsahového) hľadiska sa vytvorilo viacero teórií (konceptii) vzťahov spoločnosti a vojska<sup>50</sup>:

- inštitucionálna teória,
- konvergenčná teória,
- inštitucionálno-zamestnanecká hypotéza,
- teória činiteľov,
- teória súladu,
- liberálna teória,
- teória kultúrnych rozdielov.

Charles C. Moskos, John A. Williams a David R. Segal periodizujú vývoj vzťahov spoločnosti a ozbrojených síl v USA a západnej Európe do troch štádií<sup>51</sup>:

- Prvé štádium je moderné. Ide o obdobie od 19. storočia, ktoré je spojené so zavedením povinnej vojenskej služby v moderných (priemyslových) štátoch po vzore Francúzska (po francúzskej revolúcii)<sup>52</sup> do konca Druhej svetovej vojny.
- Druhé štádium predstavuje neskoré moderné. Ide o obdobie od polovice 20. storočia do začiatku 90. rokov a súvisí so „Studenou“ vojnou.
- Tretie štádium tvorí postmoderné. Ide o reakciu na procesy ukončenia „Studenej“ vojny a zmeny, ktoré sa začali prejavovať v bezpečnostnej oblasti.

Sociologicky relevantný problém v týchto podmienkach nastáva v súvislosti s tým, že kým vojaci „pokračujú v zdôrazňovaní vlastenectva (*national patriotism*), globalizácia financií, obchodu, komunikácií a ďalších vitálnych ľudských aktivít stále viac narúša tradičnú bázu národnej suverenity.<sup>53</sup>“

V podmienkach postmoderny a postmodernistického myslenia sa zužuje priestor pre tradičné vojenské myslenie, ktoré bolo spojené so západnou (modernou, priemyslovou) spoločnosťou a prispelo k dosiahnutiu dominancie Západu nad svetom. V perspektíve treba očakávať, že buď dôjde k úpadku (súmraku) dominancie Západu alebo sa budú musieť hľadať nové spôsoby jej dosahovania a udržiavania (sofistikovanie sociálneho násillia) nevojenskými cestami a nástrojmi.

---

<sup>49</sup>Huntington, S. P.: *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations*. Cambridge : Belknap Press of Harvard University Press, 1957.

<sup>50</sup>Pozri Burk, J.: *Theories of Democratic Civil-Military Relations*. In *Armed Forces and Society*, 2009, Vol. 29, č. 1, s. 7 – 29; Feaver, P. D.: *The Civil-Military Problematique: Huntington, Janowitz and the Question of Civilian Control*. In *Armed Forces and Society*, 1996, Vol. 23, č. 2, s. 149 – 178; Schiff, R. L.: *Civil-Military Relations Reconsidered: A Theory of Concordance*. In *Armed Forces and Society*, 1995, Vol. 22, č. 1, s. 7 – 24. Nielsen, S. C. – Snider, D. M. (Eds.): *American Civil-Military Relations: The Soldier and the State in a New Era*. The Johns Hopkins University Press, 2009.

<sup>51</sup>Moskos, C. C. – Williams, J. A. – Segal, D. R., cit. dielo, s. 1 – 2.

<sup>52</sup>Zásadný zlom vo vzťahoch spoločnosti a vojska znamenalo postupné zavádzanie povinnej vojenskej služby v spomínaných štátoch v 19. storočí pod vplyvom francúzskej revolúcie z roku 1789.

<sup>53</sup>Moskos, Ch. C. – Williams, J. A. – Segal, D. R., cit. dielo, s. 2.

V postmodernom vojenstve dochádza k piatim základným zmenám:

- rastie vzájomné prepojenie občianskej a vojenskej sféry ako štruktúrne tak aj kultúrne,
- znižujú sa rozdiely v rámci vojenskej služby medzi jednotlivými zložkami ozbrojených síl, hodnotami, bojovými a podpornými rolami,
- posun vo vojenských cieľoch od vojnových bojov k misiám, kde sa už nemusí uvažovať o vojenstve v tradičnom význame,
- o nasadení (použití) ozbrojených síl v medzinárodných misiách sa rozhoduje už viac mimo národných štátov,
- dochádza k internacionalizácii ozbrojených síl.<sup>54</sup>

Chápanie postmodernej vojenskej organizácie ale aj zmien v postmodernom vojenstve má viac charakter kontinuálny (časový) ako kvalitatívny. Pohľad autorov tejto koncepcie ale aj takmer celej západnej vojenskej sociológie, popr. politológie v tejto oblasti smeruje viac k duchu (neoliberálnej) teórie globalizácie ako postmodernizmu.

Za ekletantný príklad nám môže poslúžiť neochota meniť pohľad na NATO. NATO je jednoznačne produktom vrcholiacej moderny, podmienok, keď po Druhej svetovej vojne v podmienkach vznikajúcej bipolarity sa objavuje potreba vytvorenia vojenského paktu vedeného veľmocou (neskôr supervelmocou), ktorá je na jej čele. Z hľadiska vytvárajúcej sa multipolarity moci v usporiadaní medzinárodných vzťahov však tento pakt v súčasnosti spája deformovane dokopy dva potenciálne centrá moci, ktoré napriek tomu, že úzko spolupracujú, hospodársky medzi sebou súťažia a politicky majú tiež rozdielne záujmy.

Ak je NATO v týchto podmienkach považované za pozitívny faktor – „mierotvorcu“ – v súčasnej medzinárodnej bezpečnosti, ide o pohľad, ktorý je uzavretý v rámci neoliberalne chápanej ekonomickej globalizácie, vedúcej k snahe o upevnenie dominancie (bohatstva a moci) Západu. Do postmoderného ani multipolárneho sveta takýto pakt už nepatrí, je prežitý a bude prinášať viac komplikácií a starostí, ako dokáže vzhľadom na svoje spojenie so svetom, ktorý už neexistuje, vyriešiť. Malú ochotu či schopnosť NATO prispôbiť sa svetu začiatku 21. storočia, najmä jeho postmodernému a multipolárnemu charakteru, vyjadruje aj jeho Strategická koncepcia z roku 2010. Ako uvádzajú Jana Lasicová a Branislav Kováčik v novej stratégii NATO už to že tam je „nedostatočné rozdelenie na vojenské a nevojenské hrozby možno považovať nielen za historický relikv, ale aj za určitý zámer súčasnej stratégie<sup>55</sup>“.

#### **4. VYBRANÉ TEORETICKÉ PROBLÉMY SÚČASNEJ VOJENSKEJ SOCIOLOGIE A ICH IMPLIKÁCIE PRE BUDOVANIE A FUNGOVANIE OZBROJENÝCH SÍL SLOVENSKEJ REPUBLIKY**

Zo všeobecno-sociologického (teda historicko-sociologického) hľadiska možno uvažovať o tom (aj to zatiaľ len hypoteticky, lebo výskum v tejto oblasti by bol veľmi komplikovaný a zatiaľ sa ani neuskutočňuje), že nastáva „postvojenské“ obdobie v chápaní Martina Shawa.

---

<sup>54</sup>Moskos, Ch. C. – Williams, J. A. – Segal, D. R., cit. dielo, s. 2.

<sup>55</sup>Lasicová, J. – Kováčik, B.: *Strategická koncepcia NATO 2010 – ciele a limity*. In Doktríny mocností a najdôležitejších aliancií na počiatku 21. storočia. Praha : Professional Publishing, 2011, s. 30.

Toto obdobie však neznamená koniec ozbrojenému násiliu, konfliktom a vojnám na lokálnej, národnej ani medzinárodnej úrovni, ale vedie k zmenám smerom k ich sofistikovaniu, zastieraniu a skrývaniu skutočných cieľov činnosti v tejto oblasti, hľadaniu nových spôsobov jej vedenia a pod.

V procesoch budovania a fungovania ozbrojených síl v týchto podmienkach dochádza k rastu významu „nevojenských“ faktorov, predovšetkým ekonomických ale aj politických, tiež i sociálnych, kultúrnych a pod. Viaceré odborné, vojenskotechnické faktory, ktoré boli v minulosti (v podmienkach bipolarity) preferované a neraz aj utajované, popr. „tabu“, v posledných rokoch v diskusiách o stave, tendenciách vývoja, resp. riešení aktuálnych i perspektívnych problémov ozbrojených síl ustupujú do pozadia. Tento trend je oveľa silnejší v tzv. postsocialistických štátoch.

Zmeny v ozbrojených silách ako aj v ich pôsobení získali sociálne taký prevratný charakter ako to bolo v procese premeny nájomných armád na konskripčné ozbrojené sily. Vzhľadom na dynamiku a zložitosť spoločenského vývoja sú však tieto zmeny hlbšie, väčšie a rýchlejšie. Vedú k tomu, že priestor pôsobenia ozbrojených síl sa „zužuje“, stráca vojenský charakter a tak sa už niekoľko desaťročí stretávame s procesmi zásadne odlišnými od vývoja v podmienkach od polovice 19. do 70. rokov 20. storočia.

V posledných 20 rokoch došlo v prvom rade k bezprecedentnému znižovaniu počtov príslušníkov ozbrojených síl, ktoré je v mierových podmienkach asi najväčším – pri relatívnom vyjadrení v každom prípade. Napríklad počet príslušníkov ozbrojených síl na Slovensku sa znížil zhruba zo 46 000 osôb (tabuľkových miest) v roku 1993 na asi 13 000 v roku 2011 – teda takmer o tri štvrtiny (viac ako 70 percent), čo musí mať fatálne dopady nielen na vojenskú organizáciu, ozbrojené sily, ale aj na štát a celú spoločnosť.

Pokles početných stavov ozbrojených síl (odhaduje sa, že v 90. rokoch minulého storočia sa na celom svete uvoľnilo z ozbrojených síl viac miliónov vojakov v rôznych podobách služobného pomeru) však nesúvisí len s „demokratizáciou“ či „liberalizáciou“ ozbrojených síl v postsocialistických štátoch ale je badateľný aj v štátoch Západu i v rozvojových štátoch. Okrem toho treba zohľadniť, že čoraz väčšie množstvo mladých mužov by nebolo schopných z rôznych dôvodov slúžiť v konskripčných ozbrojených silách tak ako to bolo pred desaťročiami.

V podmienkach znižovania počtov ozbrojených síl sa strácajú (miznú) tradičné inštitúcie ozbrojených síl – v kultúrnej oblasti (pôsobení na verejnosť), ale aj vo vojenskom školstve, zdravotníctve a pod. Nachádza to protirečivý odraz nielen vo vnútri vojenskej organizácie – v jej „vojenskom“ jadre ale aj vo vonkajšom „obale“ vojenskej organizácie vnímanom verejnosťou (spoločnosťou). Ako príklad možno použiť zmeny rovnošaty, ktorá nadobúda tiež akoby „postmoderné“ módné prvky. V mnohých oblastiach kde dochádza k odchodu vojakov z posádok najmä v podmienkach hospodárskej krízy to verejnosť berie neraz s nepochopením, lebo prichádzajú o pracovné príležitosti nielen vojaci a zamestnanci ozbrojených síl ale aj mnoho ľudí podieľajúcich sa na zásobovaní a obslužných činnostiach týchto zariadení a pod. Dokonca v niektorých štátoch, kde sa ešte dodnes nachádzajú aj základne cudzích vojsk, proti ktorým sa v minulosti protestovalo, sú dnes viac trpené, predovšetkým z toho dôvodu, že poskytujú možnosti práce, ktoré by tu bez nich neboli ...

Znižovanie početných stavov ozbrojených síl, ktoré má spravidla kvantitatívny charakter sa spája aj s kvalitatívnymi dôsledkami. Vedie k potrebe výrazných organizačných zmien (reorganizáciám). Okrem toho je v mnohých štátoch spojené aj s prechodom, spravidla veľmi rýchlym, k úplnej profesionalizácii.

Úplná profesionalizácia ozbrojených síl, ktorá sa na začiatku 21. storočia presadila vo väčšine štátov sveta (ale najmä na Západe) prispieva k ich ľahšiemu politickému ovládaniu (kontrole) a zníženiu sociálnopolitických komplikácií pri ich nasadzovaní.

Môže sa však vnímať aj ako prejav „čierneho svedomia“ globálnej kapitalistickej spoločnosti (bohatých a mocných z hľadiska neoliberalizmu), keď vojenský profesionál je „dobře plateným“ odborníkom, rizikom činnosti ktorého je strata života kdekoľvek pri plnení akcie (aj nasadení v zahraničí), podobne ako hrozí bankrot podnikateľovi či živnostníkovi.

Verejnosť síce aj naďalej citlivo vníma smrť vojakov – profesionálov – v zahraničí pri nasadení ale nespokojnosť nemá taký charakter ako keby to boli vojaci povinnej služby. Zároveň v posledných rokoch dochádza ak znížovaniu záujmu verejnosti o dianie v úplne profesionalizovaných ozbrojených silách.

Na pozadí týchto procesov dochádza aj k iným druhom zmien – v prvom rade k rozšíreniu možnosti vykonávať vojenskú službu ženám. V niektorých krajinách vzhľadom na nezáujem mladých mužov sú prijímané do ozbrojených síl aj osoby, ktoré v minulosti boli z vykonávania vojenskej služby vylúčené (nové národnostné a náboženské zloženie ozbrojených síl sa môže premietnuť v niektorých štátoch do špecifickej vojenskej multikulturality), popr. sa znižujú nároky na uchádzačov a pod. V USA sa v posledných mesiacoch riešili problémy vojenskej služby homosexuálov.

Zo sociologického hľadiska nastáva pre ozbrojené sily zložitá obdobia a miera (stupeň) jeho všeobecnovedeckého (i vojenskociologického) poznania je výrazne menšia ako to bolo v minulosti. Zmeny boli vyvolané komplexom príčin – v politickej, ekonomickej, technickej, sociálnej, kultúrnej a iných oblastiach spoločenského života. Sú tiež podmienené tak makrosociálnymi procesmi medzinárodného (globálneho) i vnútroštátneho charakteru ako aj sociálnymi procesmi, prebiehajúcimi v samotných ozbrojených silách.

Vojenská sociológia na Slovensku ako veda, podobne aj v Česku, Maďarsku, Rakúsku, Slovinsku a tiež v ďalších malých európskych štátoch v podmienkach znížovania početných stavov ozbrojených síl, prestala reálne existovať. V týchto štátoch už nie sú základné vedecko-pedagogické pracoviská – katedry na vojenských školách alebo na „civilných“ univerzitách či také vedeckovýskumné pracoviská – ktoré by sa prioritne či prevažne zaoberali vojenskou sociológiou<sup>56</sup>.

Vojenská sociológia stojí na entuziazme niekoľkých málo jednotlivcov, pričom len v niektorých štátoch sú rozsiahlejšie grantové projekty, ktoré umožňujú dlhodobejšiu a cieľavedomejšiu vedeckú a výskumnú činnosť v tejto oblasti. Z hľadiska výsledkov a teoretického prínosu je angažovanosť mimovládnych organizácií (najmä tých, ktoré žijú z grantov a iných podpôr USA a NATO) pri skúmaní a riešení sociálnych problémov ozbrojených síl v postsocialistických štátoch prinajmenšom neefektívna, ak nie priam škodlivá.

---

<sup>56</sup>V susedných štátoch vojenská sociológia (nepoznáme situáciu na Ukrajine) existuje ako vedecko-pedagogická disciplína len v Poľsku. Ide najmä o Katedru sociológie dispozičných skupín (Zakład Socjologii Grup Dyspozycyjnych) na Sociologickom inštitúte Vratislavskej univerzity (Uniwersytet Wrocławski). Raritou je štúdium sociológie na Vysokej dôstojníckej škole pozemného vojska gen. T. Kościuszka (Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Lądowych im. gen. Tadeusza Kościuszki) vo Vratislavi, ktoré sa otvorilo v roku 2011. V Poľsku pôsobí aj Vojenský úrad sociálnych výskumov (Wojskowe Biuro Badań Społecznych) vo Varšave, ktorý je od začiatku roka 2010 súčasťou Vojenského strediska vzdelávania občanov (Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej). V rokoch 1990 – 1999 to bol Vojenský inštitút sociologických výskumov a do roku 2006 Vojenský úrad sociologických výskumov. Úrad uskutočňuje sociologické výskumy súčasných sociálnych problémov vojska a obrany s dôrazom na problematiku profesionalizácie ozbrojených síl. Prístupné na <http://www.wbbs.pl>.

Vzhľadom na vývoj ozbrojených síl vojenská sociológia má zrejme svoje najlepšie (zlaté) roky najmä v malých štátoch za sebou a možnosti jej rozvoja osobne vidíme už len v spojení s formujúcou sa sociológiou bezpečnosti<sup>57</sup>.

Sociologické skúmanie ozbrojených síl v posledných desaťročiach nadobudlo výrazne parciálny charakter (podľa nášho názoru je však komplikované sociologicky či aj politologicky dokazovať nevyhnutnosť vstupu Slovenska či iného štátu do NATO a postaviť túto otázku ako bezalternatívnu).

Vojenská sociológia sa zameriava na rôzne detaily a fragmenty sociálneho života a činnosti ozbrojených síl (vojakov), ale nekladie si za cieľ (a koniec koncov vzhľadom na personálny stav nemá ani síl) podať ucelený obraz o zmenách v prostredí pôsobenia ozbrojených síl ani o zmenách v nich samotných.

Je otázne, či teoreticky rozpracovaná sociologická koncepcia autorov z USA o prechode k postmoderným formám vojenskej organizácie skutočne bola v reálnej činnosti ozbrojených síl USA aj naplnená. Vzniká otázka či dve vojny – v Afganistane a v Iraku, v ktorých sa síce možno dosiahlo formálne vojenské víťazstvo nad protivníkom, čo bol výrazne početne menší, technicky o niekoľko generácií zastaralý a navyše nachádzajúci sa v rozvrátenom štáte, sociálne-ekonomicky veľmi slabom, bolo skutočne takým víťazstvom, ako sa mediálnepoliticky prezentovalo. Situácia v oboch krajinách je po rokoch zasahovania zo strany USA a Západu horšia ako bola pred rozpútaním invázií. Vojenská elita i vojenský sociológovia USA sa ocitli v komplikáciách nechtiac – to, čo sa po vojsku chcelo, najmä po dosiahnutí ľahkého vojenského víťazstva, sa odlišovalo od skúsenosti elity i poznania sociológov a ich predstavách o takom riešení problémov, ktoré je efektívne pre ozbrojené sily. Poznamenáme, že na rozdiel od minulosti sú všetci vojenský sociológia až na malé výnimky – nevojakmi, osobami mimo činnej vojenskej služby aj keď z nej môžu mať rôzne aj dlhoročné skúsenosti.

Z teoretického hľadiska naznačia trendy vývoja súčasnej vojenskej sociológie najmä rozsiahlejšie práce monografického charakteru, ktoré vyšli v posledných rokoch. Na počesť C. C. Moskosa, ktorý zomrel v roku 2008, vyšla nasledujúci rok publikácia<sup>58</sup>, na ktorej sa podieľali vojenský sociológovia aj z iných ako západných štátov. V tejto publikácii boli príspevky zaradené do troch okruhov, ktoré majú iný charakter ako sa prezentuje v strategicko-politickej línii USA a NATO:

- budovanie a udržanie mieru,
- medzinárodná vojenská spolupráca a mierové operácie,
- sociálne, profesionálne a politické aspekty asymetrického vojenstva (warfare),

Podobný charakter ale iné zameranie má publikácia o ozbrojených silách vojakov a vzťahoch spoločnosti a ozbrojených síl z roku 2008, ktorá je venovaná pamiatke nemeckého vojenského sociológa Jürgen Kuhlmana<sup>59</sup>. Venuje sa však užšej tematike a pozostáva len z dvoch častí:

- vojaci a ozbrojené sily,
- vzťahy spoločnosti a ozbrojených síl.

---

<sup>57</sup>Pozri Škvrnda, F.: *O formovaní sociológie bezpečnosti v slovenskom a medzinárodnom kontexte*. In Škvrnda, F. a kol.: *Slovenská vojenská sociológia na začiatku 21. storočia* (K 15 rokom pôsobenia vojenskej sociológie v samostatnej Slovenskej republike). Bratislava : MO SR, 2008, s. 147 - 164.

<sup>58</sup>Caforio, G. (Ed.): *Advances in Military Sociology: Essays in honor of Charles C. Moskos. Part A*. Bingley : Emerald, 2009.

<sup>59</sup>Kümmel, G. – Caforio, G. – Dandeker, C. (Eds.): *Armed Forces, Soldiers and Civil-Military Relations: Essays in Honor of Jürgen Kuhlmann*. Wiesbaden : VS Verlag für Wissenschaften, 2009.

Na tento rok je avizované vydanie novej monumentálnej práce o vojenskej sociológii v USA, ktorá má pozostávať z piatich dielov v rozsahu vyše 1 500 strán<sup>60</sup>. Publikácia predstavuje čítanku, kde sú zaradené vybrané diela vojenských sociológov počnúc Samuelom Stoufferom a Morrisom Janowitzom až po autorov pôsobiacich v súčasnosti napr. Jamesa Burka, Bernarda Boëneho, Giuseppe Caforia, Sinišu Maleševiča, Davida Segala a i.

- Prvý diel je zameraný na vznik a vývoj vojenskej organizácie a ich sociologické skúmanie.
- Druhý diel sa zaoberá tiež vojenskou organizáciou, trendmi jej vývoja a problémami jej fungovania ako aj vojenským profesionalizmom s dôrazom od druhej polovice 20. storočia do súčasnosti.
- Tretí diel obsahuje problematiku vzťahov spoločnosti a ozbrojených síl, kam je zaradená aj téma vojenských rodín.
- Štvrtý diel sa venuje sociologickému pohľadu na skúsenosti z vojen a nachádza sa tam aj problém vojnových veteránov.
- V piatom diele sa poukazuje na otázky použitia a kontroly ozbrojených síl.

Témy súčasnej vojenskej sociológie na Západe sú čoraz viac prepojené so širším kontextom bezpečnosti. Z organizačného hľadiska, ktoré bolo pre ozbrojené sily modernej spoločnosti alfou a omegou ich pôsobenia, ide dnes najmä o bezpečnostný sektor, kde je však výrazná prevaha nevojenských prvkov a vojsko je len jedným z viacerých či mnohých faktorov, ktoré zaisťujú bezpečnosť.

Značná časť západnej vojenskociologickej produkcie ešte stále vychádza z „janowitzko-moskovského“ odkazu, ktorý však má dnes už viac historický ako aktuálny či perspektívny charakter. Okrem toho je príliš zakorenený v realite USA a v podmienkach vytvárajúcej sa multipolarity už nie je vhodný ani pre vojenské (bezpečnostné) potreby a záujmy EÚ. V súčasnosti žiaľ neexistuje sociologická koncepcia budovania ozbrojených síl malých štátov.

Posledné dve desaťročia sa v postsocialistických štátoch budovanie armád (ozbrojených síl) stalo viac mediálno-politickou ako odbornou témou, čo sa prejavuje v problémoch, ktoré sú v malých štátoch zhruba podobné. V rámci krajín V-4 (ku ktorým v stredoeurópskom kontexte pridáme aj Slovinsko) majú všetky ozbrojené sily vrátane najväčších – poľských – zhruba rovnaké problémy, ktorých základnou príčinou je viacnásobná reorganizácia dovedená do rýchlej úplnej profesionalizácie. Úplne odlišný je charakter sociálnych problémov v rakúskych ozbrojených silách – Bundesheer, ktoré zatiaľ neprešli k úplnej profesionalizácii a okrem toho Rakúsko nie je členským štátom NATO.

Vo všetkých týchto štátoch situáciu ozbrojených síl sťažuje aj potreba šetrenia (znižovania) štátnych výdavkoch vrátane vojenských, ktorá je dramatická najmä v súvislosti s vývojom globálnej krízy začiatku 21. storočia. Washington a bruselská centrála NATO však už viac rokov bijú na poplach a niektoré kruhy v nich obrazne hovoria aj o strate pudu sebazáchovy v súvislosti s tým, že v celej EÚ (s výnimkou Veľkej Británie, Francúzska a Grécka, ktoré je možno aj v súvislosti s týmito výdavkami najviac zasiahnuté tzv. dlhovou krízou) dochádza dlhodobo k znižovaniu vojenských výdavkov. Pre ilustráciu uvidíme s dvomi malými komentármi údaje o vývoji vojenských výdavkov stredoeurópskych štátov v stálych cenách v USD z roku 2009 a podľa podielu ich výšky na hrubom národnom produkte.

---

<sup>60</sup>Burk, J – Segal, D. R.: *Military Sociology*. London : Sage, 2011. Prístupné na <http://www.uk.sagepub.com/books/Book235806?siteId=sage-uk&prodTypes=any&q=Military+Sociology&fs=1#tabview=title>

Prvá poznámka je v tom, že v súvislosti s výškou vojenských výdavkov Rakúska treba ukázať na lživosť výrokov o tom, že neutralita je drahšia ako členstvo vo vojenskom pakte, ktoré sa šírili v podmienkach vládnej kampane na presvedčanie obyvateľstva SR o bezalternatívnosti nášho vstupu do NATO pred desiatimi rokmi a boli šírené najmä narýchlo vzniknutými mimovládnyimi organizáciami podporovanými grantmi a inými príspevkami USA a NATO.

Druhá poznámka súvisí s tým, že údaje o vývoji výšky vojenských výdavkov v jednotlivých krajinách možno vnímať aj cez prizmu ich ekonomického vývoja, čím sa nebudeme zaoberať. Poznamenáme však, že aj na Slovensku by možno mohli byť vyššie vojenské výdavky v absolútnych sumách, keby naše národné hospodárstvo nebolo najviac zo všetkých krajín strednej Európy poznamenané (zdevastované) deformovanou neoliberalnou politikou pravicových vlád v rokoch 1998 – 2006 a 2010 – 2011.

**Tabuľka 1.** Vývoj vojenských výdavkov v štátoch strednej Európy v rokoch 2005 – 2010 v miliónoch USD v stálych cenách z roku 2009

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
<b>ČR</b>	3 477	3 212	3 098	2 641	2 719	2 529
<b>Maďarsko</b>	1 951	1 749	1 782	1 656	1 476	*1 323
<b>Poľsko</b>	6 859	7 303	8 256	*7 385	*7 917	*8 380
<b>Rakúsko</b>	3 226	3 098	3 683	3 570	3 334	3 446
<b>Slovensko</b>	1 344	1 363	1 371	1 403	1 218	1 010
<b>Slovinsko</b>	650	744	741	793	792	788

Poznámky: \*podľa odhadov SIPRI

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov na <http://milexdata.sipri.org>

**Tabuľka 2.** Vývoj vojenských výdavkov v štátoch strednej Európy v rokoch 2005–2009 podľa podielu ich výšky na HDP

	2005	2006	2007	2008	2009
<b>ČR</b>	2,0	1,7	1,6	1,4	1,4
<b>Maďarsko</b>	1,4	1,2	1,3	1,2	1,1
<b>Poľsko</b>	1,9	1,9	*2,0	*1,7	*1,8
<b>Rakúsko</b>	0,9	0,8	0,9	0,9	0,9
<b>Slovensko</b>	1,7	1,6	1,5	1,5	1,4
<b>Slovinsko</b>	1,4	1,6	1,5	1,5	1,5

Poznámky: \*podľa odhadov SIPRI, údaje za rok 2010 ešte nie sú k dispozícii

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov na <http://milexdata.sipri.org>

Vzhľadom na rozsiahlosť a mnohostrannosť západnej vojenskociologickej literatúry<sup>61</sup> stručne naznačíme základné zameranie problémov, ktoré sú v popredí jej záujmu v druhej polovici<sup>62</sup> prvého desaťročia 21. storočia a ich teoretické, metodologické a sociálnopraktické súvislosti.

<sup>61</sup>Pomerne rozsiahla je aj ruská, resp. ruskojazyčná vojenská sociológia, ktorou sa však nebudeme zaoberať. Pozri Serebrjannikov, V. V.: *Vojennaja sociologija Rossiji : vozroždenije i razvitije*. In Sociologičeskije issledovanija, 2008, Vol. 34., č. 7. Prístupné na <http://www.isras.ru/files/File/Socis/2008-07/Serebryannikov.pdf>

<sup>62</sup>Obsahové problémy stojace v popredí vojenskej sociológie v 90. rokoch 20. storočia a v prvej polovici prvého desaťročia 21. storočia pozri Škvrnda, F.: O chápaní a vývoji vojenskej sociológie a jej základných problémoch v súčasnosti. In Škvrnda, F. a kol.: *Slovenská vojenská sociológia na začiatku 21. storočia (K 15 rokom pôsobenia vojenskej sociológie v samostatnej Slovenskej republike)*. Bratislava : MO SR, 2008, s.



Okrem obsahového zamerania v nich vytýčime aj určité úrovne problémov – od globálnych (medzinárodných) cez štátne a špecificky vojenské až po individuálne. V kombinácii týchto dvoch spôsobov pohľadu ide najmä o:

1. O otázky vojny, ozbrojených konfliktov a násilia v súčasnom svete<sup>63</sup>, ktoré sú pomerne úzko prepojené aj so zameraním činnosti výskumného výboru Ozbrojené sily a riešenie konfliktov Medzinárodnej sociologickej asociácie<sup>64</sup>. Dotýka sa aj širších bezpečnostných tém spojených s vytváraním nového svetového poriadku, politickou a ekonomickou neurčitou súčasného sveta, destabilizáciou bezpečnosti, bezpečnostnými dôsledkami sociálno-kultúrnych zmien po rozpade bipolarity, vplyvom globalizácie atď.
2. Otázky vzťahu spoločnosti a ozbrojených síl, na ktoré sme odkazovali už vyššie.
3. Sociálne (sociologické) problémy vojenskej organizácie<sup>65</sup>, ktoré súvisia s jej „vnútorným“ životom, fungovaním a možno ich považovať stále za najväčšiu (najpreferovanejšiu) oblasť vojenskej sociológie, ktorá súvisí najmä s vojenským profesionalizmom, kultúrou vojenskej organizácie ale aj mnohými sociálnymi vzťahmi vo vojsku, kde je dnes zvýrazňovaná otázka pozície a roly žien (gender), otázky potreby nového systému prípravy personálu atď. Táto oblasť obsahuje množstvo detailných, parciálnych tém a často je spojená s výskumami, interpretáciou ich výsledkov. Možno uviesť aj rastúcu pozornosť vo vzťahu k zálohám úplne profesionalizovaných ozbrojených síl, o ktorej sa na Slovensku mlčí.<sup>66</sup>
4. Veľmi špecifickú oblasť sociologického skúmania tvoria úvahy o zmene podmienok a zamerania činnosti ozbrojených síl (vojenskej organizácie) v súvislosti s ich podielom na tzv. humanitárnych intervenciách, mierových operáciách a pod<sup>67</sup>. Do tejto oblasti možno zaradiť aj tému, ktorá je zatiaľ okrajová, ale vzhľadom na meniaci sa charakter činnosti ozbrojených síl bude vyžadovať zvýšenú pozornosť – vzťah vojakov k vnútornej politike<sup>68</sup>.

Nové okruhy problémov, ktoré sa objavujú vo vojenskej sociológii v posledných rokoch, pričom majú aj širšie interdisciplinárne súvislosti najmä politické, právne, morálne a kultúrne, sú najmä:

---

<sup>63</sup>Collins, R.: *Violence: A Micro-sociological Theory*. Princeton : Princeton University Press, 2008; Kestnbaum, M.: *The Sociology of War and the Military*. In *Annual Review of Sociology*, 2009, Vol. 35, s. 235 – 254; Malešević, S.: *The Sociology of War and Violence*. Cambridge : Cambridge University Press, 2010.

<sup>64</sup>ISA RC 01 : Armed Forces and Conflict Resolution. Prístupné na <http://www.isa-sociology.org/rc01.htm>.

<sup>65</sup>Pozri Caforio, G. (Ed.): *Handbook of the Sociology of the Military*. New York : Springer, 2006; Caforio, G.: *Social sciences and the military. An interdisciplinary overview*. London – New York: Routledge, 2007.

<sup>66</sup>Griffith, J.: *Reserve Forces—After the Cold War: An International Perspective*. In *Armed Forces & Society*, 2011, Vol. 37, č. 2, s. 209 – 215.

<sup>67</sup>Callaghan, J. – Kuhlmann, J.: *Military and Society in 21st Century Europe: A Comparative Analysis*. Transaction Publishers, 2011; Dandeker, C. – Schott, G. (Eds.): *New Military: Armed Forces And Society in the 21st Century*. Cambridge : Polity Press, 2011; Dempsey, J. K.: *Our Army: Soldiers, Politics, and American Civil-Military Relations*. Princeton : Princeton University Press, 2009; Sarkesian, S. – Connor, R.: *US Military Profession into the 21st Century: War, Peace and Politics*. London – New York : Routledge, 2006, 2<sup>nd</sup> ed.

<sup>68</sup>Schiff, R. L.: *The Military and Domestic Politics: A Concordance Theory of Civil-Military Relations*. London – New York : Routledge, 2009.

- reforma bezpečnostného sektora<sup>69</sup>, ktorá sa pôvodne dotýkala najmä zmien ozbrojených síl v bývalých socialistických štátoch, neskôr aj zmien v bezpečnosti v štátoch, ktoré prekonaliby vojny a ozbrojené konflikty, až získala všeobecnejší charakter, ale stále sa viac venuje otázkam ozbrojených síl ako polície či spravodajských služieb,
- pokračujúca privatizácia oblasti bezpečnosti a obrany (transformácia štátu a vojaka, vojenský a bezpečnostný outsourcing), najmä pôsobenie nových typov sociálnych organizácií v tejto oblasti – súkromných bezpečnostných a vojenských služieb<sup>70</sup>, ktoré sa často formálne prirovnávajú žoldnierom z minulosti. Vzhľadom na medzinárodnoprávne obmedzenia pôsobenia žoldnierov vo vojnách a ozbrojených konfliktoch tieto organizácie úzkostlivo dbajú na to, aby sa formálnoprávne od nich odlišili, aj keď charakter ich činnosti je zo sociologického hľadiska skutočne žoldniersky, nájomný. Ich pôsobenie je (bolo) zreteľné vo vojnách v Afganistane, Iraku, proti Líbyi, ale aj v iných konfliktoch najmä v Afrike a Ázii,
- vojenskopriemyselný komplex, ktorý sa stáva čoraz viac prvkom privátneho sektora<sup>71</sup> a nadobúda nové črty, ale prosperuje na stálosti a pevnosti štátnych objednávok<sup>72</sup>.
- Z hľadiska Ozbrojených síl SR ako vojska malého štátu je sociologicky otázne, či je vhodné a efektívne možné budovať ozbrojené sily, ktoré sú doplnkom väčšieho celku, ktorý je vymedzený vágne. Tento celok má asymetrický charakter, čo sa však v rôznych úvahách o asymetrii súčasnej medzinárodnej bezpečnosti vôbec nespomína. V podmienkach postmodernej a postvojenskej spoločnosti z hľadiska sociológie nemožno interpretovať vstup do NATO ako bezproblémovú záležitosť ani ako „bianko šek“ na splnenie požiadaviek, ktoré sa objavujú v hlavnom štábe NATO alebo u niektorej veľmoci (najpravdepodobnejšie u USA).
- Možno si položiť niekoľko otázok (možno skôr skupín či typov otázok), ktoré zatiaľ naznačíme v troch oblastiach:
- do akej miery prispela účasť slovenských vojakov na vojnách v Afganistane a v Iraku na zvýšenie ich bojovej pripravenosti alebo priamo k zaisteniu obrany a bezpečnosti Slovenska a či je vhodné z hľadiska toho, čo sociológia prezentuje ako prechod k postmoderným formám vojenskej organizácie a postvojenskú spoločnosť, pokračovať v takýchto aktivitách,

---

<sup>69</sup>Born, H. – Schnabel, A.: *Security Sector Reform in Challenging Environments*. Münster : Lit Verlag, 2011; Ekengren, M. – Simons, G.: *The Politics of Security Sector Reform*. Burlington : Ashgate, 2011; Chanaa, J.: *Security Sector Reform: Issues, Challenges and Prospects*. London – New York : Routledge, 2002; Spence, D. – Fluri, P. (Eds.): *The European Union and Security Sector Reform*. London : John Harper Publishing, 2008.

<sup>70</sup>Pozri Avant, D. D.: *The Market for Force: The Consequences of Privatizing Security*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005; Krahnann, E.: *States, Citizens and the Privatisation of Security*. Cambridge : Cambridge University Press, 2010; Ortiz, J. C.: *Private Armed Forces and Global Security: A Guide to the Issues*. Praeger, 2010; Cambridge University Press. Percy, S.: *Mercenaries: The History of a Norm in International Relations*. Oxford – New York : Oxford University Press, 2007.

<sup>71</sup>Singer, P. W.: *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*. Ithaca : Cornell University Press, 2008, updat. ed.

<sup>72</sup>Der Derian, J.: *Virtuous War: Mapping the Military-Industrial-Media-Entertainment-Network*. London – New York : Routledge, 2009, 2<sup>nd</sup> ed.; Pavelec, S. M. (Ed.): *The military-industrial complex and American society*. Santa Barbara : ABL-CLIO, 2010; Turse, N.: *The Complex: How the Military Invades Our Everyday Lives*. New York : Metropolitan Books, 2009.

- ako musia byť organizačne budované Ozbrojené sily Slovenskej republiky, aby sa skutočne zaoberali ochranou teritória štátu pred reálnymi bezpečnostnými hrozbami, ktoré sú aktuálne, SR ako malý štát nemá záujem na vedení „expedičných“ vojen a takúto tradíciu ani nemáme,
- ako v kontexte vyššie uvedených otázok riešiť financovanie vojska aj celý proces kariéry vojenských profesionálov s dôrazom na ich prípravu, keď oproti minulosti je na Slovensku už zhruba o polovicu viac policajtov ako vojakov a teda je potrebné zmeniť aj pohľad na obranu a bezpečnosť krajiny a spojiť ho minimálne s úrovňou bezpečnostného sektora.

## **ZÁVER (O POTREBE ZMENY POHLĎADU NA BUDOVANIE A FUNGOVANIE OZBROJENÝCH SÍL SLOVENSKEJ REPUBLIKY V ĎALŠOM VÝVOJI V 21. STOROČÍ)**

Úsilie o vstup do NATO, ktoré sa dodnes výrazne premieta do budovania a výstavby Ozbrojených síl SR, zastihlo slovenskú politickú i vojenskú elitu, čoraz viac decimovanú skupinku sociálnych vedcov v ozbrojených silách ako aj kvázi-odborníkov v mimovládnych organizáciách vyjadrujúcich sa značne neodborne k problematike ozbrojených síl, teoreticky nepripravených na zodpovedanie mnohých otázok, ktoré vznikli.

Vstup do NATO bol prezentovaný ako prvoradá politická úloha, ktorá nemá alternatívu a o ktorej nie je vhodné pochybovať a vôbec už diskutovať. V žiadnej z týchto skupín sa neuvažovalo o tom, čo sa stane za niekoľko rokov, keď pomínie všeobecná mediálno-politická radosť z tohto stavu a objaví sa nová situácia a úlohy.

Teoreticky nevhodným krokom bolo tiež angažovanie skupinky tret'otriednych odborníkov z tzv. Cubic Corporation, ktorí patrili k jednej z mnohopočetných súkromných vojenských spoločností v USA, pôsobiacej v bezpečnostnej brandži už od 50. rokov minulého storočia,<sup>73</sup> ako poradcov pre vytvorenie nového modelu úplne profesionalizovaných ozbrojených síl Slovenskej republiky. Ako sami predstavitelia Cubic Corporation uvádzajú, patria k vedúcim svetovým poskytovateľom vzdušných a pozemných bojových tréningových systémov pre vojská a bezpečnostné sily. V súčasnosti zamestnávajú v 35 štátoch sveta 1 300 osôb.<sup>74</sup> Nezaoberali sa však nikdy budovaním ozbrojených síl a neboli schopní teoreticky, koncepčne vytvoriť model úplne profesionalizovaných ozbrojených síl, ktorý by dokázal účinne fungovať a pôsobiť v podmienkach začiatku 21. storočia.

Pod vplyvom niektorých mediálno-politických tém prezentovaných politickou a vojenskou zložkou Ministerstva obrany Slovenskej republiky (ozbrojených síl Slovenskej republiky) sa v súčasnosti zdá, že hlavným problémom ich fungovania je výška vojenského (obranného) rozpočtu. Bezpochyby finančné prostriedky ozbrojené sily meritórnym spôsobom ovplyvňujú fungovanie a rozvoj ozbrojených síl, ale vo vývoji za posledných 20 rokov sa problémom sociálneho charakteru nevenovala primeraná pozornosť. Nemožno síce povedať, že tieto problémy sa vôbec neriešili ale prístup k nim bol postmoderný – fragmentárny, parciálny, diskontinuitný a pod.

Jednou zo základných chýb sa stalo, že v podmienkach zmien špičiek slovenskej politickej a vojenskej elity v tomto storočí, výstavba a fungovanie ozbrojených síl Slovenskej republiky vychádzali viac zo záujmov lojality voči NATO a USA, než zo skutočných bezpečnostných záujmov našej krajiny.

<sup>73</sup>Pozri <http://www.cubic.com/About-Us/History>.

<sup>74</sup>Pozri <http://www.cubic.com/Solutions/Defense-Systems/About-Defense-Systems>

Takto možno v súčasnosti z hľadiska kritického sociálneho myslenia (kritických bezpečnostných štúdií) hodnotiť aj účasť slovenských kontingentov na vojnách v Iraku a Afganistane.

Vzniká aj vtieravá otázka – či ozbrojené sily Slovenskej republiky sú vzhľadom na svoju veľkosť ešte skutočne ozbrojenými silami v zmysle modernej spoločnosti. Môže sa stať, že tým, že postupne získavajú postmoderný charakter v duchu interpretácie C. C. Moskosa, J. A. Williamsa a D. R. Segala sa zmení aj ich podstata a stanú sa len fragmentárnou vojenskou organizáciou, ktorá bude iba doplnkom k väčšiemu celku nemajúcim univerzálny charakter. A tak referenčným rámcom v duchu teórie bezpečnosti Kodanskej školy nemusí byť náš štát, ale môže sa ním stať napr. NATO (v ktorého fungovaní možno v budúcnosti predvídať väčšie narastanie problémov ako v národných ozbrojených silách), čo prinesie kvalitatívne nové problémy, ťažko zvládnuteľné na štátnej úrovni a nie vždy zlučiteľné s pociťovaním bezpečnosti (bezpečnostných hrozieb) slovenských občanov.

Samozrejme naši politici ani vojenská elita a vojaci to takto nemôžu vnímať (nie sú na to pripravení, aby to mohli takto identifikovať). Z hľadiska nastoľovaných problémov kultúry, štýlu života a identity vojakov v západnej vojenskej sociológii ako aj jednostranného zamerania slovenskej bezpečnostnej politiky a aktivít Ministerstva obrany Slovenskej republiky v rokoch odvtedy, keď sa Slovenská republika snažila stať členským štátom NATO a stala sa ním, však takýto pohľad môže byť bližšie k realite ako ten, ktorý sa nám servíruje vojenskými odborníkmi vládnych kruhom (politických strán tvoriacich vládu) ako aj v mainstreamových slovenských médiách, ktoré sú však v rukách zahraničných spoločností.

Nové podmienky pôsobenia ozbrojených síl vyžadujú aj nový pohľad na ich problémy a spôsoby riešenia. Trend, ktorý sa nastolil v poslednom desaťročí na Slovensku – nediskutovať o nepríjemných záležitostiach v oblasti obrany toľko ak sa kladú otázky smerom k členstvu v NATO nie je dobrý. Oháňanie sa čarovným prútkom NATO problémy nerieši, pričom nie je ťažké dokázať, že pakt čakajú ťažké chvíle a rastúce starosti. Aj keď vojenská sociológia je na Slovensku i v medzinárodnom rámci na ústupe, má ešte stále potenciál efektívne a s navrhovaním variantov vstupovať do riešenia problémov, ktoré akoby politickým a vojenským elitám v posledných rokoch prerastali cez hlavu.

# OSOBITOSTI SOCIOLOGICKÝCH VÝSKUMOV V SOCIÁLNEJ ORGANIZÁCI

(PARTICULARITIES OF SOCIOLOGICAL RESEARCHES IN SOCIAL ORGANIZATION)

HAMAJ Pavol

**ABSTRAKT:** Autor sa v článku rozoberá osobitosti sociálneho výskumu. Zameril sa na objasnenie jednotlivých zložiek výskumu (teoretickej a praktickej). Zdôraznil, že cieľom sociologického výskumu v sociálnej organizácii (v ozbrojených silách) nie je iba poznanie javov objektívnej skutočnosti, ale aj hľadanie a objavovanie spôsobov, ktorými je možné tieto meniť v prospech spoločnosti.

**KLÚČOVÉ SLOVÁ:** Vedecké poznávanie, sociálny a sociologický výskum, teória, empiria a prax.

**ABSTRACT:** The author of the article deals with the particularities of social research. He focused on describing individual parts of the research (theoretical and practical). He emphasized that the aim of the sociological research in social organization (in the armed forces) is not just knowing the phenomena of the objective reality, but also searching and discovering ways to change them in favor of society.

**KEY WORDS:** Scientific learning, social and sociological research, theory, experience and practice.

## ÚVOD

Funkciou a zároveň cieľom vedeckého poznávania v sociálnych organizáciách (teda aj ozbrojených silách) vo väčšine prípadov nie je poznávanie sociálnych javov v ich celistvosti, ale len z hľadiska ich určitej stránky, osobitostí či vlastností. Ide o empirické skúmanie rôznych sociálnych prvkov, javov, procesov (a ich vzájomných vzťahov), ktoré ako súčasť sociálnej skutočnosti spoluvytvárajú jej reálnu podobu.

Väčšina týchto výskumov je multidisciplinárnych, riešiaci úlohy, ktoré sa zaoberajú témami vo svojej podstate multidisciplinárnymi, lebo väčšina prvkov, javov a procesov, ktoré bývajú predmetom týchto skúmaní - hoci to na prvý pohľad nemusí byť zrejme - totiž má povahu, presahujúcu jednu disciplínu.

## 1 RELÁCIA TEORETICKEJ A EMPIRICKEJ ZLOŽKY VÝSKUMU

Pri pojme „sociálny jav“ možno uvažovať v niekoľkých stupňoch všeobecnosti a na rôznych úrovniach. Ide o sociálne javy globálne, komplexné či totálne (celistvé). Tieto sú tvorené prostredníctvom integrácie parciálnych (čiastkových) sociálnych javov, ktoré môžu mať podobu spájania sa na vyššej štruktúrálnej úrovni, alebo spájania historických, ekonomických, politických, ekologických a ďalších svojich dimenzií. Tiež môžu byť charakteristické historickou podmienenosťou i dynamikou prvkov ktorými sú tvorené a súčasne sa odlišujú od iných sociálnych javov. Proces ich sociologického poznávania možno vysvetliť ako prechod od empiricky konkrétneho cez abstraktné k teoreticky konkrétnemu.

Kategóriou „sociálny jav“ sa zaoberal celý rad sociálnych mysliteľov, používali ho najmä vo funkcii analytickej deskriptívy autonómnych črt sociálneho sveta. Podľa A. Fiamenga je sociálny jav charakterizovaný predovšetkým (Fiamengo, A.: 1968, s. 163):

1. viac alebo menej pevnou vzájomnou spätosťou, spojením ľudí,
2. ich účasťou na istom procese alebo spoločenskej činnosti,
3. zmenami alebo novými výsledkami, ktoré vznikajú touto činnosťou,

---

docent, do svojej smrti dňa 30. 09. 2011 odborný asistent Katedry spoločenských vied a jazykov Akadémie ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši.

4. nadobúdaním spoločenskej povahy pri individuálnych javoch na základe ich podmienenosti spoločenskými skutočnosťami.

František Zich upozorňuje zároveň na požiadavku posudzovať každý sociálny jav z aspektov jeho (Zich, F.: 1974. s. 520):

- a) súvislosti s celkom, so sociálnou totalitou,
- b) vnútornej diferenciacie a súvislosti parciálnych elementov,
- c) dynamiky a historickej podmienenosti,
- d) špecificky dialektického vzťahu spoločenského bytia a vedomia, ktorá sa objavuje vo všetkých predchádzajúcich aspektoch.

Tieto štyri aspekty tvoria základné limity, nevyhnutné pre vymedzenie a skúmanie akéhokoľvek relatívne samostatného sociálneho javu. Explicitne sa pokúsil vyjadriť špecifické analytické možnosti tohto konceptu aj Émile Durkheim, ktorý stanovil ako kritériá vymedzenia sociálneho javu schopnosť (Veľký sociologický slovník, s. 464):

- existovať mimo individuálneho vedomia, nezávisle na ňom - typickým príkladom sú morálne normy, náboženské dogmy, politické (teda aj ozbrojené sily) a literárne inštitúcie, finančné systémy a pod.,
- vyvíjať na individuum nátlak, vnucovať sa mu, pôsobiť s jeho vnútorným súhlasom i bez neho (tradície, verejná mienka, spoločenské konvencie a pod.).

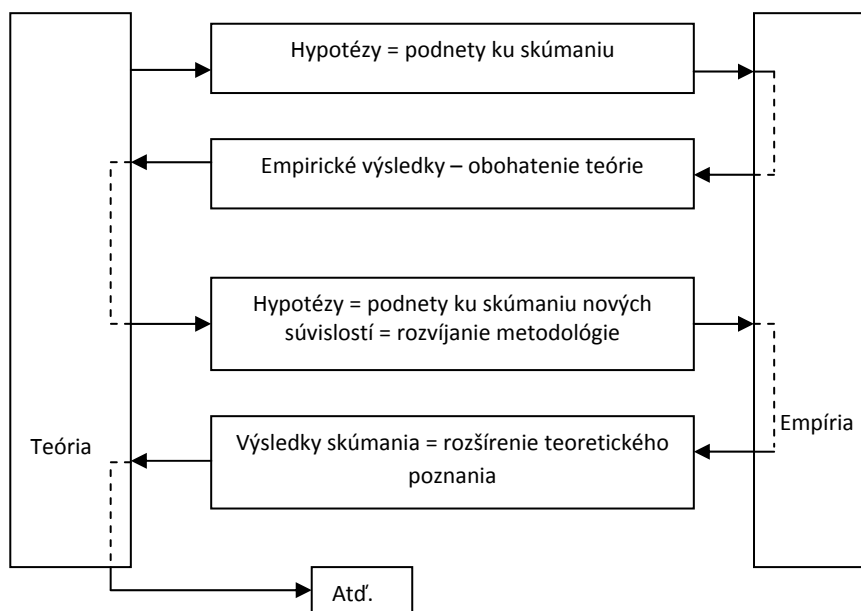
Preto je z gnozeologického hľadiska obťažnou časťou sociologického poznávania výber zodpovedajúcej metódy poznávania. Poznávajúci subjekt (jednotlivec - spracovateľ, či výskumná skupina) je tak isto súčasťou sociálnej reality a teda je veľmi dôležité, aby abstrahoval od konkrétnych súvislostí poznávaných sociálnych javov - bol ich "neustranným" pozorovateľom aj interpretom. Ináč povedané: zvolenej úrovni poznávania musia zodpovedať aj pojmy, metódy, tvrdenia či verifikácia získaných poznatkov - či už v rovine poznávania v oblasti teórie, alebo empirie.

*Teoretická úroveň poznania* nepracuje s reálnymi sociálnymi objektmi, ale s abstrakciami a s pojmovým aparátom. V abstrakciách, kategóriách a pojmoch je zachytená poznávaná skutočnosť. Ich systém tvorí *teóriu* - zovšeobecnené poznanie (pojmov, výrokov, zákonov atď.), ktoré umožňuje vysvetliť či predvídať (predpovedať) určité stránky alebo javy skutočnosti; ide o logickú konštrukciu, na základe ktorej sa zo základných princípov vyvodzujú dôsledky, respektíve nové pojmy, výroky, poznatky alebo zákony. Nakoľko teoretické poznatky nemožno overiť priamo, k ich verifikácii sa uplatňuje najmä konfrontácia s konkrétne historickou sociálnou realitou.

*Empirická úroveň poznania* tvorí bezprostredné spojenie medzi teóriou (pojmovým a kategoriálnym postihnutím - v tomto prípade sociálnej - reality) a realitou samotnou v procese poznávacej činnosti. Táto úroveň sama však neumožňuje odhalenie vnútorných súvislostí spoločenských javov a procesov, ktoré odrážajú zákonitosti a systémovú súvislosť medzi sociálnymi javmi rozličných typov. Túto úlohu možno vyriešiť len teoretickou prácou - teoretickým poznávaním. Vzťahy teórie a empirie v poznaní (Reichel, s. 18) možno vyjadriť aj graficky (obrázok 2).

Zovšeobecnenie aspektov pomeru teoretickej a empirickej zložky výskumu má rôzne stupne poznania. J. Reichel ich rozlišuje celkom päť (Reichel, s. 19 - 20):

1. Primárna informácia - prináša izolované údaje o predmete skúmania, o jeho podobách, vlastnostiach, o ktorých doteraz nič nevieme, iba to, že najskôr existujú. Teória tu niekedy úplne absentuje, lebo doterajšie poznanie objektu výskumu je takmer nulové.



Obrázok 2: Vzťahy medzi teóriou a empiriou vo výskume

2. Súhrnná informácia - podáva poznatky o charaktere objektu skúmania. Je už ucelenejším súborom faktov, popisujúcich ich vlastnosti, frekvenciu, periodicitu, výskytu týchto vlastností, prípadne i základné štatistické zistenia o nich. Tu sa už objavujú prvé teoretické zhrnutia a zovšeobecnenia a z nich vyplývajúce pojmy a vzťahy medzi nimi. Podnety pre ďalšie výskumné postupy sú kvalifikovanejšie.
3. Empirická generalizácia - pomerne utriedená zostava poznatkov o predmetoch skúmania, o dôvodoch výskytu istých ich vlastností a aspektov, o hlbších súvislostiach medzi nimi, ich príčinách atp. V tomto prípade už teória disponuje rozsiahlejším penzom pojmov, zovšeobecnení a vysvetlení, odpoveďami na mnohé „prečo“. Návrhy ďalších výskumných postupov sú konkrétnejšie a sofistikovanejšie.<sup>75</sup>
4. Úroveň parciálnych zákonitostí - na základe rozsiahlych, systematických a najmä stále presnejšie cielených empirických skúmaní je možné vytvárať viac ako len sumácie poznatkov. Už možno nielen zovšeobecňovať, ale tieto generalizácie prepojiť do väčších teoretických komplexov. Ku slovu prichádza abstraktnejšie zaobchádzanie s pojmami a využívanie výsledkov rôznych predikčných postupov - napríklad prognózovanie vývoja častí hospodárstva: odvetvia výroby, cestovného ruchu a pod.
5. Úroveň všeobecných zákonitostí - veľký podiel využitia teórie a malý, až zanedbateľný podiel využitia empirie. Ide viac menej o teoretickú prácu s pojmami. Používajú sa všeobecné vedecké metódy (analýza, syntéza, dedukcia, indukcia, analógia) pre stavbu všeobecnej teórie a adekvátnej terminologickej štruktúry, pre spresnenie vzťahových definícií medzi kľúčovými pojmami (tzv. „teoretický výskum“ - Průcha 1995, s. 14 – 15). Často sa práve tu rodia nové problémy, otázky, hypotézy. – aby proces poznávania mohol začať nanovo.

<sup>75</sup> Prvé tri stupne poznania sa zhruba približujú prínosom, ktoré sprostredkúva popisný, exploračný a explanačný výskum, ako býva niekedy v literatúre uvádzaný (Hendl, 2005, s. 38-39).

Sociologický výskum (rovnako vedecké skúmanie) býva zameraný na poznanie existujúcej sociálnej skutočnosti v dvoch základných smeroch (Polonský, s. 9):

1. poznávanie *javov* alebo vonkajších stránok objektívnej skutočnosti, ktoré možno bezprostredne vnímať, pozorovať, popisovať,
2. poznávanie *podstaty, príčin, vzťahov a väzieb*, ktorými sa riadi ich vývoj a pôsobenie.

Na rozdiel od javovej stránky objektívnej reality je možné vnútorné súvislosti skúmať jedine teoretickým, abstraktným myslením. Z toho vyplýva, že aj sociologický výskum nevyhnutne vychádza z určitej teórie a obsahuje implicitné aj teoretické zovšeobecnenia. Preto ho možno klasifikovať ako:

- a) empirický alebo konkrétny výskum - ide pri ňom o získavanie poznatkov na základe bezprostredného štúdia sociálneho javu, predmetu alebo veci.
- b) teoretické bádanie - pri ktorom ide spravidla o vyvodzovanie teoretických zovšeobecnení so širšou platnosťou, predovšetkým všeobecných teórií, vedeckých hypotéz a podobne, najmä na podklade poznatkov, ku ktorým sa dospelo konkrétnymi (empirickými) výskumami, uskutočnenými prípadne v oblasti ďalších vedeckých disciplín.

Sociologické skúmanie je taktó zamerané na získavanie pravdivých, objektívnych informácií o študovanom sociálnom jave alebo probléme. V tomto procese ide o získanie *faktov* pre hodnoverné závery, využiteľné ako v spoločenskej praxi, tak aj v procese ďalšieho teoretického a vedeckého bádania. Pod pojmom "fakt" sa rozumie adekvátny odraz javov vo vedomí, vyjadrený v takej forme, aby mohol bez ujmy na svojom obsahu a presnosti komunikovať a bol spoľahlivým základom pre sociologickú výskumnú akciu (Katriak, M.: 1975, s. 9).

Z procesuálneho aspektu možno postup realizácie sociologického poznávania diferencovať na štyri základné kroky, ktorých obsah vymedzil Martin Katriak nasledovne (Katriak, 1975: 14-15):

1. Voľba alebo vytýčenie vedeckého problému a príprava výskumnej metodiky:
  - a) určenie a vymedzenie vedeckého problému alebo javu, ktorý má byť skúmaný,
  - b) predbežná teoreticko-empirická analýza skúmaného problému a formulácia výpovedí pracovnej hypotézy,
  - c) vypracovanie výskumného projektu alebo metodiky výskumu, jej všestranné zhodnotenie a praktické overenie v rámci predbežného výskumu.
2. Získavanie vedeckých faktov :
  - a) riešenie organizačných otázok výskumnej akcie
  - b) systematické štúdium javu, problému pomocou špeciálnych sociologických metód a techník (získavanie empirického materiálu v teréne a podobne).
3. Spracovanie výskumného materiálu a koncipovanie záverov :
  - a) štúdium, hodnotenie, triedenie, opis, pozorovanie a analyticko-syntetické spracovanie empirických faktov, odhalenie príčin, vzťahov a väzieb alebo vysvetlenie, explikácia študovaného problému alebo javu,
  - b) vyslovenie záverov výskumu vo forme vedeckých poznatkov: zásad, princípov, vedeckých hypotéz, teórií a podobne.
4. Praktická aplikácia záverov sociologického výskumu :
  - a) overenie pravidiel vedeckých poznatkov v sociálnej praxi,
  - b) ich používanie a realizácia.



Z logického hľadiska však možno rozlíšiť dva od seba zásadne odlišné metodické postupy. Je to:

- *analýza*, ktorá sa realizuje predovšetkým v prípravnej fáze výskumnej akcie,
- *syntéza*, aplikovaná najmä pri spracovávaní výskumného materiálu.

## 2 OSOBITOSTI SOCIÁLNYCH VÝSKUMOV

Osobitosť sociálnych výskumov je daná osobitosťou povahy riešených problémov. Aj tu je výskum – chápaný ako fáza poznávacieho procesu - založený na empirickom kontakte s realitou. Teda skúmanie objektu smeruje od jeho javovej stránky k poznaniu a pochopeniu hlbších súvislostí. Sociálne výskumy sa zaoberajú prvkami, javmi a procesmi a ich vzájomnými vzťahmi - a to všetko sú súčasťou sociálnej skutočnosti a spoluvytvárajú jej reálnu podobu.

Predmetom takýchto výskumov (sociálnych) by podľa Reichela vo väčšine prípadov mohli byť (Reichel, s. 21):

- interakcie jednotlivcov a sociálnych skupín,
- relácie ako v ich vnútri, tak aj navonok,
- ich postoje, predstavy a správanie,
- ich činnosti a ich vzťahy k materiálным aj nemateriálnym produktom týchto činností,
- princípy a prejavy existencie rôznych typov kolektív (od komunít a sociálnych agregátov po neformálne skupiny), organizácie,
- procesy socializácie, vzdelávania, mobility, sociálnej integrácie,
- pôsobenie masmédií, moci, umenia,
- ďalšie fenomény sociálneho sveta.

Z toho plynie, že predmetom skúmania nemusia byť vždy iba živé osoby, ale aj ich výtvary, rôzne predmety, výsledky ekonomických procesov (výrobky, tovar) artefakty, objekty, inštitúcie, mechanizmy ich fungovania a ďalšie. (Nowak s. 50)

Osobitosti sociálnych výskumov teda možno v zásade diferencovať s využitím podkladov rôznych autorov. Za syntetický a morfológicky bohatý možno označiť prístup J. Reichela, ktorý takto diferencuje osobitosti atribútov výskumov v sociálnej oblasti (Reichel, s. 22 - 23):

1. Typický značný stupeň neurčitosti (čo je v sociálnej oblasti sledovateľné, obvykle býva výsledkom pôsobenia mnohých faktorov).
2. Empirické údaje (v sociálnej oblasti) sú poznamenané vysokou mierou nepresnosti – funguje tu v značnej miere filter subjektivity, ktorý môže mať podobu či formu: respondenta, výskumníka alebo objednávateľa.

Navyše - výsledok sociálnych výskumov je často závislý na výpovediach svedkov skúmanej udalosti (vedome či nevedome môžu byť poskytované nepresné informácie). Nezabúdať ani na Mertonovo „Ak ľudia definujú situácie ako reálne, sú tieto reálne vo svojich dôsledkoch“ (Merton, 2000, s. 196) alebo pravdu, prezentovanú Bergerom, že: „Sociálna situácia je taká, akú ju definujú jej účastníci“ (Berger, 1991, s. 77).

Z uvedeného možno urobiť čiastkový záver, že sociálny svet ani tak nie je súhrnom atribútov objektívnej reality, ale predovšetkým je tým, ako je táto realita vnímaná, popisovaná a (často hermeneuticky) vykladaná ľuďmi, ktorí v ňom žijú.

3. Objektom, predmetom aj výsledkami sociálnych výskumov sú veľmi často len ťažko predikovateľné javy a procesy. Tieto výskumy sú protipólom výskumov v tzv. exaktných vedách (v matematike, chémii, fyzike, kde hrajú rolu viac meracie prístroje ako ľudia).
4. Závety sociálnych výskumov môžu mať takmer vždy iba pravdepodobnostný charakter. Konkrétny dôkaz alebo priama kauzalita je extrémne ťažko dostupný a vo veľkej väčšine prípadov takmer nemožný (Disman, 1993, s. 15).  
V praxi často dochádza k vzájomným zamenám skúmaní v sociálnych a iných vedách. Stáva sa, že s lekáorskými výskumami, evidentne nie spoločenskými – sa občas zamieňa výskum napríklad o kvalite služieb pre pacientov či o postojoch zdravotných sestier k ďalšiemu svojmu vzdelávaniu. V skúmaní medicínskeho charakteru je však dôkaz alebo priama kauzalita omnoho častejšie evidentná.
5. Osobitosťou sociálnych výskumov býva často aj používanie špecifických výskumných nástrojov - napríklad psychologické testy, etnografické výskumy alebo matematické modelovanie ekonomických procesov.
6. Jedným z atribútov sociálnych výskumov je aj ich multidisciplinárny charakter. Táto skutočnosť sama o sebe predpokladá veľmi solídnu metodologickú vybavenosť výskumníka v celom rade vedeckých disciplín, pomocou ktorých sú usluotočňované skúmania mnohých aspektov, situácií, fenoménov sociálneho sveta.

Pre dokonalejšiu explanáciu poslednej uvedenej osobitosti výskumov v sociálnej organizácii je dobré si uvedomiť, čo všetko treba vedieť pri výskume napríklad správania sa ozbrojených subjektov v prostredí ozbrojených síl. Nestačí len ak je výskumník či výskumný tím erudovaný v oblasti sociologickej vedy a jej odvetví – napr. sociológie armády. Je prinajmenšom dobre, ak jednotlivcovi či tímu je vlastné penzum potrebných vedomostí, znalostí či zručností aj v iných oblastiach - napríklad v oblasti všeobecnej psychológie, psychológie práce, v psychologických aspektoch boja, tiež v oblasti sociálnej mobility, demografických pohybov a procesov a podobne.

## ZÁVER

Cieľom sociologickeho výskumu v sociálnej organizácii (v ozbrojených silách) teda nie je iba poznanie javov objektívnej skutočnosti, ale aj hľadanie a objavovanie spôsobov, ktorými je možné tieto meniť v prospech spoločnosti. Súčasne s tým sa nové poznatky stávajú základom pre rozvoj sociologickej teórie i ďalšieho teoretického bádania aj v iných oblastiach spoločenských vied.

## LITERATÚRA

- BERGER, P.: *Pozvání do sociologie*. Praha, Správa sociálního řízení FMO, 1991. ISBN 80-8569-08-1.
- DISMAN, M.: *Jak se vyrábí sociologická znalost. Příručka pro uživatele*. Praha, Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-822-9.
- FIAMENGO, A.: *Základy všeobecné sociologie*. Bratislava: Pravda, 1968. ISBN 75-130-68.
- HENDL, J.: *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha, Portál 2005, ISBN 80-7367-040-2.
- KATRIAK, M.: *Metódy a techniky sociologickeho výskumu*. Bratislava: VEDA, 1975. ISBN 71-073-75.

- KOLEKTÍV: *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1 a 80-7184-310-5.
- MERTON, R. K.: *Studie ze sociologické teorie*,. Praha, Sociologické nakladatelství, 2000. ISBN 80-85850-92-3.
- NOWAK, S.: *Metodologie sociologických výzkumů*. Svoboda, Praha, 1975. 25-100-75.
- POLONSKÝ, D.: *Úvod do sociologického výzkumu*. Topolčany: Prima print, 2000. ISBN 80-968110-2-9. ,
- PRŮCHA, J.: *Pedagogický výzkum. Uvedení do teorie a praxe*. Praha, Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-132-3.
- REICHEL, J.: *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha, Grada Publishing, 2009. ISBN 987-80-247-3006-6.
- ZICH, F.: *Sociální jev jako předmět sociologických výzkumů*. In: Sociologický časopis č. 5/1974.

# PRÍPRAVA PROFESIONÁLNEHO VOJAKA PRE 21. STOROČIE

(CHANGE IN PERSPECTIVE OF TRAINING PROFESSIONAL SOLDIER OF THE 21<sup>st</sup> CENTURY)

**MATIS Jozef**

**ABSTRAKT:** Autor sa v článku zaoberá veľmi zaujímavou a potrebnou problematikou, vzťahujúcej sa k vymedzeniu nového pohľadu na prípravu profesionálnych vojakov pre plnenie úloh v 21. storočí, pričom za základné východisko pre túto zmenu považuje kvalitatívne zmeny bezpečnostnej situácie vo svete a Európe a ich vplyv na zmenu poslania národných a nadnárodných ozbrojených síl.

**KLÚČOVÉ SLOVÁ:** Limitujúce faktory novej bezpečnostnej situácie, profesionalizácia armády, národné, nadnárodné a medzinárodné ozbrojené sily, profesionálny vojak, príprava vojenského profesionála.

**ABSTRACT:** The author of the article handles an interesting and very up-to-date problem related to characterizing a new perspective of training professional soldiers for the tasks of the armed forces in the 21st century. The keystone for this step are the qualitative changes of security situation in the world and in Europe and their influence on the rise of new, qualitatively different, national and international professional armed forces.

**KEY WORDS:** limiting factors of the new security situation, professionalization of the army, national and international armed forces, professional soldier.

## ÚVOD

Ak chceme charakterizovať zmenu pohľadu na prípravu profesionálneho vojaka pre 21. storočie, je potrebné zobrať do úvahy, že ozbrojené sily Slovenskej republiky a celá naša spoločnosť sa bude musieť postupne vyrovnávať s vplyvom kvalitatívnych a kvantitatívnych zmien bezpečnostnej situácie v Európe a vo svete po roku 1989.

Za jeden z významných vplyvov možno považovať zmenu v napĺňaní vonkajšej funkcie armády. To znamená, že ak do roku 1989 boli armády budované najmä ako prostriedok na odstrašovanie presne definovaného protivníka a len výnimočne boli aj v skutočnosti nasadené (okrem armád svetových veľmocí – USA a ZSSR), potom od vzniku samostatnej Slovenskej republiky sa jej ozbrojené sily postupne budujú najmä na bojové nasadenie (boj) proti asymetrickému v prevažnej miere nie presne vymedzenému protivníkovi.

Príslušníci takýchto ozbrojených síl – to znamená aj ozbrojených síl Slovenskej republiky, budú vykonávať vojenskú službu v dvoch etapách: *mimo nasadenia* (obdobie prípravy na nasadenie a po nasadení – relaxácia a regenerácia síl) a *v nasadení* (priame bojové nasadenie a oddych ale v nasadení). Aby tieto úlohy ozbrojené sily Slovenskej republiky mohli zvládnuť, bolo ich potrebné čo najskôr transformovať na plne profesionálne (rok 2006).

---

Doc. RSDr. Jozef Matis PhD. – vedúci Katedry spoločenských vied a jazykov Akadémie ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v L. Mikuláši, L. Mikuláš, Slovensko, [Jozef.matis@aos.sk](mailto:Jozef.matis@aos.sk)

Prechod na plnú profesionalizáciu zároveň umožnil slovenskej spoločnosti a jej ozbrojeným silám, postupne sa vyrovnáť s tým, že na prelome 20. a 21. storočia končia svoju úlohu veľké formálne byrokratické organizácie, majúce viacstupňové riadenie a do popredia sa dostávajú malé, formálne organizácie s jednostupňovým riadením a nákupom služieb.

To znamená, že aj ozbrojené sily Slovenskej republiky budú po transformácii (profesionalizácia) tvorené profesionálnym (integrovaným) jadrom a sieťami (aktívne zálohy, domobrana alebo nákup služieb). So skončením úlohy veľkých formálnych byrokratických organizácií sa do značnej miery zmení aj pohľad na naplňovanie ostatných funkcií a úloh ozbrojených síl. Na príslušníkov takýchto ozbrojených síl, budú kladené omnoho vyššie požiadavky a nároky. Aby získali nové kvality vojenského profesionála (profesionalizmus), bude ich potrebné inak, ako tomu bolo doteraz, utvárať a to nielen v prípravnej ale aj rozvojovej fáze profesionalizácie.

## BEZPEČNOSTNÝ PRIESTOR SLOVENSKEJ REPUBLIKY A OZBROJENÉ SILY

Vo vyspelejšej civilizácii súčasného 21. storočia vzniká nové globálne celosvetové ohrozenie, do ktorého sa jednotlivci rodí a ktorému nemôže v žiadnom prípade uniknúť. Tomuto ohrozeniu môžu individuálne možnosti rozhodovania len sotva čeliť, pretože prostredie, s ktorým sú títo jednotlivci v interakcii, je súčasťou organizáciou a to nielen výroby, tak znečisťované, že jednotlivci ba ani lokálna spoločnosť s tým nedokáže veľa urobiť. Boj človeka o uspokojenie základnej životnej potreby – hladu (boj o prežitie), ho núti neustále podmaňovať si prírodu – zápasíť s ňou. Ak tento boj človeka s prírodou neprerastie do spolunažívania človeka s prírodou, čaká ľudstvo akýsi *osud ohrozenosti*,<sup>76</sup> do ktorého sa jednotlivci narodí a nebude si môcť pomôcť. Spolunažívanie človeka s prírodou vyžaduje prechod od *jednosmerného* (človek – iniciátor) k *dvojsmernému chápaniu interakcie*.<sup>77</sup>

Proces, výsledkom ktorého je nové globálne celosvetové ohrozenie ľudstva (možný rozpad celosvetového hospodársko-politického systému – teda globálneho kapitalizmu), sa nazýva *globalizácia*<sup>78</sup>, ktorej integrálnou súčasťou je popri integrácii, zjednocovaní a vyrovnávaní i priestorová a sociálna segregácia, separácia a vylučovanie (tzv. časopriestorová kompresia).<sup>79</sup>

<sup>76</sup> BECK, Ulrich: *Riziková spoločnosť*. Praha: SLON. 2002. s. 54, ISBN 80-86429-32-6

<sup>77</sup> Dvojsmerná reflexívna interakcia medzi tým, čo človek očakáva a tým čo sa naozaj stane, tvorí jadro pochopenia nového vzťahu človeka a prírody – ekonomické, politické a kultúrne javy, cez ktoré sa prelínajú javy sociálne, nazývané niekedy aj spoločenské. (Pozri: SOROS, George: *Kríza globálneho kapitalizmu*. Bratislava: Kaligram. 1999. s. 23. ISBN 80-7149-270-1)

<sup>78</sup> Globalizácia ako komplexný proces celosvetových súvislostí a dôsledkov regionálnych javov je evidentný od 90-tych rokov 20. storočia. Problémy globálneho charakteru sa však začali prejavovať už koncom 60-tych rokov, kedy silnelo vedomie ohrozenia budúcnosti ľudstva celosvetovou krízou. Významný vplyv na vytváranie obrazu globálneho sveta mal od roku 1968 „Rímsky klub“, kedy uverejnil model globálnej krízy sveta a načrtnol tiež scenáre jej riešenia a to v podaní popredných predstaviteľov Rímskeho klubu A. Kinga a B. Schneidera. (Bližšie: KING, A. – SCHNEIDER, B.: *První globální revoluce*. Bratislava: Československá asociace Římskeho klubu. Bradlo. 1991. ISBN 80-7127-048-2).

<sup>79</sup> *Časopriestorová kompresia* vytvára z planéty „Zem“ *globálnu celoplanetárnu dedinu*, v ktorej je ľudstvo (jednotlivé štáty, národy, sociálne skupiny a jednotlivci) navzájom tesne prepojené. Toto vzájomné prepojenie prináša veľké riziká. (Pozri: BAUMAN, Z.: *Globalizace. Důsledky pro člověka*. Praha: Mladá Fronta. 2000. s. 9. ISBN 80-204-0817-7)

Globalizácia sa stala predmetom samostatnej vednej disciplíny *rezolutiky*, ktorá vysvetľuje globálne problémy ľudstva a hľadá možnosti systémových riešení. Možno konštatovať, že ju tvorí súbor problémov veľkého prechodu, ktorý musí realizovať súčasná svetová (globálna spoločnosť).

Ide hlavne o pochopenie adaptácie ľudstva (jednotlivec, sociálna skupina a spoločnosť) na nepretržité a komplexné premeny s vysokou mierou neurčitosti. Ak človek nie je pripravený na takýto typ adaptácie, sústavne prežíva stresy. Zložitosť prechodu vyplýva už z prvých troch navzájom prepojených problémov súčasného spoločenstva, ktorými sú: 1. odzbrojenie; 2. nedostatok energie; 3. otepľovanie planéty; 4. rastúca chudoba tretieho sveta a napokon 5. nerovnomerné rozdeľovanie bohatstva v súčasnom svete.<sup>80</sup>

Na teoretické východiská rezolutiky nadväzuje interdisciplinárna a prognostická veda *globalistika*, ktorú nemožno zužovať len na sféru ekologickú z obavy jej dosahu na politickú klímu, pretože aj keď je ekológia kľúčovým nástrojom vysvetľovania a porozumenia globálneho sveta, nemôže nahradiť globalizáciu v ekonomickej, politickej, kultúrnej a tiež sociálnej oblasti. Ukázalo sa, že idea vytvorenia jednej nadradenej civilizácie je nereálna. Jednu etnocentricitu nemožno nahradiť druhou etnocentricitou a tak vytvoriť harmonický globálny svet. Každú kultúru a civilizáciu treba vnímať ako osobitú unikátnu hodnotu, ktorá si musí nájsť adekvátne miesto v novom globálnom poriadku sveta. Takýto prístup vytvára zo sveta, v ktorom žijeme, systém podsystémov, v ktorom nová, vyššia syntéza musí vychádzať z nájdenia a rozvíjania spoločných hodnôt.<sup>81</sup>

Protipólom globalizácie je *lokalizácia*, ktorá sa môže zjednodušene chápať ako proces zavádzania zákona a poriadku. Ak však má uspieť v zápase s globalizáciou, musí postupne prerásť súčasné národné hranice (lokalitu). Proces, ktorý má zabrániť chaosu, ktorý vzniká postupným oslabovaním komunikácie medzi stále globálnejšími a exteritoriálnejšími elitami a čím viac „lokalizovanou“ väčšinou, je označovaný ako proces zavádzania *nového poriadku*.<sup>82</sup>

Usporiadať časť sveta znamenalo a stále ešte znamená založiť štát. Globálnej a exteritoriálnej elite môže v budúcnosti úspešne konkurovať iba *globálny a exteritoriálny – nadnárodný štát*. *Lokálna elita* (lokálni vodcovia) musí postupne prerásť v *novú elitu* – nadnárodnú elitu, schopnú presadzovať lokálne názory a korigovať tak vznikajúci *nový neporiadok*. Ustanovenie štátu (zvrchovaného alebo nadnárodného) vyžaduje potlačenie štátotvorných ambícií celého radu menších národov a národností alebo odovzdanie časti zvrchovanosti v prospech celku. Mení sa tak *globálna scéna*, ktorá prestáva byť priestorom pre medzištátnu politiku, zameriavajúcu sa cez určité nástroje (vojenské, hospodárske a kultúrne) najmä na vytýčenie a zabezpečenie hraníc, oddeľujúcich, uzatvárajúcich a zabezpečujúcich teritórium legislatívnej a exekutívnej zvrchovanosti každého štátu a stáva sa politikou globálnou.

---

<sup>80</sup> *Globálny problém* sa odlišuje nielen vŕľudským dopadom, ale tiež mechanizmom svojho vzniku. Je to problém, ktorý ohrozuje ľudstvo a prírodu na celej zemeguli dôsledkom kumulatívneho alebo synergetického spolupôsobenia lokálnych (miestnych) vplyvov ľudskej činnosti.

<sup>81</sup> *Globalistika* skúma črty súčasnej doby, megatrendy celosvetového rozvoja a načrtáva možnosti riešenia nových celosvetových problémov. (Pozri: IVANIČKA, K.: *Globalistika*. (Poznávanie a riešenie problémov súčasného sveta). Bratislava: Ekonómia. 2006. ISBN 80-8078-028-5)

<sup>82</sup> VOLNER, Š.: *Problémy bezpečnosti v 21. storočí*. B. Bystrica: Euroatlantické centrum. 2005. s. 109. ISBN 80-969306-1-3

Globálna politika, ktorá by mala postupne vyústiť do *globálnej demokracie*, zabezpečujúcej podiel a zodpovednosť národných štátov, tvoriacich nadnárodný sociálny systém, za vytváranie nových noriem, tradícií a kultúry, ktoré nebudú potláčať národné normy, tradície a kultúru. Nemožno sa preto tváriť, že sa to nedotýka aj formovania Európskej únie – zavádzania nového poriadku v Európe.

Globálny manažment – tiež *nová lokálna elita*, sa teda v súčasnosti ocitol pred náročnými intelektuálnymi, morálnymi, politickými, ekonomickými, civilizačnými a tiež bezpečnostnými výzvami a úlohami, v ktorých ide najmä o to, aby ľudstvo v zmysle rezolutiky neprepočulo globálnu etickú výzvu a nechalo sa nevedomelo unášať vírom globálnej (svetovej) revolúcie.

Globálna (svetová) revolúcia, ktorej príznakmi sú konflikty na rôznych miestach našej planéty, sa vyvíja spontánne, neriadene akoby nemala vnútorné spojitosti a východiskovú ideologickú základňu. Produkuje ju bezpríkladná zmes geostrategických pohybov, systém ekologických, ekonomických, technologických, kultúrnych a etických faktorov. Vzájomná prepojenosť globálneho sveta a vynárajúce sa evolučné nelinearity nás ale ľahko môžu viesť do neznáma a nepredpovedateľnej budúcnosti.

Život súčasného sveta je charakterizovaný vzájomne prepojenými systémovými vzťahmi na najrôznejších úrovniach – v globalite priestoru a času, v ľudských vzťahoch a problémoch. Povaha globálneho sveta pripomína pavučinu – dotyk v ktorejkoľvek časti siete môže vyvolať vibrácie na inom, často vo veľmi vzdialenom mieste.<sup>83</sup> Súčasný svet je zatiaľ charakterizovaný ako turbulentný, neriadený, bez poriadku a pravidiel. Hlavným a prvým krokom k dosiahnutiu nového stabilného systému spoločenskej regulácie sveta je nielen odklon od trhového fundamentalizmu (dogmatizmu) neoliberalnej politiky konca 20. storočia, ale aj postupná integrácia obyvateľov Zeme do celoplanetárnej spoločnosti, tvorenej *pozemšťanmi*, pripravenej na kolonizáciu vesmíru (zo začiatku len našej slnečnej sústavy).

Možno očakávať, že 21. storočie bude plne v znamení globalizácie, pretože ešte nie je tento proces plne naplnený. Zatiaľ totiž najviac postihol ekonomickú oblasť, ktorá sa ešte neprepojila s demokraciou, ktorej základom je demokratické rozhodovanie a nie diktát trhu (proti globálnemu diktátu trhu nebola zatiaľ vypracovaná globálna politika, prepájajúca ekonomiku a demokratický proces rozhodovania – teda globálna hospodárska politika).

K nadnárodnej integrácii aktivít verejného sektoru bude v procese globalizácie dochádzať omnoho pomalšie ako tomu bolo v globalizácii ekonomickej oblasti (ekonomická globalizácia). V dlhodobej perspektíve však môže globalizácia priniesť novú najmä mocenskú rovnováhu medzi verejnými a súkromnými, spoločenskými a individuálnymi záujmami. K tomu určite výrazne prispajú dva regulačné faktory: *vnútorná aktivita* inštitúcií verejného sektoru a *vonkajší tlak* veľkých nadnárodných spoločností, ktoré by postupne mali po fáze rozdeľovania a prerozdeľovania trhov a moci v rámci globálnej expanzie, začať preferovať vytváranie stabilného prostredia. Globalizácia teda nie je proces iba hroziaci. Môže byť pre ľudstvo aj nádejou ak sa podarí dosiahnuť, aby ľudské práva a slobody boli doprevádzané tiež individuálnou zodpovednosťou každého obyvateľa planéty Zem za jej globálny stav.

---

<sup>83</sup> PIKE, G. – SELBY, D.: *Globální výchova*, Praha: GRADA. 1994. s. 22. ISBN 80-85623-98-6

Kvalitatívna zmena bezpečnostnej situácie v Európe a vo svete a proces plnej profesionalizácie armád bude od našich ozbrojených síl a spoločnosti vyžadovať, aby sa súčasný obsah vojenskej výchovy, vyučovania a výcviku profesionálnych vojakov pretransformoval z úzko vojenských činností na prípravu vojaka podieľajúceho sa na riešení globálnych problémov. Vychádzame z toho, že zmena najmä európskeho bezpečnostného prostredia bude pravdepodobne do značnej miery limitovať taktiež zmenu národných ozbrojených síl (teda i ozbrojené sily Slovenskej republiky) a to najpravdepodobnejšie do roku 2020, pričom bude potrebné zobrať do úvahy dva významné limitujúce faktory:

- a) *Európsku ústavu*, ktorá od 1.12.2009 odštartovala postupný vznik inštitúcii EÚ a teda aj európskych ozbrojených síl (ozbrojené sily Európskej únie alebo iný názov). Ich vznik sa určite neuskutoční naraz, ale postupne v procese niekoľkých etáp:
- prvá etapa, ktorá sa v podstate už uskutočňuje a je charakterizovaná vznikom bojových skupín (2-3 štáty) a to na kvótnom princípe (vyčlenenie dohodnutého počtu vojakov z počtov národných ozbrojených síl);
  - druhá etapa bude pravdepodobne charakterizovaná tiež kvótnym systémom doplňovania európskych ozbrojených síl (percentuálny podiel na počte vojakov) pre jednotlivé štáty Európskej únie, ale už v nej pôjde o jednotlivcov, ktorých vojenskú profesiu a odbornosť stanoví a bude pripravovať Európska únia;
  - tretia etapa bude najpravdepodobnejšie charakterizovaná zrušením kvótného systému a doplňovanie európskych ozbrojených síl sa bude uskutočňovať regrutáciou (nábor a výber) tých „euro občanov“ (príslušníci Európskej únie), ktorí splnia stanovené podmienky vstupu (prijatia) do ozbrojených síl Európskej únie a budú financovaní Európskou úniou (národné štáty budú prispievať na zabezpečenie obrany stanovenými percentami z HDP).
- b) *Existenciu národných štátov s obmedzenou suverenitou* (dobrovoľné odovzdanie časti národnej suverenity Európskej únii), ktorá podstatne ovplyvní kvalitu a počty národných ozbrojených síl. Tie môžu byť tvorené na:
- profesionálnom základe, kedy vznikne potreba integrácie týchto síl s policajným zborom, cudzineckou a diaľničnou políciou a tiež so záchrannými a hasičskými zbormi, pritom takáto integrácia národných ozbrojených síl, vyvolá potrebu vzniku integrovaného typu ministerstva – ktorým by mohlo byť ministerstvo obrany a ochrany (bezpečnosti a obrany).
  - miličnom základe, budovaných ako domobrana alebo národná garda;
  - základe aktívnych záloh.

Aj keď to v súčasnosti, kedy sa štáty Európskej únie dostávajú do hospodárskej krízy, tak optimisticky pre ďalší vývoj Európskej únie nevyzerá, bude potrebné minimálne do roku 2020, aby manažmenty ozbrojených síl štátov Európskej únie, teda aj manažment ozbrojených síl Slovenskej republiky, dôkladne premysleli a organizačne vytvorili kvalitatívne nový, kompatibilný systém komplexnej, pritom však diferencovanej prípravy vojakov týchto štyroch možných základných kategórií (skupín):



*profesionálneho vojaka európskych ozbrojených síl* (nie však medzinárodných<sup>84</sup>), ktorý sa postupne bude vytvárať z vojaka národných síl, ale nebude pripravovaný ani platený národným štátom (financovanie jeho prípravy bude cez príspevok národného štátu Európskej únie na obranu);

*profesionálneho vojaka integrovaných národných ozbrojených síl*, ktorí už bude pripravovaný a platený národným štátom a bude slúžiť a môcť byť nasadený k obrane len na území národného štátu;

*vojaka dobrovoľníka* (príslušník domobrany alebo národnej gardy a pod., nie však aktívnej zálohy), ktorý bude požívať iba benefity národného štátu a jeho služba i príprava bude neplatená a len na území národného štátu;

*príslušníka aktívnych záloh*, ktorý bude získavaný zo všetkých predchádzajúcich kategórii vojakov, najmä však z kategórie profesionálnych vojakov, ktorí skončili aktívnu službu a odišli do zálohy.<sup>85</sup>

Tento, na jednotlivé armádne kategórie rozčlenený systém komplexnej prípravy vojakov, bude potrebné ešte ďalej členiť podľa jednotlivých socio-profesijných skupín a to na prípravu: *mužstva a poddôstojníkov, práporčíkov, dôstojníkov a generálov*.

Nie je však možné zabúdať na zabezpečenie prípravy profesionálnych vojakov aj na základe jednotlivých etáp profesionalizácie jednotlivca (prípravná a rozvojová etapa) a tiež etáp životného cyklu vojenskej jednotky (príprava na bojové nasadenie, bojové nasadenie a oddych).

Novo vytváraný systém prípravy vojakov sa bude musieť zamerať najmä na dve základné kategórie vojakov: 1. *profesionálnych vojakov na kontrakt* – tzv. vojenských poloprofesionálov (kontrakt do 6 rokov), tvorených mužstvom a poddôstojníkmi a len v ojedinelých prípadoch dôstojníkmi špecialistami a tiež 2. *vojenských profesionálov* (kontrakt viac ako 10 rokov, čo možno považovať za vojenské povolanie), tvorených najmä kariérnymi dôstojníkmi (velitelia). Len v ojedinelých prípadoch budú do tejto kategórie zaradení práporčíci a poddôstojníci – vysoko špecializovaní odborníci. Takáto diferenciacia príslušníkov ozbrojených síl (armády) už korešponduje s diferencovaním ozbrojených síl na: tzv. *profesionálne jadro* (vojenský profesionáli) a *perifériu* alebo *siete* (vojaci na kontrakt alebo najímané služby).<sup>86</sup>

<sup>84</sup> Profesionálni vojaci nadnárodných ozbrojených síl (NATO, OSN atď.) tvoria osobitnú skupinu. Ich výber (regrutácia) a príprava bude mimo dosah národného i nadnárodného štátu, ale bude na národnú a nadnárodnú prípravu nadväzovať (kompatibilita).

<sup>85</sup> Táto kategória sa asi nebude diferencovať pre národné alebo nadnárodné ozbrojené sily, ale bude pre všetky kategórie – príprava ale bude robená pre nadnárodné sily (ozbrojené sily Európskej únie).

<sup>86</sup> Táto diferenciacia komplexnej pritom však diferencovanej prípravy vojakov ozbrojených síl Slovenskej republiky by významne napomohla harmonizovať dĺžku služby na základe dvoch limitov:

- *vnútorných* (tiež osobnostných), tvorených nielen časom potrebným k získaniu kvalít vojenského profesionála (minimálne 6 rokov), ale aj časom, ktorý odráža fyzické a psychické opotrebovanie (limity) človeka vo vzťahu k jeho veku (do 35 max. 40 rokov);
- *vonkajších* (tiež sociálnych alebo spoločenských), tvorených nielen prostriedkami, ktoré spoločnosť má k dispozícii, ale aj postojom danej spoločnosti k ozbrojeným silám a tým aj ochotou tieto prostriedky pre ozbrojené sily vyčleniť.

(Bližšie: MATIS, J.: Teoreticko-empirická analýza vybraných problémov sociálneho zabezpečenia profesionálnych vojakov Ozbrojených síl Slovenskej republiky. In: *Komplexné sociálne zabezpečenie vojenského profesionála*. L. Mikuláš: AOS, 2010 s. 10 – 40. ISBN 978-80-8040-406-2)

Než však prejdeme k bližšiemu rozboru požiadaviek na novo sa tvoriaci systém prípravy vojaka pre 21. storočie je potrebné ešte raz zdôrazniť, že zmeny, uskutočnené v bezpečnostnom prostredí Európy a Slovenskej republiky do značnej miery prispeli k reforme jej ozbrojených síl, ktoré sa profesionalizáciou transformovali na plne profesionalizované ozbrojené sily, tvorené novou socio-profesijnou skupinou (profesionálni vojaci). Táto socio-profesijná skupina (mužstvo a poddôstojníci, najmä však dôstojníci a generáli) sa v tomto zložitom, cyklicko-lineárnom procese postupne mení na skupinu vojenských profesionálov.

Aby sa stali vojenskými profesionálmi pre 21. storočie musí nielen daná spoločnosť a jej ozbrojené sily zmeniť prístup k utváraníu tejto socio-profesijnej skupiny, ale musia byť na jej prípravu vyčlenené prostriedky národného (minimálne 2% HDP z rozpočtu) a nadnárodného štátu (napr. prostriedky na obranu z Európskej únie). Ak si danú skutočnosť národný a nadnárodný štát uvedomia, potom súbežne so zabezpečovaním dostatočného množstva prostriedkov na obranu zabezpečia tiež skvalitnenie prípravy vojakov, vytvorením nového efektívneho systému socio-profesijnej prípravy profesionálnych vojakov pre 21. storočie. Jeho jadro bude tvoriť najmä kvalifikovaný odborný personál, tzv. jadro – teda kariérni dôstojníci a generáli (vojenský profesionáli).

## **SYSTÉM PRÍPRAVY VOJAKA PRE 21. STOROČIE**

Novo sa tvoriaci systém prípravy vojakov pre 21. storočie je neoddeliteľnou súčasťou vojenskej reformy a prestavby vojenského školstva. Jeho cieľom je zdokonaľiť prípravu najmä profesionálneho veliteľského zboru (kariérni dôstojníci) pre 21. storočie. Príprava vojenských profesionálov preto musí zohľadňovať narastajúcu zložitost' podmienok vedenia bojovej činnosti a tým aj bojovej prípravy vojsk. Okrem toho musí vychádzať z nového ponímania miesta a úloh prípravy vojakov v procese celoživotného vzdelávania občana nielen všeobecne, ale aj v danej spoločnosti.

Pri budovaní informačnej (učiacej sa) spoločnosti sa rešpektujú zmeny a trendy, ktoré sa uskutočňujú v zložitých a protirečivých procesoch globálnej spoločnosti a tiež v jej parciálnych (lokálnych) častiach. V nich sa identifikujú základné a určujúce megatrendy, spôsobujúce v súčasnosti významné spoločenské zmeny. Tie najväčšie zvraty v 21. storočí sa uskutočnia ani nie tak zásluhou technického rozvoja, ale zásluhou rozvoja predstáv o postavení človeka v prírode a spoločnosti. Je potrebné vychádzať z toho, že za jeden z výrazných megatrendov súčasnosti, ktorý prináša zmenšovanie vzdialenosti, zrýchľovanie času a rast množstva informácií a tak ovplyvňuje všetky krajiny sveta je *globalizácia*, výrazne pôsobiaca aj na vzdelávanie a vzdelávacie sústavy v jednotlivých spoločnostiach.

Reakciou na globalizáciu sú premeny uskutočňované vo všetkých sférach danej spoločnosti – aj vo výchove a jej výchovno-vzdelávacej sústave. Dôraz je položený na nové chápanie povahy vzdelania, na prehlbovanie demokratizácie a humanizácie a tiež obsahu a foriem vzdelávania, orientujúceho výchovno-vzdelávacie sústavu danej spoločnosti na nové podmienky a požiadavky. Základom takejto zmeny je premena tradičného encyklopedicko-memorovacieho a direktívno-neživého školstva na školstvo, uskutočňujúce tvorivo-humánnu edukáciu s dôrazom položeným na aktivitu a zodpovednosť osobnosti a jej silu vytvoriť svoj progresívny a kreatívny spôsob bytia v novom tisícročí. To ale predpokladá uskutočniť tieto niektoré zmeny:

zmenu filozofie edukácie smerom k tvorivej a humanisticky orientovanej koncepcii a k posilneniu výchovných aspektov a autokreácie študentov;

zmenu obsahu vzdelávania v súlade s aktuálnymi potrebami osvojovania poznatkov potrebných pre život (cudzí jazyky, multimedialna komunikácia, ekonomické myslenie a pod.);

zmenu prípravy učiteľov zameranú na prechod od orientácie na vyučovaný predmet k rozvoju osobnosti pedagóga, uplatňujúceho alternatívne spôsoby edukácie;

zmenu metód edukácie zameranú na prechod od direktívnych metód k metódam heuristickým, demokratickým a alternatívnym, rešpektujúcu autonómiu učiteľa a žiaka a povzbudzujúcu ich vnútornú aktivitu, vedúcu ich k autoregulácii správania a projektovaniu budúcnosti.

Profesionalizácia ozbrojených síl kladie a bude neustále klásť čoraz vyššie nároky na kvalitu prípravy vojenských profesionálov najmä kariérnych dôstojníkov. Vo vzťahu k jednotlivcovi ju môžeme vymedziť ako zložitý a mnohostranný subjekto-objektový vzťah, pozostávajúci zo závažných sociálnych javov a procesov, v ktorých sa daný objekt stáva súčasťou sociálneho systému, s ktorým sa stotožňuje. Objekt nie je iba pasívnym produktom tohto sociálneho systému ale jeho aktívny prvok, čo sa prejavuje v prístupe k stotožňovaniu sa s existujúcim sociálnym systémom a tiež vstupom do jeho vylepšovania a pretvárania.

Najucelenejšie, najkvalitnejšie a najkoncentrovanejšie sa táto príprava zatiaľ uskutočňuje vo vojenských školách. Transformácii vojenského školstva sa preto dnes venuje zo strany velenia armády zvýšená pozornosť. Tvorí sa nová koncepcia tejto prípravy, ktorá bude schopná reagovať na výzvy, pred ktorými ozbrojené sily stoja. Musí byť v súlade s koncepciou ich reformy a modernizačného úsilia. Jej cieľom je urýchliť zmeny, ktoré zabezpečia súlad prípravy vojenských profesionálov s trendmi v rozvoji vojenskej vedy a moderného vojenského myslenia a podpora tak proces prípravy nielen ozbrojených síl Európskej únie na aktívne členstvo v NATO, ale najmä prechod národných síl do Európskej únie – jej nadnárodných ozbrojených síl.

Vojenské školstvo, ako súčasť ozbrojených síl, musí zabezpečiť vstupnú prípravu vojenských profesionálov a ich celoživotné vzdelávanie. Zároveň s nimi tiež prípravu občanov, pracujúcich v štátnej a verejnej správe na úseku bezpečnosti, ochrany a obrany štátu. Pred spoločensko-vednou frontou stoja v súčasnosti náročné úlohy, ktoré musia vo vzťahu k ozbrojeným silám riešiť. Ich obsah možno stručne vyjadriť nasledovne:

riešiť spoločenské postavenie ozbrojených síl a vojakov a proces ich integrácie nielen do demokratickej spoločnosti, ale aj do medzinárodných a nadnárodných štruktúr (NATO, OSN a Európskej únie);

v systéme vojenského školstva vytvoriť predpoklady pre výchovu detí a mládeže k vlastenectvu, k pochopeniu potrebnosti armády a potreby výchovy k občianskej zodpovednosti za obranu krajiny ako základného predpokladu ich získavania pre výkon vojenského povolania (kategórie vojakov medzinárodných, nadnárodných a národných síl );

funkčne budovať štruktúry ozbrojených síl zdola, riešiť ich naplnenosť, životné a pracovné podmienky, ako aj ich prostredie tak, aby bolo možné zabezpečovať efektívny vojenský výcvik a pozitívny vzťah k vojenskej službe;

zmeniť byrokratické chápanie a uplatňovanie nedeliteľnej veliteľskej právomoci a v súlade s novými požiadavkami vojenstva vyvážene delegovať zodpovednosť a právomoci na nižšie stupne velenia čím zvýšiť ich samostatnosť a dôveru k nim; zaviesť participatívny spôsob riadenia a vedenia (velenia) a partnerské vzťahy medzi veliteľmi všetkých stupňov, pričom sa zamerať na prechod z príkazového na úlohový systém velenia;

vypracovať novú koncepciu personálnej práce v ozbrojených silách (zabezpečiť prechod od personálnej administratívy a byrokracie k riadeniu ľudských zdrojov), založenú na vedecky zdôvodnených výberových metódach a schopnosti využiť vzdelanie k výkonu funkcie; vypracovať systém hodnotenia vojakov, preferujúci kvalifikáciu a výkonnosť a urobiť ho základom pre zastávanie vyšších funkcií a povyšovanie, pritom personálnu prácu opäť začleniť do celkového systému riadenia a kultivácie ľudského činiteľa v armáde, kde bolo vždy jej miesto;

rozpracovať a do praxe ozbrojených síl zaviesť občiansky princíp medziludských vzťahov, zvlášť vo vzťahoch medzi vojenskými profesionálmi, pričom občiansky princíp nebude určovaný iba vzťahom nadriadený a podriadený, ale aj opačne, zároveň tiež vzťahom podriadených ako občanov štátu, k spoločnosti, jej obrane a k vojenskej službe ako takej a službe v armáde (konkrétna jednotka) osobito.

odstrániť dualizmus vo velení ľuďom, na čo pripraviť veliteľov a náčelníkov v premyslenom, kvalitne fungujúcom systéme ich prípravy, zabezpečujúcom okrem iného aj ich andragogickú a edukačnú (výchovno vzdelávaciu) spôsobilosť; sociálno-psychologickú službu (sociálna práca, pomoc a poradenstvo) koncipovať ako odbornú poradenskú službu veliteľom (náčelníkom) za účelom skvalitnenia riadenia sociálneho systému jednotky na strane jednej a za účelom pomoci transformácii spoločensko-vedného poznania do riadenia ľudí na strane druhej;

riešiť problém spojený s profesionalizáciou armády a s civilnou kontrolou armády, zabezpečením prípravy civilných pracovníkov armády (zamestnanci) pre prácu v riadiacich armádnych štruktúrach a v štátnom aparáte, čo veľmi úzko súvisí s výberom, uplatnením a vytvorením takých podmienok, aby sa civilní pracovníci chceli problematikou vojenstva a práci v armáde dlhodobo zaoberať.

Vyriešenie týchto závažných úloh, pred ktorými spoločensko-vedná fronta, daná spoločnosť a jej ozbrojené sily stoja, znamená okrem iného venovať tiež zvýšenú pozornosť takej transformácii vojenského školstva, ktoré by zabezpečovalo nielen vojensko odbornú prípravu a všeobecné vzdelanie<sup>87</sup> príslušníkov armády – najmä profesionálnych vojakov.

---

<sup>87</sup> *Vzdelanie* možno vymedziť ako: 1. výsledok špecifickým spôsobom riadeného procesu socializácie jednotlivca a jeho zaraďovania do určitej profesijnej a sprostredkovane aj sociálnej skupiny; 2. zámerné rozvinutie osobnostných dispozícií a schopnosti človeka a ich premeny na sociálny kapitál, dopomáhajúci mu k vzostupnej profesijnej mobilite; 3. kultúrna hodnota alebo norma, ktorej osvojovanie reguluje správanie ľudí a spoluvytvára ich sociálnu pozíciu, prestíž a životný štýl; 4. podmienka dorozumenia medzi ľuďmi; 5. predpoklad poznávania a rozvoja vedy; 6. výsledok procesu učenia sa a uplatnenia sa na trhu práce; 7. špecifická sociálna inštitúcia, regulujúca činnosť školy, rodiny a organizácií zamestnania a povolania; 8. základ a impulz pre vznik špecifických komunit spoločnosti (žiaci, študenti, učitelia); 9. sociálny nátlakový systém, vytvárajúci regulatívy správania ľudí v jednotlivých sférach spoločnosti (ekonomickej, politickej, kultúrnej a sociálnej) a pod.

System vojenského školstva sa musí stať súčasťou celoživotného vzdelávania<sup>88</sup> vojakov a zároveň by tvorilo aj jadro spoločensko-vedného výskumu v oblastiach vojenstva, bezpečnosti a ochrany. Proces celoživotného vzdelávania v informačnej (učiacej sa) spoločnosti je podľa medzinárodných dokumentov založený na štyroch základných pilieroch: 1. učiť sa poznávať; 2. učiť sa konať; 3. učiť sa spolunažívať a 4. učiť sa existovať (byť). K tomu, aby sa mohli tieto piliere uplatňovať je potrebné vytvoriť zodpovedajúce spoločenské podmienky, najmä s dôrazom na prístupnosť a dostupnosť vzdelania pre všetkých príslušníkov spoločnosti.

Preto sa celoživotné vzdelávanie prelína všetkými sférami a zložkami spoločnosti a tiež jej ozbrojenými silami, ktoré sú organizáciou s osobitými znakmi vojenskej organizácie. Tie prienikom do celoživotného vzdelávania, komplikovanosť tohoto procesu v armáde výrazne znásobujú. Nie je asi potrebné sa zaoberať všetkými problémami, ktoré z prieniku znakov tejto organizácie do celoživotného vzdelávania vznikajú a komplikovanosť tohto procesu v armáde znásobujú.

V súčasnom procese reorganizácie, redislokácie a transformácie národných ozbrojených síl do popredia vystupujú problémy, ktoré sú spojené s prelínaním jednotlivých hladín vzdelania (základná, stredoškolská a vysokoškolská) s hladinami vodcovstva (formálna pripravenosť na základný, stredný a vyšší stupeň velenia, tzv. formálny stupeň veliteľských spôsobilosti) a problémy, vznikajúce zo stotožňovania vzdelanostnej štruktúry so štruktúrou hodností.<sup>89</sup>

Utváranie vojenských profesionálov musí vytvárať a rozvíjať nielen ich vojensko-odborné ale aj ich všeobecné kvality, vlastné každému občanovi danej spoločnosti. Preto je potrebné vyvarovať sa dvoch krajností. *Prvou* je až príliš úzka špecializácia vojenských profesionálov na bojové nasadenie (prípady jednotiek pripravovaných pre misie). *Druhou* je všeobecná príprava vojenských profesionálov iba na potencionálne zastrašovanie (len na tzv. mierovú službu). Najideálnejším modelom profesionálneho vojaka v mieri by bol model „občan v uniforme“. Ten je pripravený plniť odstrašovaciu funkciu okamžite a po krátkodobej intenzívnej špecializovanej príprave (dokvalifikácii) je schopný bojového nasadenia (misie). To platí len pre národné ozbrojené sily.

---

<sup>88</sup> *Celoživotné vzdelávanie* je: 1. z aspektu *pedagogického* komplexom pedagogických (didaktických) procesov, zahrnujúci aj materiálne, finančné a personálne zložky. Ich cieľom je stále (celoživotne) sa učiaci človek (individuum) a to buď v inštitucionalizovanom (školskom) alebo neinštitucionalizovanom (mimoškolskom) spoločensko-vzdelávacom alebo v individuálno-sebavzdelávacom systéme. Poníma sa nielen ako podstatná zložka občianstva, spoločenskej súdržnosti a zamestnanosti, ale tiež ako základ pre uplatnenie jednotlivca v spoločnosti, najmä však na trhu práce. 2. zo *sociologického* hľadiska je celoživotné vzdelávanie zmiešaný cyklickolineárny proces zámernej socializácie, ktorý sa začína narodením a končí smrťou každého príslušníka ľudskej spoločnosti. Pozostáva z jednotlivých etáp, tvorených cyklami pedagogického pôsobenia spoločnosti (formatívna stránka) a pedagogickej aktivity (pasivity) jednotlivca (aktivačná stránka). Je to proces, ktorý sa uskutočňuje permanentne, a to v rôznych hladinách (základná, stredná a vyššia) a úrovniach (všeobecné, odborné) vzdelávania (prípravy). Je tiež vzostupný, vzostupno-zostupný alebo neutrálny proces, popretkávaný formálnymi a neformálnymi aspektami získavania kvalifikácie, rekvalifikácie a dokvalifikácie.

<sup>89</sup> Vážne nebezpečenstvo pre spomalenie procesu celoživotného vzdelávania v armáde predstavujú názory, stotožňujúce vzdelanostnú a hodnostnú štruktúru, čo vážne brzdí kariéru jej príslušníkov a pôsobí pre nich ako významný demotivačný činiteľ. Stratí sa motivácia pre zapojenie sa do procesu celoživotného vzdelávania. Preto je potrebné zmeniť pohľad na prepojenie vzdelania s hodnosťami. Je potrebné dosiahnuť, aby vzdelanie bolo prepojené s vykonávanou funkciou a hodnosť s jednotlivými hladinami vodcovstva. To ale neznamená, že v praxi nemôže nastať prípad, kedy výkon funkcie bude vyžadovať prepojenie vysokoškolského vzdelania s vyššou hladinou vodcovstva a zároveň aj spojenie s vysokou vojenskou hodnosťou ako výrazne viditeľným vonkajším znakom daného postavenia osoby, ktorá ju zastáva.

Pre nadnárodné a medzinárodné ozbrojené sily je použiteľný iba profesionálny vojak prvej krajnosti, teda vojak veľmi úzko špecializovaný – teda vojak, ktorý je kvalitne pripravený na bojové nasadenie.

Stále je potrebné mať na pamäti, že subjekt vstupujúci do procesu ďalšieho vzdelávania profesionálnych vojakov bude úspešný iba vtedy, keď bude chápať vojenské vzdelanie (vzdelanie vojenských profesionálov) ako:

súčasť ústavného práva;

faktor rozvoja osobnosti, jej sociálnej adaptability a pracovnej mobility;

faktor výstavby a rozvoja armády v demokratickej spoločnosti;

faktor rozvoja spoločnosti a napokon 5. faktor integrácie do európskych a transatlantických štruktúr.

Hlavným cieľom ďalšieho vzdelávania profesionálnych vojakov je vytvorenie efektívne fungujúceho subsystému celoživotného vzdelávania, ktorý bude spoločne so subsystémom vojenského vzdelávania zabezpečovať kvalitný výkon vojenskej služby všetkých kategórií vojakov národných i nadnárodných síl.

Realizácia týchto zmien nebude ľahká, pretože jej výsledkom bude vojenské školstvo, predstavujúce moderný výchovný, vzdelávací a výcvikový systém, postavený na relatívne samostatných, avšak tesne prepojených troch stupňoch prípravy vojakov. Trojstupňová diferenciácia vojenského školstva je determinovaná poslaním, cieľmi a týmto obsahom úloh:

*primárnu sféru* tvoria výcvikové útvary ozbrojených síl, ktorých hlavným poslaním bude príprava profesionálnych vojakov v kategórii mužstva a poddôstojníkov (ich vstupný a odborný výcvik);

*sekundárnu sféru* tvoria odborné školy pre poddôstojníkov, ktoré sú zamerané najmä na ich zdokonaľovací výcvik a na základný výcvik práporčíkov a tiež dôstojníkov naborovaných z civilu;

terciálnu sféru tvorí vysoká vojenská škola, ktorá je zameraná na uskutočňovanie vysokoškolského a kariérneho vzdelávania dôstojníkov a práporčíkov (ojedinele tiež poddôstojníkov - špecialistov) najmä národných ozbrojených síl.

Zo stupňovito budovaného vojenského školstva vyplýva, že prípravu vojakov budú na jednotlivých stupňoch zabezpečovať subjekty vojenského školstva. Každý tento subjekt sa bude podieľať na príprave konkrétnej cieľovej skupiny, ktorá bude mať špecifický obsah výchovy, vzdelávania a výcviku. Z nej napokon vyplýva konkrétne vyšpecifikovaný ročný objem produktivity výchovnej, vzdelávacej a výcvikovej činnosti jednotlivých stupňov. Prax neustále potvrdzuje, že daný inovačný proces v oblasti vzdelávania profesionálnych vojakov je procesom nepretržitých zmien. Keďže je veľmi dynamický, je potrebné mať spracované základné strategické východiská, ciele a princípy rozvoja ďalšieho vzdelávania profesionálnych vojakov.

## ZÁVER

Z uvedeného je možné vysloviť presvedčenie, že tak významná zmena akou je prechod na plne profesionálne ozbrojené sily, ktorým sa podstatne mení spôsob naplňovania obsahu obrannej funkcie, prinesie v každých konkrétnych národných ozbrojených silách ako aj celej spoločnosti (štáte) zmenu vo vzťahu k novovzniknutej kategórii jej príslušníkov, ktorou sú profesionálni vojaci.

Vychádzame z toho, že vojenský profesionál sa utvára počas celej doby výkonu vojenskej profesionálnej služby. No iba v prípravnej etape sa vytvárajú základné predpoklady k získaniu potrebných kvalít vojenského profesionála pre 21. storočie, ku ktorým patrí:

- schopnosť analyticky a pružne myslieť, logicky hodnotiť vzniknutú bojovú situáciu, vyvodzovať zdôvodnené závery a tvorivo prijímať rozhodnutia;
- schopnosť plniť úlohy v rámci krízového manažmentu a mierových operácií;
- kvalitná jazyková príprava;
- schopnosť riadiť vlastnú činnosť a každodennú činnosť vojsk;
- pripravenosť na riadiacu (manažérsku), personálnu, výchovnú a sociálnu prácu.

Tieto uvedené kvality tvoria iba základné predpoklady pre vytvorenie potenciálu, potrebného k tomu, aby ozbrojené sily mohli čeliť novým bezpečnostným výzvam (vojenské i nevojenské) a boli schopné vzájomnej kooperácie na domácej (ozbrojené sily a ostatné zložky bezpečnostného sektoru) i medzinárodnej (národné ozbrojené sily s inými národnými ozbrojenými silami alebo spolupráca v koalícii) alebo tiež na už spomínanej nadnárodnej úrovni. Pri riešení úloh prechodu ozbrojených síl na plnú profesionalizáciu sa musí premyslieť obojstranná efektívnosť pobytu profesionálnych vojakov vo všetkých spomínaných kategóriách ozbrojených síl.

Pri plnení tejto úlohy (zabezpečenie kvality ľudského potenciálu) zohráva vojenské školstvo, chápané ako súčasť ozbrojených síl daného štátu, nezameniteľnú funkciu. Len takto chápané vojenské školstvo zabezpečí nielen vstupnú prípravu profesionálneho vojaka, ale aj jeho rozvoj vo vojenského profesionála a tiež jeho návrat do civilného života – jeho celoživotné vzdelávanie. Zároveň zabezpečí prípravu a rozvoj nielen zamestnancov rezortu, ale aj občanov, ktorí pracujú v štátnej a verejnej správe, riešiacich otázky bezpečnosti, ochrany a obrany daného štátu.

## LITERATÚRA:

- BAUMAN, Z.: *Globalizace. Důsledky pro člověka*. Praha: Mladá Fronta. 2000. ISBN 80-204-0817-7
- BAUMAN, Z.: *Individualizovaná společnost*. Praha: Mladá Fronta. 2004. ISBN 80-204-1195-X
- BAY, R. H.: *Účinné vedení týmů*. Praha: GRADA, 2000. ISBN 80-247-9068-8
- BECK, Ulrich: *Riziková společnost*. Praha: SLON. 2002. ISBN 80-86429-32-6
- BRZEZINSKI Zbigniew: *Volba – globální nadvláda nebo globální vedení*. Praha: Mladá Fronta. 2004. ISBN 80-204-1179-8
- CIRBES, M.: *Didaktika dospělých*. Bratislava: OBZOR, 1989
- FRIEDMAN, G.: *Nasledující desetiletí*. Bratislava: IKAR a.s. 2011. ISBN 978-551-2625-8
- GIDDENS, A.: *Třetí cesta*. Praha: Mladá fronta. 2011. ISBN 80-204-0906-8
- HAMAJ, P.: Niektoré kvalifikačné aspekty výkonu profesionálneho vojaka. In: *Miesto a úlohy sociálno-psychologického výcviku v príprave profesionálneho vojaka (Zborník z vojensko-vedeckého seminára)*. L. Mikuláš. VA, 2002
- HAMAJ, P. – MARTINSKÁ, M. – MATIS, J.: *Vybrané problémy zo všeobecnej sociológie*. L. Mikuláš: AOS. 2005. ISBN 80-8040-266-3
- IVANIČKA, K.: *Globalistika. (Poznávanie a riešenie problémov súčasného sveta)*. Bratislava: Ekonómia. 2006. ISBN 80-8078-028-5

- JANEČEK, V.; POLONSKÝ, D.; MATIS, J.; KMOŠENA, M.; TOMÍČEK, F. a KORČOKOVÁ, Z.: *Výkladový slovník základných pojmov z pedagogiky, psychológie a sociológie (pre potreby príslušníkov OS SR)*. Bratislava: GŠ OS SR. 2007. ISBN 978-80-969362-1-2;
- KING, A. – SCHNEIDER, B.: *První globální revoluce..* Bratislava: Československá asociace Římskeho klubu. Bradlo. 1991. ISBN 80-7127-048-2
- KREJČÍ, O.: *Geopolitika stredoevropského prostoru*. Praha: EKOPRESS. 2000. ISBN 80-861119-29-7
- MATIS, J. – HAMAJ, P – MARTINSKÁ, M.: *Sociológia armády*. 1. vyd. L. Mikuláš: AOS, 2008. ISBN 978-80-8040-361-4
- MEZŘICKÝ, V.: *Globalizace*. Praha: Portál. 2003. ISBN 80-7178-748-5
- NOVÝ, I. – SURYNEK, A.: *Sociologie pro ekonomy a anažery*. Praha: GRADA, 2002. ISBN 80-247-0384-X
- PIKE, G. – SELBY, D.: *Globální výchova*, Praha: GRADA. 1994. ISBN 80-85623-98-6
- POLONSKÝ, D. – MATIS, J.: *Profesionalizácia armády a príprava vojenských profesionálov*. Liptovský Mikuláš. VA SNP. 1994
- POLONSKÝ, D. – MATIS, J.: *Vybrané kapitoly zo sociológie výchovy a vzdelávania dospelých v ozbrojených silách*. L. Mikuláš: VA, 2003. ISBN 80-8040-220-5
- POLONSKÝ, D.: *Tím*. Banská Bystrica: UMB. 2002. 80-8055-713-6
- SOROS, G.: *Kríza globálneho kapitalizmu*. Bratislava: Kaligram. 1999. ISBN 80-7149-270-1
- TOKÁROVÁ, A.: Globalizácia a jej sociálny rozmer. In: *Zborník referátov z vedeckej konferencie z medzinárodnou účasťou*. „Sociálna práca – ľudské práva – vzdelávanie dospelých“ Prešov: FF PU. 1998. ISBN 80-88885-49-3
- TOKÁROVÁ, A.: Globalizovaný svet, kvalita života a vzdelanie. In: *Zborník z príspevkov z vedeckej konferencie z medzinárodnou účasťou*. „Kvalita ľudského života a ľudské práva v kontextoch sociálnej práce a vzdelávania dospelých“ Prešov: FF PU. 2002. s. 22 – 25. ISBN 80-8068-088-4
- VOLNER, Š.: *Problémy bezpečnosti v 21. storočí*. B. Bystrica: Euroatlantické centrum. 2005. ISBN 80-969306-1-3
- VOLNER, Š.: *Európska únia geopolitický aktér 21. storočia*. Hlohovec: Efekt Copy spol. s.r.o. 2006. ISBN 80-969573-9-2
- ŠKVRNDA, F.: *Terorizmus najvýznamnejšia nevojenská bezpečnostná hrozba súčasnosti*. Bratislava: MO SR. 2002. ISBN 80-968855-2-9



# PÔVOD PRIPRAVOVANÝCH ZMIEN SOCIÁLNEHO SYSTÉMU VOJAKOV A ICH MOŽNÉ DÔSLEDKY NA PLNE PROFESIONÁLNE OZBROJENÉ SILY SLOVENSKEJ REPUBLIKY – KRÍZA SOCIÁLNEHO SYSTÉMU VOJAKOV

(THE ORIGIN OF THE CHANGES OF SOCIAL SYSTEM OF SOLDIERS AND  
THEIR POTENTIAL EFFECTS ON FULLY PROFESSIONAL ARMED FORCES  
OF THE SLOVAK REPUBLIC – CRISIS OF WELFARE SYSTEM OF SOLDIERS)

**BERKY Luboš**

**ABSTRAKT:** Autor sa v článku zaoberá charakteristikou možného pôvodu pripravovaných zmien sociálneho systému vojakov, jeho krízou s dôrazom na možné dôsledky pre príslušníkov ozbrojených síl Slovenskej republiky. Zamýšľa sa nad príčinami, ktoré stoja za snahou niektorých politických prúdov na Slovensku, zrušiť, alebo výrazne oslabiť sociálny systém ozbrojených zložiek a najmä Ozbrojených síl. Vyslovuje presvedčenie, že do budúcnosti možno očakávať ďalšie zmeny v osobitnom systéme sociálneho zabezpečenia vojakov, ktoré zohľadnia špecifickosť vojenského povolania, a budú riešiť očakávané sociálne situácie, v ktorých budú potrebovať profesionálni vojaci pri ukončení svojej vojenskej kariéry pomoc od spoločnosti.

**KLÚČOVÉ SLOVÁ:** Liberalizmus a neoliberalizmus, sociálne zabezpečenie, sociálne zabezpečenie vojaka, profesionálna armáda a profesionálny vojak.

**ABSTRACT:** The author of the article deals with the characteristics of the potential origin of changes of soldiers' welfare system that are being prepared. He also deals with the crisis of the welfare system and he emphasizes the potential effects on the members of the armed forces of Slovak Republic. He contemplates the reasons of the effort of several political groups in Slovakia to abolish or distinctly weaken the welfare system in the armed forces. He expresses his belief that in the future we may expect further changes in the particular soldiers' welfare system due to which professional soldiers will need support from the society when they retire.

**KEY WORDS:** Liberalism and neoliberalism, welfare, social welfare of the soldier, professional army and professional soldier.

## ÚVOD

V roku 1781 položil cisár Jozef II základy osobitného systému sociálneho zabezpečenia vojakov vydaním „Dekrétu o dôchodkovom zabezpečení vojakov“. Tento dekrét riešil otázky dôchodkov vyslúžilých a invalidných vojakov a riešil aj zabezpečenie sirôt po zomretých vojakoch. Napriek mnohým neskorším snahám a pokusom rôznych vládnych zoskupení a spoločenských zriadení zrušiť ho, je **osobitný systém** sociálneho zabezpečenia vojakov (a policajtov) a pozostalých po nich na území Slovenskej republiky najstarším, kontinuálne existujúcim osobitným systémom sociálneho zabezpečenia so štátnou garanciou, resp. priamou účasťou štátu. Rozhodujúcim dôvodom pre koncipovanie takéhoto štátneho osobitného systému bolo uvedenie si nevyhnutnosti kompenzovať štátom sociálne riziká príslušníkov bezpečnostných zborov a ozbrojených síl, ktoré sú spojené s výkonom služby v uvedených ozbrojených zložkách.

Nutnosť zákonmi obmedziť niektoré ústavné a občianske práva vojakov a špecifický charakter vojenskej práce nestratili nič na aktuálnosti ani v prípade zriadenia plne profesionálnych ozbrojených síl Slovenskej republiky. Napriek tomu sa však práve v tejto dobe stáva osobitný systém sociálneho zabezpečenia vojakov (a policajtov) terčom spochybňovania a je vystavený útokom smerujúcim k podstate jeho existencie.

Tlak na zrušenie, alebo aspoň výrazné oslabenie kompenzácií služby v ozbrojených zložkách sa v rokoch 2010 – 2011 stal natoľko silným, že viedol k zásadným ústupkom a k výrazným zmenám niektorých zásadných opatrení sociálneho zabezpečenia vojakov. Stojí preto za úvahu zamyslieť sa nad príčinami, ktoré stoja za snahou niektorých politických prúdov na Slovensku, zrušiť, alebo výrazne oslabiť sociálny systém ozbrojených zložiek a najmä ozbrojených síl.

## **POLITIKA NEOLIBERALIZMU A OZBROJENÉ SÍLY SLOVENSKEJ REPUBLIKY**

Slovensko vykonalo v súvislosti so vstupom do NATO a uskutočnením úplnej profesionalizácie ozbrojených síl mnohé radikálne zmeny ako napríklad výrazné znižovanie počtov vojakov, či významné zmeny v štruktúre velenia a riadení, aj v zložení vojenských útvarov a zariadení. Vojenská verejnosť považovala a zrejme dodnes považuje tieto výrazné zmeny (začali sa naplňať prijatím Modelu OS SR 2010) za rozhodnutia motivované rýdzo odbornými vojenskými pohľadmi na problematiku bezpečnosti štátu. Apolitickosť profesionálnych vojakov a ozbrojených síl Slovenskej republiky ako inštitúcie drží laickú i vojenskú verejnosť v domnienke, že rôzne filozofické prúdy uplatňované cez politické strany, nemajú na rezort obrany vplyv čo do charakteru vojenskej služby, počtov vojakov, či štruktúry ozbrojených síl Slovenskej republiky. Práve dianie okolo sociálneho zabezpečenia vojakov by však malo presvedčiť najmä odborníkov z rezortu obrany o mylnosti takýchto názorov. Nedocenenie politických vplyvov na celkový vývoj obrannej politiky a z nej vyplývajúcich zmien v ozbrojených silách Slovenskej republiky u najvyššieho velenia ozbrojených síl Slovenskej republiky a vojenských odborníkov pritom ide zrejme na vrub postupnej likvidácie nielen vojenskej filozofie, ale aj všetkých ostatných spoločenskovedných odborov vo vojenskom školstve.

Stále viac sa presadzujúce princípy neoliberalizmu ukázali postupne svoju prítomnosť aj v ozbrojených silách Slovenskej republiky. Práve zástancovia týchto myšlienok a názorov v slovenskej politike dokázali postupne ovplyvniť zmeny v rezorte obrany, ktoré vyústili do budovania „malej, ale modernej, dobre vycvičenej a vyzbrojenej profesionálnej armády“. Ekonomickými argumentami dokázali politické špičky presvedčiť a čiastočne donútiť vojenských odborníkov k zmenám, ktoré sa v posledných rokoch presadzujú v bezpečnostnej a obrannej politike Slovenskej republiky.

Budovanie malej, ale modernej armády zostalo pre finančnú podvýživu len politickou propagandou, rovnako ako deklarovaná dobrá vycvičenosť, technická vyspelosť a akcieschopnosť. Zrušením povinnej vojenskej služby boli občania Slovenskej republiky zbavení povinnosti prispievať k obrane vlasti iným spôsobom než svojimi daňami. Úspešným reprezentovaním Slovenska v zahraničných misiách, výbornými hodnoteniami stavu obrany a v neposlednom rade i výsledkami výskumov o dôveryhodnosti ozbrojených síl Slovenskej republiky boli občania Slovenskej republiky utvrdzovaní v presvedčení o pripravenosti Slovenska brániť sa v prípade potreby.

Preto neoliberalom v rezorte obrany stačilo už iba občanov začať presvedčať o tom, že možno sme až príliš dobre pripravený, že naše vojenské výdavky je možné výrazne znížiť, že vojaci sú v našej spoločnosti vo svojej podstate zbytočne privilegovaná vrstva, ktorej je potrebné výrazne ubrať z jej „výhod“. Neoliberalizmus je, ako vieme zástancom oslabovania postavenia štátnych inštitúcií, oslabovania úlohy štátu ako takého. V prípade armády stačí vláde neoliberalov, ktorá uznáva všemocnosť ekonomiky a voľného trhu iba malá profesionálna armáda žoldnierskeho typu, slúžiaca tomu kto ju platí a to je pre rozvoj demokracie veľmi nebezpečné.

## NEOLIBERÁLNY PRÍSTUP K SOCIÁLNEJ POLITIKE REZORTU OBRANY

Politické hlasy o potrebe prehodnotiť osobitný sociálny systém ozbrojených zložiek bolo možné počuť približne od roku 2000 ojedinele až do roku 2010. Snahám zaviesť princípy sociálneho darwinizmu aj do sociálneho zabezpečenia vojakov a policajtov odolávali rezorty obrany a vnútra relatívne dlho aj vďaka skutočnosti, že prepojili svoje systémy prostredníctvom spoločnej legislatívnej úpravy. Po reálnom nástupe politických predstaviteľov neoliberalizmu k moci v roku 2010 sa však začal frontálne spochybňovať zmysel, účelnosť a príznačne aj „ekonomický prínos“ sociálneho systému ozbrojených zložiek.

Na tento účel sa začala v širokom meradle okrem politikov využívať tiež mediálna kampaň, ktorá týždeň čo týždeň prinášala v poslednom roku správy o nadmerných výhodách v nemocenskom zabezpečení, vysokých dôchodkoch, či výsluhových dôchodcoch z radov policajtov či vojakov. Na tento účel sa využívali presne podľa zaužívaných scenárov neoliberalných predstaviteľov aj rôzne mimo vládne či neziskové inštitúcie, akými sú napríklad: „Inštitút hospodárskej politiky“, „INEKO“, či ďalšie (*V tejto časti analýzy poukážeme na sociálne výhody osobitnej skupiny zamestnancov verejnej správy. Ide o otázky sociálneho zabezpečenia ... profesionálnych vojakov*).<sup>90</sup>

Ako huby po daždi sa začali objavovať rôzne analýzy a mediálne správy ktoré spochybňovali zásluhovosť a opodstatnenosť našou spoločnosťou vyprodukovaných opatrení, ktoré majú kompenzovať ozbrojeným zložkám špecifické podmienky, za ktorých slúžia štátu. Kompenzácie sa začali nazývať sociálnymi výhodami oproti ostatným občanom, čo vytváralo dopredu priestor na nekorektnú diskusiu o existencii osobitného systému sociálneho zabezpečenia vojakov a policajtov. V oficiálnom materiáli Ministerstva financií Slovenskej republiky sa dokonca objavili pochybnosti o legitímnosti zákonmi upraveného sociálneho zabezpečenia vojakov a policajtov. „... V takomto prípade stojí za celospoločenskú diskusiu tiež otázka spravodlivosti a legitímnosti zvýhodneného nastavenia výsluhového zabezpečenia na účet ostatných daňovníkov ...“<sup>91</sup>

Ak budeme teda dnes hodnotiť ako sa zmenil pohľad spoločnosti na sociálnu politiku ozbrojených síl Slovenskej republiky, musíme jednoznačne konštatovať, že v plnej miere odráža neoliberalný postoj väčšiny súčasnej spoločnosti. Pritom si je ale potrebné uvedomiť skutočnosť, že základnou myšlienkou tohto postoja je minimalizácia úlohy štátu vo vzťahu ku sociálnym kompenzáciám rizík vyplývajúcich z vojenského povolania. Podstatnú úlohu pri výkone vojenského povolania bude postupne v budúcnosti zohrávať plat profesionálnych vojakov, ktorý by mal zohľadniť prípadné riziká, či už zdravotné alebo sociálne. Výrazne oklieštený by mal byť tiež prístup k dôchodkovému zabezpečeniu vojakov a tým aj k zabezpečeniu ich rodín. Z profesionálnych vojakov budúcnosti sa tak v podstate postupne stanú žoldnieri, slúžiaci vládnucemu zoskupeniu za finančnú odmenu – plat.

Spoločnosť, ktorá tento spôsob zabezpečenia obrany a ochrany prijme – teda i Slovenská republika si musí uvedomiť jeho mnohé úskalia v budúcnosti. Najväčším úskalím je možné zneužitie ozbrojených síl vládnuou elitou vo svoj prospech (záujmy a potreby) a možné narušenie demokratického vývoja danej – teda i slovenskej spoločnosti.

<sup>90</sup> Desatoro odporúčaní ako zamestnávať vo verejnej správe efektívnejšie. In: *Štúdiá Inštitútu hospodárskej politiky*. Bratislava: 2010

<sup>91</sup> „Analýza dlhodobej udržateľnosti a návrhy na zmenu dôchodkového systému Slovenskej republiky“, s 38, MF SR 2011

## ZMENY V SOCIÁLNO M ZABEZPEČENÍ VOJAKOV A MOŽNÉ RIZIKÁ

Vďaka už spomínanému spojeniu všetkých ozbrojených zložiek štátu pod jeden zákon upravujúci ich sociálne zabezpečenie sa síce celkom nepodaril zámer časti vlády, zrušiť 230 rokov trvajúci osobitný systém sociálneho zabezpečenia ozbrojencov. Práve spojenie všetkých ozbrojených zložiek v oblasti sociálneho zabezpečenia prinieslo pre rezort obrany okrem pozitív aj viaceré negatíva vo forme kompromisov voči ostatným zložkám. Služba profesionálneho vojaka je špecifickou službou, ktorá sa líši aj od práce policajta, hasiča či záchranára. Okrem toho, že je ako jediná zameraná na ničenie nepriateľských vojenských síl a zariadení a zabíjanie nepriateľov, je spolu so vzrastajúcimi nárokmi na technickú vyspelosť a zložitosť moderných zbraňových systémov časovo náročná na výcvik. Zároveň je však tempom a rýchlosťou súčasného boja a vysokými nárokmi na fyzické a psychické predpoklady povolani m pre väčšinu vojakov na obmedzenú dobu. Práve tieto charakteristiky odlišujú vojenské povolanie od iných a tým sťažujú vojakom odchádzajúcim do zálohy s pracovnou špecializáciou nevyužitelnou na legálnom trhu práce ich ďalšiu pracovnú uplatniteľnosť. Pre tieto dôvody sú niektoré opatrenia prijaté v novo koncipovanom sociálnom zabezpečení policajtov a vojakov rizikové vo vzťahu k budúcnosti profesionálnych ozbrojených síl Slovenskej republiky. Aj keď je teda záchrana osobitného systému sociálneho zabezpečenia na prvý pohľad víťazstvom, pre vedenie rezortu obrany a velenie ozbrojených síl Slovenskej republiky to je však Pyrrhovo víťazstvo.

Vážnym zásahom do sociálnej politiky rezortu obrany sú zmeny v oblasti zdravotného a najmä nemocenského zabezpečenia. Výkon vojenského povolania je veľmi citlivý najmä na oblasť zdravotného stavu a zdravia profesionálnych vojakov. Veľké a predovšetkým nárazovo vyžadované fyzické a psychické nasadenie, nácvik vojenských zručností v rôznych extrémnych poveternostných a klimatických podmienkach, práca so zbraňami a zbraňovými systémami náročnými na obsluhu aj v extrémnych podmienkach, to všetko sú atribúty vojenskej práce kladúce mimoriadne nároky na zdravie vojakov. K tomu sa v súčasnej dobe pridáva aj pôsobenie v iných krajinách podmienené povinnými očkovaniami proti exotickým chorobám, dlhodobé pôsobenie v iných klimatických podmienkach, znášanie výrazných rozdielov v stravovaní, dlhodobá práca v strese a ohrození života a zdravia. Ďalšie vážne ohrozenia zdravia vojakov. Ani tieto argumenty však nezabránili politicky vynúteným zmenám v nemocenskom zabezpečení vojakov. Nové podmienky budú vojakov nabádať k väčšiemu zvažovaniu dôsledkov vojenskej práce na ich zdravie.

Adrenalinové aktivity akými sú horolezectvo či ski alpinizmus, parašutizmus, potápanie, ale aj množstvo ďalších športových aktivít, ktoré vojaci vďaka obmedzeným finančným zdrojom na výcvik nemohli prevádzkovať v dostatočnej miere počas služby, ale boli odkázaní na vlastné peniaze a vlastnú aktivitu si budú musieť do budúcnosti rozmyslieť. Každý úraz mimo služobného už bude pre vojakov znamenať osobnú finančnú stratu. Pri chorobách však bude situácia omnoho zložitejšia. Ako preukázať, či infekčná choroba na dovolenke, preťaženie pohybový aparát či autoimúnne ochorenie vznikli v súvislosti s výkonom vojenskej práce alebo nie. Ak vezmeme do úvahy skutočnosť, že rezortu obrany postupne zrušili zdravotnú poisťovňu, ktorá mala pôsobiť pre ozbrojencov, zrušili dve vojenské nemocnice a dodnes nefunguje v rámci rezortu zo zákona povinný inštitút pracovného lekárstva, nezostáva z kompenzácie výnimky ústavného práva občanov na ochranu zdravia prakticky nič.

Posunutie vzniku nároku na výsluhový príspevok z 5 na 10 rokov vojenskej služby, ktoré je zároveň sprevádzané posunutím vzniku nároku na odchodné tiež na rovnakú hranicu 10 rokov znamená, že približne polovica budúcich príslušníkov ozbrojených síl Slovenskej republiky nebude mať takmer žiadnym spôsobom kompenzované špecifické podmienky výkonu vojenskej služby. Odhliadnuc od právneho hľadiska, podľa ktorého by za každé spoločnosťou vynútené obmedzenie občianskych práv a slobôd malo byť tou istou spoločnosťou kompenzované, bude zrejme vážnym problémom získať do ozbrojených síl Slovenskej republiky primerane fyzicky, zdravotne a psychicky disponovaných mladých ľudí. Pri výskumoch realizovaných ministerstvom obrany medzi stredoškolskou mládežou, ktorá tvorí pre rezort obrany záujmovú skupinu z hľadiska regrutácie, tvorilo lepšie sociálne zabezpečenie vojakov významný motivačný nástroj. Je preto otázne ako sa bude dariť do budúcnosti získavať záujemcov o službu profesionálnych vojakov, prípadne ako budú spĺňať podmienky po všetkých stránkach kvalitného personálu. Odslúžiť 8 či 9 rokov vojenskej služby, z ktorej časť môže byť aj vo vysoko rizikových oblastiach sveta, obetovať mladosť, riskovať pre túto službu svoje zdravie, či život, a nadobudnúť pritom kvalifikáciu a pracovné skúsenosti, ktoré nevie oceniť ani spoločnosť ani pracovný trh, totiž môže byť pre občanov Slovenskej republiky absolútne neatraktívne.

Výsluhové dávky boli a naďalej sú však zároveň kompenzáciou aj pre rodinu profesionálneho vojaka. Život vojenskej rodiny sa podriaďuje potrebám ozbrojených síl Slovenskej republiky a nie priraniam rodinných príslušníkov. Z mnohých výskumov a dlhodobých skúseností celých generácií vojakov je zrejmé, že výkon vojenského povolania výrazne obmedzuje životného partnera v jeho osobnej kariére. Dlhodobou neprítomnosťou pri riešení rodinných problémov, prípadne častým sťahovaním trpia aj deti profesionálneho vojaka. Tieto všetky aspekty bral do úvahy osobitný systém sociálneho zabezpečenia a radikálne predĺženie dôb vzniku nároku na poberanie výsluhových dávok úplne ignoruje riešenie problémov rodinnej politiky rezortom obrany.

Posunutie vzniku nároku na výsluhový dôchodok z 15 na 25 rokov služby je ďalšou výraznou zmenou sociálneho zabezpečenia vojakov. Takéto výrazné posunutie hranice služby, od ktorej bude možné poberať výsluhový dôchodok určite zlepší finančnú bilanciu osobitného účtu sociálneho zabezpečenia. Zrejme však bude mať výrazne negatívny psychologický efekt vo vzťahu k motivácii stať sa profesionálnym vojacom. Výrazne negatívnu úlohu na vnímanie takto ďaleko posunutej hranice nároku na výsluhový dôchodok môže mať aj súčasná hystéria vyvolaná okolo osobitného systému sociálneho zabezpečenia.

Verejnou spochybňovanú „sociálne výhody profesionálnych vojakov a tiež policajtov“ a spoločenská neochota vyplácať nároky, ktoré profesionálnym vojacom legitímne a podľa platných zákonov vznikli, dávajú zlý signál súčasnej generácii najmladších príslušníkov ozbrojených síl Slovenskej republiky a tiež aj prípadným záujemcom o službu v ozbrojených silách. Vznikne nedôvera ku kompenzáciám či benefítom ponúkaným v ďalekej budúcnosti, ak sú dnes popierané nároky, ktoré vznikli vykonávaním vojenskej služby v minulosti. V takýchto podmienkach má sľubovanie kompenzácií o 25 rokov význam futurologických vízií a pre mladých ľudí sú neatraktívne. Negatívne signály pre nové nastupujúce generácie profesionálnych vojakov a vyvolávanie nedôvery vo funkčnosť nielen sociálneho ale celého systému sú o to vážnejšie a najmä nebezpečnejšie, že prichádzajú z najvyšších vládnych kruhov.

Jedným z najhoršie vnímaných pokusov o zmenu v sociálnom zabezpečení vojakov bol pre vojenskú verejnosť zákaz súbehu poberania výsluhových dávok a mzdy za prácu v štátnej službe, či vykonávanú vo verejnom záujme. Poberatelia vojenských výsluhových dávok ani profesionálni vojaci v aktívnej službe nerozumeli snahám časti vládnej moci odoprieť bývalým vojakom vyplácanie výsluhových dávok, ktoré tvorili kompenzáciu za znevýhodnenia výkonu vojenského povolania v prípade, že sa opäť zamestnajú v tých istých, alebo podobných štátnych inštitúciách, ktorým slúžili vo vojenskej uniforme. Vo veľkej väčšine spojeneckých štátov v NATO je prístup k vojakom vo výslužbe presne opačný. V týchto krajinách sa naopak snažia využiť potenciál, skúsenosti, schopnosti, zručnosti a preukázanú lojalitu týchto občanov krajiny voči potrebám štátu. Ponúkajú im prácu v štátnych inštitúciách a takáto práca tvorí významný prvok sociálnej politiky voči bývalým vojakom, aby sa z nich nestávali dlhodobo nezamestnaní ľudia z dôvodu straty ich schopnosti zamestnať sa v civilnej sfére. Títo nezamestnaní sú aj na Slovensku regrutačným zdrojom pre organizovaný zločin.

Aj keď sa nakoniec nepodarilo presadiť úplný zákaz súbehu poberania výsluhových dávok a mzdy z práce pre štát, nie je prijaté riešenie pre OS SR z dlhodobého hľadiska akceptovateľné. Vybrať si medzi poberaním výsluhového príspevku a medzi prípadnou mzdou, ak sa podarí bývalému vojakovi zamestnať v štátnej službe alebo verejnom sektore, budú musieť nakoniec vojaci, ktorí odslúžili pre štát od 10 do 24 rokov vojenskej služby. Z pohľadu vojenskej služby teda ide o vojakov, ktorí by mali tvoriť jadro ozbrojených síl Slovenskej republiky, vojaci ktorí sú veľmi dobre vycvičení, absolvujú nasadenia v zahraničných operáciách a Slovenská republika z nich chce mať aj po skončení aktívnej služby občanov, ktorí si ochotne a so čťou znova na zavolanie oblečú vojenskú rovnošatu (uniformu) a nasadia svoje zdravie a život. Pritom, ako ukazujú súčasné prognózy, ich reálna životná úroveň po organizačne vynútenom skončení vojenskej služby sa dá očakávať z dôvodu prijímaných šetriacich opatrení reálny omnoho nižšia – dá sa otvorene hovoriť o prepade ich životnej úrovne. Už bez toho oklieštené sociálne kompenzácie vojenskej služby budú navyše zastavené v prípade, že sa zamestnajú ako pracovníci strážnej služby, či vodiči pracujúci v štátnom sektore. Skomplikovanie uplatnenia bývalých profesionálnych vojakov na civilnom trhu práce možno považovať za jeden z najzásadnejších a tiež najzávažnejších omylov v sprísňovaní osobitného systému sociálneho zabezpečenia profesionálnych vojakov.

## **ZÁVER**

Presadzovanie neoliberalného prístupu k otázkam sociálneho zabezpečenia vojakov je možné vidieť aj v ďalších členských štátoch NATO vrátane našich partnerov v rámci V4. Všeobecne sa podriaďuje všetko vo fungovaní moderných spoločností predovšetkým ekonomickým pohnútkam na úkor morálnych princípov fungovania spoločnosti. Prechod Slovenskej republiky od konskripčnej armády k plne profesionálnym ozbrojeným silám Slovenskej republiky nebol podporený kvalitnou osvetou v oblasti otázok obrany a bezpečnosti štátu smerom k občanom. Verejnosť a postupom času aj politické reprezentácie štátu začali stotožňovať kreujúce sa profesionálne ozbrojené sily Slovenskej republiky so žoldnierskou armádou. Tam je asi možno hľadať hlavnú príčinu nedorozumenia v oblasti kompenzácií ľudských práv a občianskych slobôd súčasných príslušníkov ozbrojených síl Slovenskej republiky, ktorí sú v prvom rade občanmi v uniforme v službách Slovenskej republiky a nie vojenskými žoldniermi slúžiacimi v prvom rade za plat.

Z tohto neoliberalného „omylu“ alebo nepochopenia? vznikajú súčasné obmedzenia osobitného systému sociálneho zabezpečenia a ich proklamácie zohľadniť špecifiká vojenskej služby budúcim vojakom v plate. Pokúsme sa hodnotiť budúcnosť profesionálnych vojakov z pohľadu pripravovaných zmien osobitného systému sociálneho zabezpečenia.

Čo sa stane s profesionálnym vojakom, ktorý odslúži 16 – 17 rokov vojenskej služby a vo svojej vojenskej kariére dosiahne hodnosť čatára. Zúčastní sa pritom dvoch či troch nasadení v zahraničí, vrátane najrizikovejších oblastí sveta. Po takejto dlhej službe je vysoký predpoklad, že jeho organizmus je značne opotrebovaný. Dlhodobou službou sú jeho poznatky o fungovaní civilnej spoločnosti s úplne inými zásadami fungovania minimálne, jeho civilná kvalifikácia, v prípade, že nejakú mal nepoužiteľná a tým aj zamestnateľnosť na trhu práce minimálna. Pri odchode do zálohy dostane takýto vojak dvaapol alebo trojnásobok platu, čo je približne 2500 – 3000 Eur. Okrem toho dostane na jeden rok za svoju vojenskú službu výsluhový príspevok vo výške približne 300 Eur mesačne. Najväčšou šancou pre takéhoto vojaka zamestnať sa je v prvom rade štátny sektor, ktorého fungovanie sa aspoň sčasti približuje doterajšej štátnej službe vojaka. Môže v ňom obsadiť pozície prevažne na úrovni najnižších príjmových kategórií zamestnancov. Tento pracovný trh sme však pre takéhoto vojaka obmedzili tým, že prácu v ňom môže vykonávať len v prípade, že sa vzdá svojich nárokov vyplývajúcich z jeho predchádzajúcej vojenskej služby.

Ako je pripravený náš novo nastavený systém sociálneho zabezpečenia riešiť vojakov, ktorí si okrem vyznamenaní a zásluh priniesli so sebou nemoc či duševnú poruchu, ktorá nie je zaradená v zozname chorôb z povolania. V takom prípade je súčasný systém neúčinný. Neakceptuje zásady práva na sociálne zabezpečenie, neakceptuje zásady zásluhovosti, potrebnosti, kompenzácie, ani zásadu garancie v sociálnom zabezpečení. Aké je postavenie jeho rodiny, ktorá bola závislá iba od jeho príjmu, nakoľko jeho životný partner bol počas jeho vojenskej služby zaťažovaný najmä starostlivosťou o rodinu a domácnosť? Táto rodina sa dostáva po odchode do zálohy do stavu hmotnej núdze, je odkázaná najmä v prvých rokoch odchodu z ozbrojených síl Slovenskej republiky len na prípadné úspory a pomoc. Pomoc štátu vo forme osobitného systému sociálneho zabezpečenia vojakov je v prípade takýchto bývalých vojakov iba symbolická.

Z tohto predloženého príkladu budúceho vojaka ozbrojených síl Slovenskej republiky vo vzťahu k výkonu vojenského povolania je dôležitý záver, že objektívne nie je možné vykonávať vojenské povolanie do vysokého veku vo všetkých funkciách ani po fyzickej, ani po psychickej a najmä zdravotnej stránke. Funkcie, ktoré sú schopní aj „vojenský seniori“ na úrovni 55 – 62 rokov fyzického veku zvládať, dnes v ozbrojených silách Slovenskej republiky existujú, ale je ich veľmi málo, iba niekoľko stoviek. Už v Rakúsko – Uhorskej armáde mali vojaci po 18 rokoch nepretržitej vojenskej služby nárok na tzv. invalidný dôchodok, aj keď boli úplne zdraví. Po 30 rokoch stálej vojenskej služby mohli vojaci bezplatne využívať služby vojenskej invalidovne.<sup>92</sup> Tieto opatrenia monarchie len dokazujú uvedomenie si dočasnosti vojenského povolania a špecifickosti postavenia bývalých vojakov v spoločnosti. V tomto kontexte je preto možné do budúcnosti očakávať také zmeny v osobitnom systéme sociálneho zabezpečenia vojakov, ktoré zohľadnia špecifickosť vojenského povolania, a budú riešiť očakávané sociálne situácie, v ktorých budú potrebovať profesionálni vojaci pri ukončení svojej vojenskej kariéry pomoc spoločnosti.

<sup>92</sup> DANGL, V. – SEGEŠ, V.: Vojenské dejiny Slovenska III. (1711-1914). Bratislava: MO SR. 1996, s.180. ISBN 80-88842-02-6

## II. EMPIRICKÝ POHĽAD NA OZBROJENÉ SILY

### ŠTUDENTI STREDNÝCH ŠKÔL AKO REGRUTAČNÝ ZDROJ PRE ARMÁDU

(HIGH SCHOOL STUDENTS AS RECRUITMENT SOURCE FOR THE ARMY)

ČUKAN Karol\*

**ABSTRAKT:** Empirická štúdia sa zaoberá analýzou výsledkov výskumu medzi študentmi maturitných ročníkov stredných škôl na Slovensku. Jej cieľom je na základe empirických zistení odpovedať na otázku aký je aktuálny pohľad mládeže na armádu a aký je potenciálny záujem v nej slúžiť. Na základe relevantného empirického materiálu sa konštatuje, že stredoškolská mládež uznáva existenciu armády na Slovensku, má patričnú mieru dôvery k tejto inštitúcii a je aj adekvátny záujme o službu v OS SR. Štúdia sa zaoberá aj širšími súvislosťami postoja mládeže k obrane a k profesii vojaka.

**KLÚČOVÉ SLOVÁ:** Mládež, vojenská profesia, záujem o prácu v armáde, dôvera a imidž armády.

**ABSTRACT:** The empirical study deals with the analysis of results of a research among students of the final year at high schools in Slovakia. Based on the empirical findings its goal is to investigate students' current opinion about the army and their potential interest to serve in it. According to the relevant empirical material we can say that high school students respect the Slovak army, they have a certain level of trust in this institution and the interest to serve in the AF of SR is adequate. The study also deals with the wider context of young people's attitudes to defence and profession of a soldier.

**KEY WORDS:** young people, military profession, interest in serving in the army, credit and image of the army

### ÚVOD

Ozbrojené sily, armáda, vojsko, sú pojmy označujúce spoločenský fenomén, ktorý tvoria najmä mladí ľudia, resp. vstup do tohto spoločenského útvaru je spravidla umožňovaný, len tým, ktorí spĺňajú prísne kritérium veku (je to vek od 18 do 30 rokov). Personálna práca v armáde, hľadanie záujemcov o prácu v nej, začína medzi mladými ľuďmi. Jedno z miest, kde možno hľadať adeptov na prácu v armáde sú stredné školy, kde študujú mladí vo veku 15 až 19 rokov. Stredoškolská mládež je jedným z rozhodujúcich regrutačných zdrojov pre našu profesionálnu armádu<sup>93</sup>.

Aj napriek tomu, že naše ozbrojené sily (armáda) sú počtom malé a počet regrutovaných profesionálnych vojakov je v poslednom období limitovaný, vedenie ministerstva obrany a velenie ozbrojených síl sa pravidelne zaujímajú o kvalitu a kvantitu regrutačných zdrojov. Jedným zo zdrojov informácií, z ktorých môže rezort a velenie armády, subjekty zodpovedné za personálnu politiku našich ozbrojených síl čerpať, sú tie empirické sociologické výskumy, ktoré sú realizované medzi mladými. Takéto výskumy sa stali už tradičnými v rezorte obrany a uskutočňujú sa s určitou pravidelnosťou už niekoľko rokov

---

\*PhDr., CSc., externý vysokoškolský učiteľ UCM v Trnave, zamestnanec MO SR, Bratislava

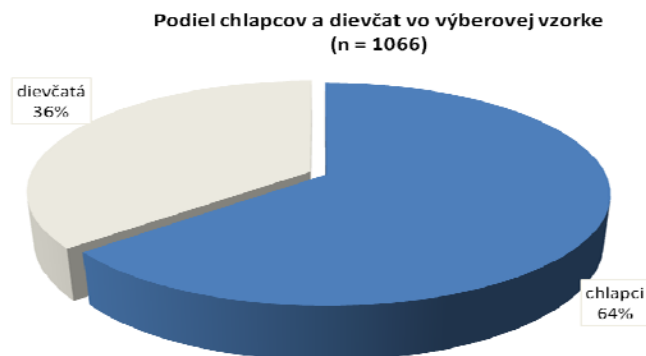
<sup>93</sup> V štúdiu budeme častejšie používať tento zaužívaný pojem armáda, použili sme ho aj v metodike výskumu, výsledky ktorého využívam v tejto stati. Naša armáda síce oficiálne nesie názov Ozbrojené sily Slovenskej republiky, ale zo sociologického pohľadu pojem armáda lepšie vystihuje sociálnu organizáciu, o ktorej je reč.



S cieľom získať informáciu o aktuálnom stave záujmu o službu v armáde sa u mladej generácie študujúcej na stredných školách realizoval výskum.<sup>94</sup> Organizoval sa v stredných odborných školách a gymnáziách Slovenskej republiky s ambíciou nielen zmapovať záujem mladých o prácu v ozbrojených silách, ale aj poznať názory stredoškolákov (presnejšie cieľovou skupinou boli študenti maturitných ročníkov) na otázky súvisiace so zabezpečením obrany Slovenska. Tento výskum uskutočnili sociológovia z kancelárie ministra obrany v apríli a máji 2011,<sup>95</sup> bol zrealizovaný aj za pomoci a úzkej spolupráce pracovníkov skupín doplňovania Odboru riadenia štátnej správy MO SR, ktorí navštívili veľkú časť vybraných škôl a zrealizovali zber údajov v maturitných triedach navštívených škôl.

Výskumnú vzorku tvorilo 1066 respondentov, študentov maturitných ročníkov štyridsiaticich stredných škôl z celého územia Slovenska. Jednu tretinu škôl tvorili gymnáziá a dve tretiny stredné odborné školy. Do výberu sa dostali len školy zriadené štátom, resp. vyššími územnými celkami. Výskum sa neuskutočnil na súkromných stredných školách a na cirkevných stredných školách. Výber bol realizovaný tak, aby sme informácie dostali rovnomerne za každý z ôsmich krajov<sup>96</sup>.

Graf č. 1



Výskum síce ani zďaleka neobsiahol všetkých maturantov, končiacich v roku 2011 štúdium na strednej škole na Slovensku, ale fakt, že boli oslovení študenti štyridsiaticich stredných škôl na celom území republiky, je predpokladom vysokej miery dôveryhodnosti získaných údajov.

<sup>94</sup> Ide o výskum, ktorý možno zaradiť k monotematickým výskumom, akými bol napríklad výskum postojov mládeže k obrane vlasti v roku 2006 na vzorke 1000 respondentov (pozri: K.Čukan: *Názory mládeže na obranu vlasti a armádu*. Bratislava MO SR 2008, ISBN 978 80 89261 15 4), alebo výskumy medzi stredoškolskou mládežou, ktoré sa realizujú pravidelne od roku 2005 a majú svoju štandardizovanú metodiku, zber informácií sa realizuje za pomoci dotazníka, ktorý obsahuje niekoľko batérií otázok, ktoré sú zhodné, čo umožňuje údaje z týchto výskumov komparovať..(pozri interné výskumné správy oddelenia analýz a verejnej mienky, autori týchto výskumov boli : E. Polláková, K. Čukan, P. Jankovičová, L. Berky, M. Halamová, bližšie na [www.mosr.sk](http://www.mosr.sk)). V rokoch 2000 až 2010 sa problematika záujmu o prácu v armáde objavovala pravidelne aj v rámci výskumov verejnej mienky, ktoré si pre svoju potrebu dal robiť Komunikačný odbor KaMO.

<sup>95</sup> Autorský kolektív výskumu bol v zložení: K. Čukan, E. Polláková a ako konzultant a zadávateľ L. Berky.

<sup>96</sup> Na Slovensku je zatiaľ sieť stredných škôl rovnomerne rozmiestnená vo všetkých regiónoch (krajoch).

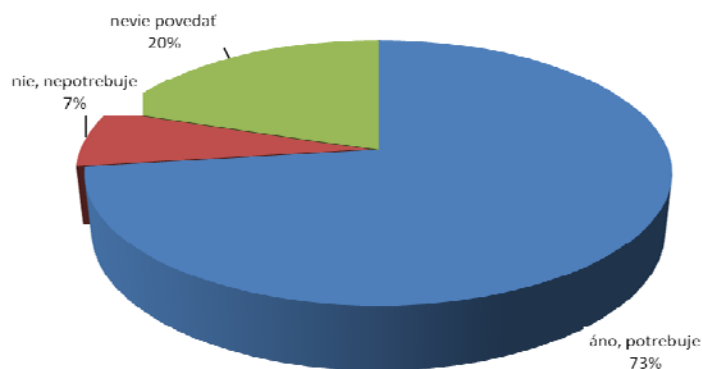
To, že výskum sa neuskutočnil na obchodných akadémiách a na stredných zdravotníckych školách má za následok fakt, že podiel respondentov chlapcov je relatívne vyšší, ako je ich podiel v celom základnom súbore stredoškólkov.<sup>97</sup>

## NÁZOR MLADÝCH NA LEGITIMITU ARMÁDY

Potrebuje alebo nepotrebuje Slovensko v súčasnosti armádu? Tak bola položená jedna z úvodných otázok výskumu. Z odpovedí stredoškólkov vyplýva pomerne jednoznačný záver, že mladí ľudia uznávajú legitimitu existencie armády v podmienkach Slovenskej republiky. Až 74% z našich respondentov odpovedalo kladne na túto otázku, čo svedčí o tom, že súhlasia s tým, že Slovensko potrebuje armádu. Takých, ktorí by armáde upierali nárok na existenciu a myslia si, že je pre Slovensko nepotrebná, je v tejto skupine mládeže veľmi málo. Podiel tých, ktorí odmietajú existenciu armády tvorí len 7% z opýtaných. Ostatní oslovení študenti uviedli neurčitú odpoveď – „neviem“.

Graf č. 2

Názor stredoškólkov na to, či potrebuje Slovensko armádu



Názor, podporujúci legitimitu armády, zastávajú rovnako chlapci aj dievčatá, nie je rozdiel v názore na túto otázku medzi respondentmi ani podľa typu školy, ktorú navštevujú. Mierny rozdiel je v názore študentov na túto otázku, ak vezmeme do úvahy veľkosť sídla, v ktorom žijú. Respondenti žijúci v menších sídlach, v obciach do 2000 obyvateľov, relatívne viac uznávajú potrebnosť armády pre Slovensko ako tí, ktorí žijú v mestách od 20 do 50 tisíc obyvateľov. Rozdiel medzi nimi je zhruba desať percentuálnych bodov<sup>98</sup>.

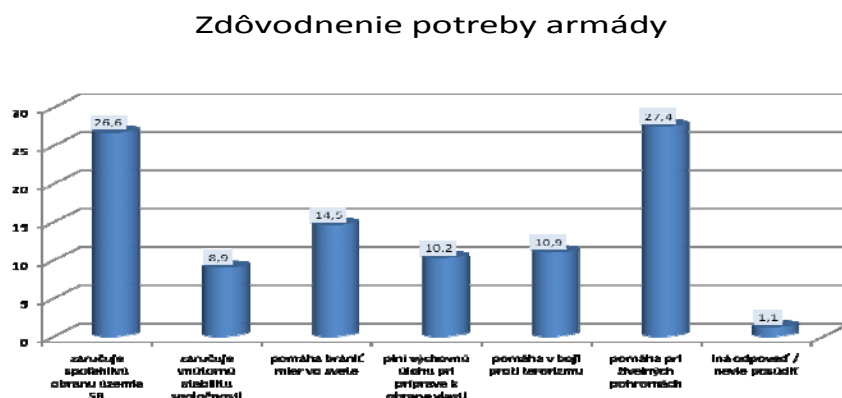
Diferencujúcim faktorom v názore na potrebu armády pre Slovensko je aj faktor krajskej príslušnosti. Názory sa rozlišovali v závislosti od kraja, v ktorom študenti trvalo žijú. Najviac sa k názoru, že Slovensko potrebuje armádu prikláňajú študenti z Prešovského kraja - až 82%, najmenej študenti z Bratislavského a Trnavského kraja - 68%.

<sup>97</sup> Je zrejmé, že údaje nemožno považovať za plne reprezentatívne vo vzťahu k stredoškólskej populácii (najmä z pohľadu typu škôl a pohlavia), získali sme však pomerne rozsiahly zdroj informácií z každého kraja a z pohľadu škôl, ktoré sú zaujímavé pre ozbrojené sily teda najmä z pohľadu stredoškólkov študentov stredných odborných škôl.

<sup>98</sup> Podiel súhlasných názorov na otázku, či Slovensko potrebuje armádu bol u študentov žijúcich v obciach 77% a u študentov žijúcich trvale v mestách bol len 67%.

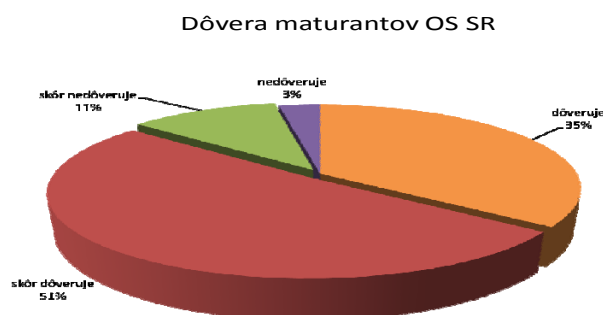
V uvedenom výskume sme zisťovali tiež to, ktoré argumenty považujú mladí za najzávažnejšie pri zdôvodňovaní potreby armády. Z argumentov, zdôvodňujúcich existenciu našej armády - Ozbrojených síl SR, sa na *prvom mieste* umiestnila skutočnosť, že „ozbrojené sily pomáhajú občanom pri živelných pohromách a ekologických katastrofách“. Ako *druhý* argument, zdôvodňujúci nutnosť existencie ozbrojených síl, vybrali respondenti výskumu fakt, že „OS SR zaručujú obranu a suverenitu územia SR“ a na tretie miesto zaradili oslovení maturanti to, že „naša armáda pomáha brániť mier vo svete“.

Graf č.3



Stredoškolská mládež svoj pomerne kladný vzťah k armáde, k jej existencii a potrebe pre spoločnosť podporila aj tým, že vyjadrila vysokú mieru dôvery k tejto inštitúcii.

Graf č.4



Mladí dôverujú armáde, to je záver podložený empirickými údajmi - až 86% z oslovených mladých ľudí dôveruje armáde, z toho 35% dôveruje bez výhrad a 51% skôr dôveruje ako nedôveruje. Len niečo viac ako jedna desatina opýtaných (11%) má opačný názor a uviedla, že ozbrojeným silám SR nedôveruje. Pozitívny vzťah veľkej časti mládeže k armáde, fakt že mladí ľudia uznávajú legitimitu armády, že jej dôverujú sa priaznivo odráža aj v záujme mladých o prácu (službu) v armáde.

## INFORMOVANOSŤ MLADÝCH O DIANÍ V OZBROJENÝCH SILÁCH

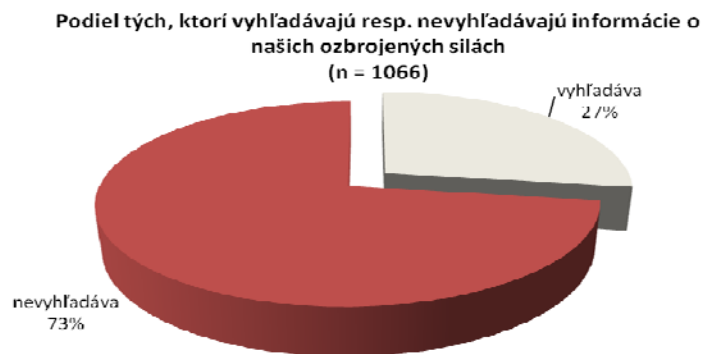
Výskum medzi stredoškólákmi mal niekoľko cieľov, cieľom číslo jedna však bolo zistiť aktuálny záujem o prácu (službu) v ozbrojených silách Slovenskej republiky. Pred tým ako sme sa opýtali priamo na záujem pracovať v armáde sme položili respondentom otázky, odpovede na ktoré vytvárajú určitý vstupný obraz o pozadí a okolnostiach záujmu pracovať v armáde.

Zisťovali sme najprv ako sa zaujíma mládež o otázky týkajúce sa života našich ozbrojených síl. Zaujímala nás nielen miera záujmu o takéto informácie, ale aj zdroje odkiaľ informácie o armáde mladí ľudia získavajú, kde ich čerpajú.

Informácie o našich ozbrojených silách vyhľadáva (s rozličnou intenzitou a hĺbkou) 27% opýtaných študentov. Takýto podiel nie je, z nášho pohľadu, vôbec malý. Kopíruje záujem o dianie v armáde, ktorý pravidelne meriame v celej dospeléj populácii<sup>99</sup>.

Informácie o armáde vyhľadávajú skôr chlapci (33%) ako dievčatá (16%), dvakrát viac sa o armádnu problematiku zaujímajú študenti stredných odborných škôl ako študenti gymnázií. Vyšší záujem, ako je priemer, preukázali najmä stredoškólaci z Prešovského kraja (až 39% z nich uviedlo, že vyhľadáva takéto informácie). Z ďalších odpovedí našich respondentov vyplýva, že aj keď len menšia časť z nich cielene vyhľadáva informácie o armáde, je málo takých, ktorí nemajú žiadne informácie o súčasnej armáde, takýchto je len 10%<sup>100</sup>.

Graf č. 5



Najčastejším zdrojom informácií o armáde sú médiá, až 55% respondentov uviedlo médiá ako zdroj informácií o armáde, zároveň pre celú jednu tretinu sú médiá hlavným zdrojom informácií. Elektronické médiá a internet sú najdominantnejším zdrojom informácií o súčasnej armáde - spolu ich ako hlavný zdroj uviedla takmer polovica opýtaných (presne 45,2%).

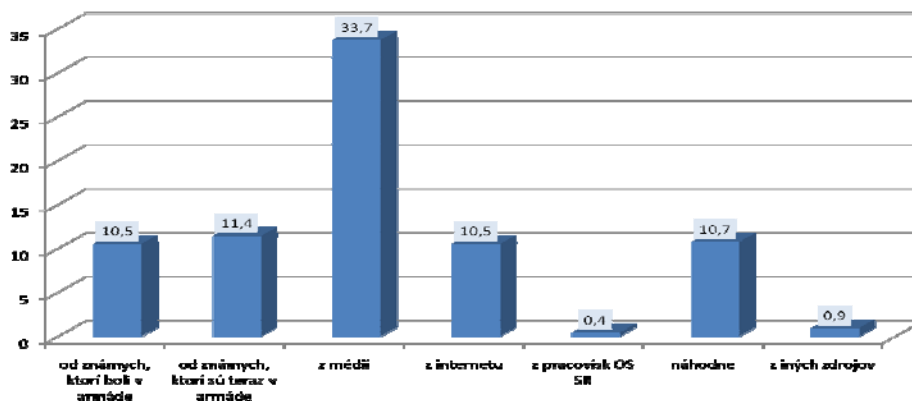
Dôležitý, i keď nie neočakávaný, poznatok z výskumu potvrdzuje, že internet je hlavným zdrojom informácií o armáde pre tých oslovených stredoškólakov, ktorí vyjadrili záujem ísť medzi profesionálnych vojakov. Pre túto skupinu elektronické médiá (rozhlas, TV) nie sú ani zďaleka hlavným zdrojom informácií o armáde, na druhom mieste u tejto skupiny sú informácie od súčasných, či bývalých vojakov. Táto informácia je dôležitá najmä z pohľadu kreovania informačných kanálov smerom k potenciálnym záujemcom o službu v profesionálnej armáde.

<sup>99</sup> Z nami v minulosti realizovaných výskumov verejnej mienky vyplýva, že v celej dospeléj populácii vo veku od 18 rokov je miera záujmu o tom, čo sa deje v armáde dlhodobo na úrovni okolo 25 až 30%. Pozri bližšie výskumy na internete: <http://www.mosr.sk/35/verejna-mienka.php?mnu=34>.

<sup>100</sup> Zaujímavé je, že nie sú to len dievčatá, ktoré nemajú žiadne informácie o súčasnej armáde, ale rovnú polovicu z tejto skupiny tvoria chlapci.

Graf č.6

Hlavné zdroje získavania informácií o armáde  
(v %)



Potvrdil sa aj predpoklad, že tam, kde mladí majú bližší osobný kontakt s príslušníkmi armády, sú informácie od týchto vojakov najhlavnejším zdrojom o armáde. Medzi mladými, ktorí nemajú v svojom okolí alebo rodine vojaka sú najčastejšie uvádzanými zdrojmi informácií o OS SR médiá.

## ZÁUJEM O SLUŽBU V ARMÁDE

Výskum ukázal pomerne vysoký záujem mladých o prácu v našej armáde. O práci v armáde uvažuje niečo viac ako 12% opýtaných. Vyplýva to z odpovedí na otázku, či respondenti pri úvahách, čo budú robiť v budúcnosti po skončení školy, uvažovali aj nad možnosťou stať sa profesionálnym vojakom. Z tých, ktorí by mali záujem o prácu v armáde je jedna tretina takých, ktorí úvahy o práci v armáde spájajú so štúdiom na vojenskej akadémii.

Ostatní opýtaní, ktorí aktuálne neuvažujú o práci v armáde, respektíve uviedli, že ich zdravotný stav to neumožňuje tvoria síce výraznú väčšinu oslovených (cca 84%), ale z tejto skupiny takmer polovica nevyklúčila možnosť v budúcnosti sa zaujímať o prácu v ozbrojených silách (40% zo všetkých opýtaných).

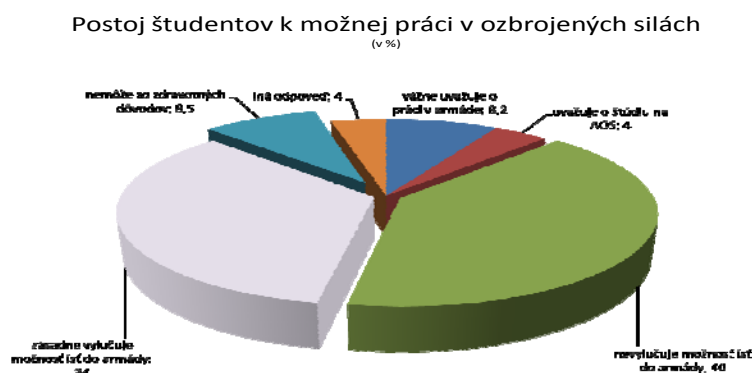
Zo záujemcov o prácu v armáde je 80% chlapcov a 20% dievčat, sú to skôr študenti stredných odborných škôl (dve tretiny). Najväčší záujem sme zaznamenali v Prešovskom a Banskobystrickom kraji.

Na záujem o prácu v profesionálnej armáde má výrazný vplyv skutočnosť, či v rodine je niekto profesionálny vojak alebo nie. Až 30% z potenciálnych záujemcov o prácu v armáde majú v rodine profesionálneho vojaka.

O niečo väčší záujem je medzi mladými z vidieckeho prostredia ako z miest, i keď nemožno povedať, že medzi mladými žijúcimi v mestách by bol záujem výrazne nižší.

Z odpovedí, tých, ktorí pripustili možnosť zaujímať sa o prácu v ozbrojených silách SR vyplýva, že k najdominantnejším motívom ich záujmu o prácu v armáde patrí charakter práce vojaka (zaujímavosť práce), nasledujú finančné a sociálne výhody, ktoré táto profesia v porovnaní s civilnými profesiami v súčasnosti poskytuje.

Graf č.7

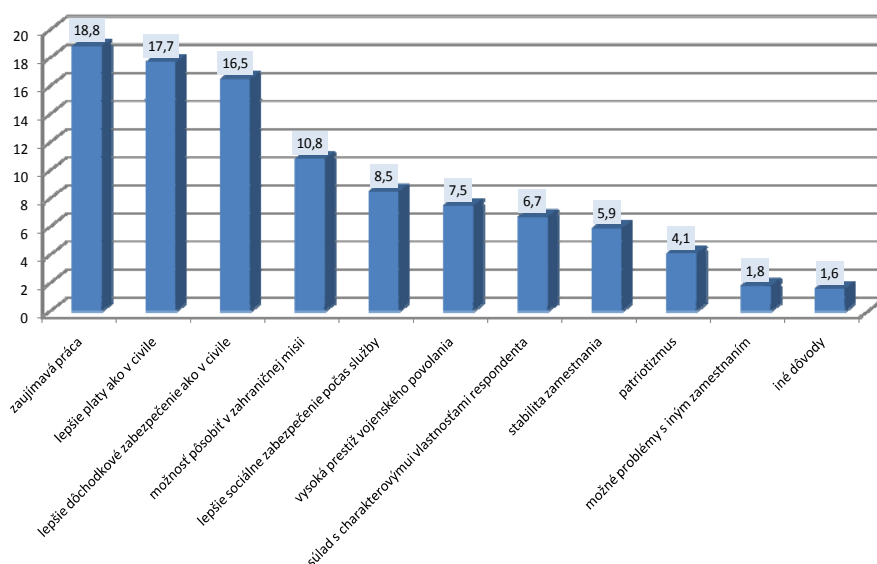


Mnohí z tých, ktorí uviedli, že uvažujú o práci v armáde, vidia atraktivitu tejto profesie v možnosti zúčastňovať sa zahraničných vojenských misií. Je však zrejmé, že účasť v misiách prináša so sebou určité riziko a práve nebezpečnosť, rizikovosť vojenského povolania je najdominantnejším negatívom vojenskej profesie z pohľadu oslovenej populácie mládeže. Nebezpečnosť, ktoré je spojené s vojenskou profesiou, riziko straty života, bol protiargument, spolu so subjektívnou nekompatibilitou vojenskej profesie s osobnostnými charakteristikami a vlastnosťami respondentov, ktorí najčastejšie uvádzali tí respondenti, ktorí zásadne vylúčili možnosť zaujímať sa o prácu v armáde.

Graf č.8

### Motívy záujmu o prácu v armáde

(všetci, ktorí uviedli, že neodmietajú službu v armáde)  
(v%)

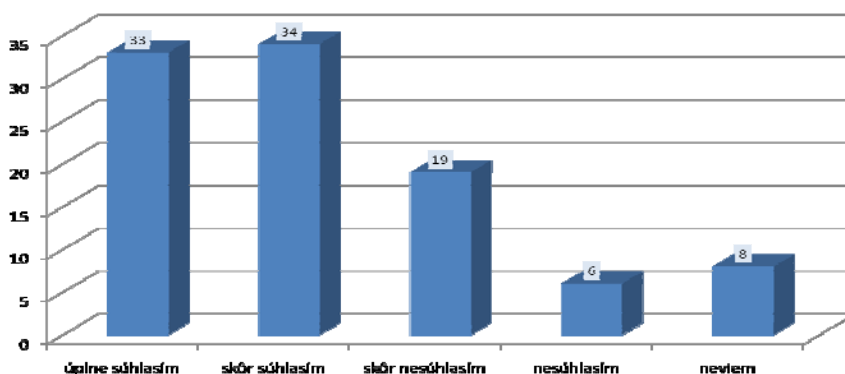


Na tomto mieste je zaujímavé sa pozastaviť nad jednou z otázok v dotazníku a zanalyzovať si odpovede respondentov na ňu. Išlo o otázku zisťujúcu ako sa mladí stavajú k možnému nasadeniu našich vojakov do bojových (nebezpečných) operácií v zahraničí. Otázka bola položená zámerné v súvislosti s tým, že na jeseň 2011 naši vojaci začali plniť nové (nebezpečnejšie) úlohy v misii ISAF v Afganistane. Opýtali sme sa, aký majú názor maturanti na takéto nasadenia našich vojakov v zahraničí.

Je zaujímavé, že veľká väčšina (viac ako dve tretiny) vyjadrila súhlas s nasadením našich vojakov do nebezpečných bojových operácií v zahraničí. Súhlasili s tým najmä tí, ktorí majú záujem o prácu v armáde (miera súhlasu je až takmer 80%), menej nadšení s takýmto nasadením našej armády (menej súhlasia) sú tí, ktorí odmietajú možnosť pracovať v armáde (nie sú to len dievčatá). V tejto skupine mladých ľudí súhlasí s tým, aby naši vojaci boli nasadzovaní do nebezpečných bojových operácií v iných krajinách len 53% a nesúhlasí 34%<sup>101</sup>.

Graf č.9

Súhlas a nesúhlas s nasadením našich vojakov do nebezpečných bojových operácií v iných krajinách



## HODNOTENIE VOJENSKEJ PROFESIE

Stredoškoláci majú pozitívny obraz o kvalite (profesionalite) našich ozbrojených síl. Až 47% oslovených respondentov sa priklonilo k názoru, že príslušníci OS SR sú skutoční profesionáli. Opačný názor má len 7% opýtaných, viac ako jedna tretina respondentov sa prikláňa k názoru, že naši vojaci skôr sú ako nie sú profesionáli.

Vojenské povolanie je z pohľadu oslovených maturantov skôr atraktívne. Až 69% študentov stredných škôl sa domnieva, že povolanie vojak je u nás atraktívne, opačný názor má 31% opýtaných v našom výskume.

Vojenská profesia získala solídne miesto aj v pomyselnom rebríčku profesií, ktorý respondenti mali možnosť vytvoriť z predložených dvadsiatich profesií, ponúknutých v dotazníku. Zisťovali sme akú majú podľa respondentov spoločenskú prestíž vybrané povolania a profesie.

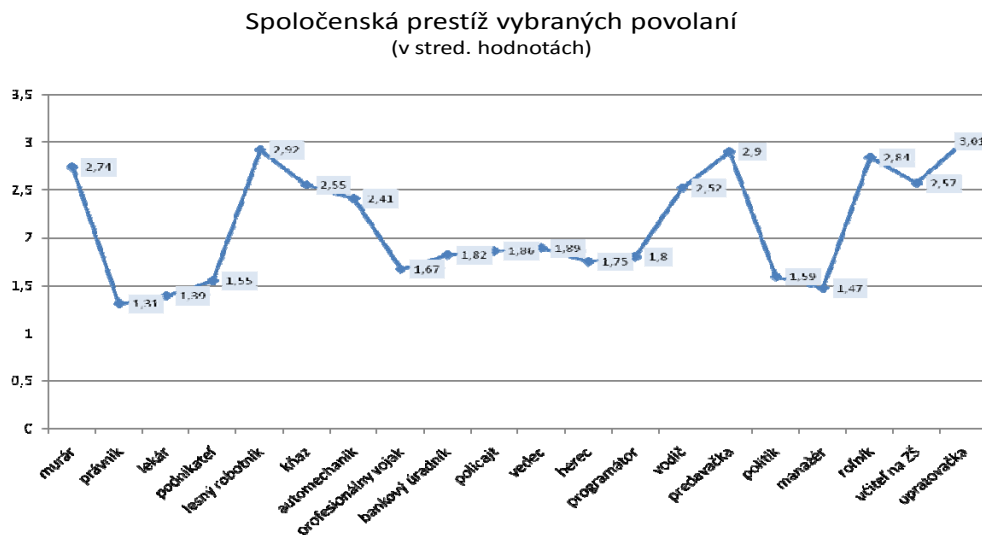
<sup>101</sup> Zatiaľ čo v celej skupine opýtaných miera súhlasu je zhruba dvojtretinová a miera nesúhlasu dosahuje len 25%.

Graf č.10



Na prvé miesto respondenti umiestnili profesiu právnik, nasleduje lekár a manažér, do prvej päťice s najvyššou prestížou sa ešte dostali podnikateľ a politik. Profesionálny vojak sa dostal v hodnotení spoločenskej prestíže do ďalšej skupiny šiestich profesií, táto profesia bola hodnotená rovnako vysoko ako profesia herca, programátora, policajta, bankového úradníka a vedca<sup>102</sup>. Všetky tieto profesie možno označiť ako profesie s prevažujúcou duševnou prácou.

Graf č. 11



<sup>102</sup> Rebríček prestíže povolání je v posledných niekoľkých rokoch stabilný. Pri porovnaní výsledkov výskumu z mája 2011 so staršími sa ukazuje, že na prvých miestach je stabilne profesia právnik a lekára, na posledných sú robotnícke profesie. Nezmenil sa názor na spoločenskú prestíž profesie vojaka. Aj v roku 2003 bola táto profesia v prvej polovici rebríčka. Pozri bližšie: Čukan, Polonský, Škvrnda: Sociologický pohľad na profesionalizáciu ozbrojených síl. Bratislava MO SR, 2005, s.90 ISBN 80 88842 91 3



Na spodných priečkach rebríčka zostaveného z odpovedí respondentov sú profesie robotnícke, teda profesie, v ktorých prevažuje fyzická práca a na ich vykonávanie nie je potrebné úplné stredoškolské či vysokoškolské vzdelanie. U študentov stredných škôl je najhoršie na tom v hodnotení spoločenskej prestíže (z vybraných dvadsiatich povolání) upratovačka, nasleduje predavačka, lesný robotník, roľník a murár. Zaujímavá je skupina tých profesií, ktoré z pohľadu stredoškolskej mládeže patria skôr k takým, ktoré v spoločnosti nemajú vysokú prestíž a umiestnili sa v druhej polovici rebríčka na 12 až 15 mieste. Sú to povolania učiteľ na ZŠ, kňaz, automechanik a vodič.

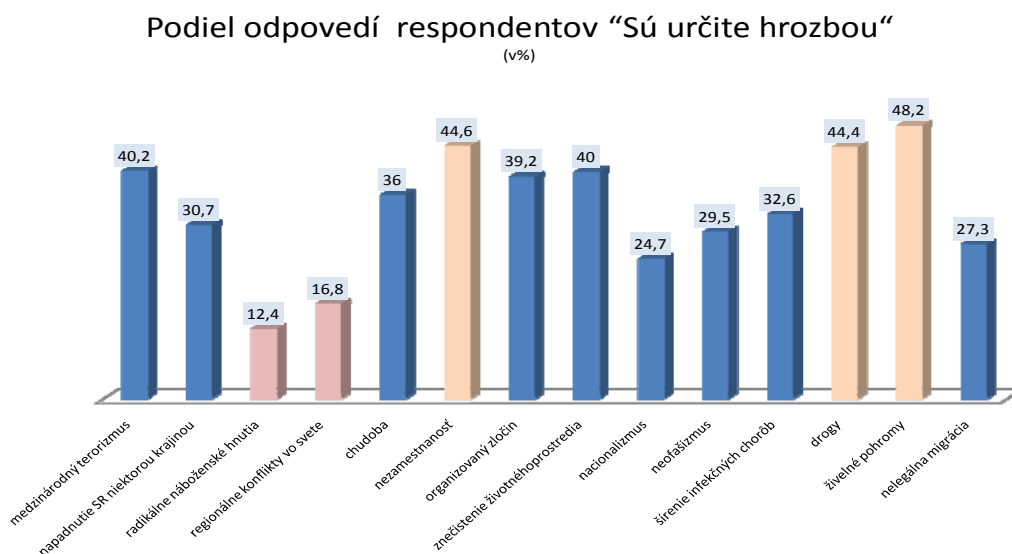
## HODNOTENIE BEZPEČNOSTNÝCH HROZIEB PRE SLOVENSKO

Fakultatívnou témou výskumu, ktorá však súvisí s predmetom nášho záujmu, s poznaním názorov mládeže na zabezpečenia obrany a bezpečnosti Slovenska, bola téma vnímania bezpečnostných hrozieb pre Slovensko mládežou.

Vnímanie bezpečnostných hrozieb sme merali tak, že v dotazníku bolo respondentom ponúknutých štrnásť indikátorov – potenciálnych hrozieb, respondenti mali posúdiť, či sú alebo nie sú hrozbou pre Slovensko. Medzi bezpečnostné hrozby boli okrem vojenských ohrození zaradené aj sociálne, ekonomické, environmentálne a ďalšie ohrozenia.

Najväčšie hrozby pre Slovensko, boli z ponúknutých možností respondentmi označené živelné pohromy, nezamestnanosť a drogy.

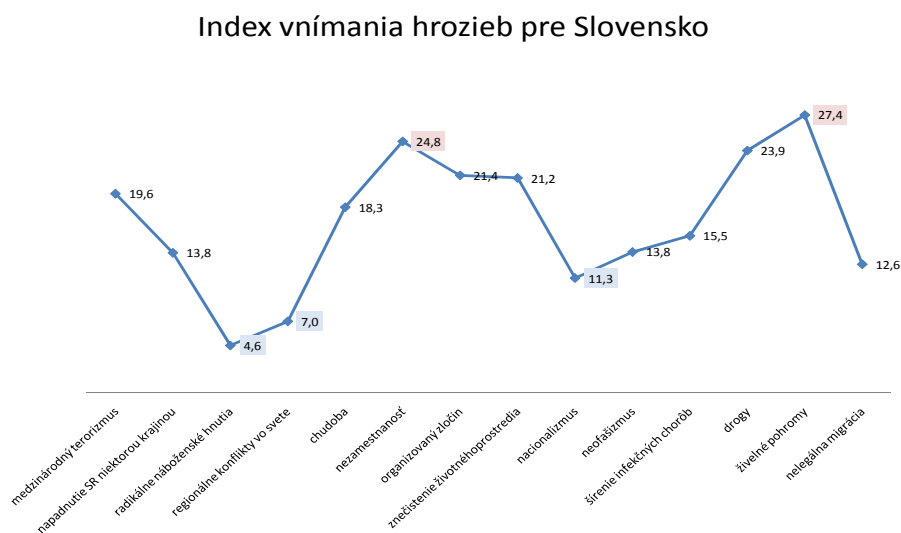
Graf č. 12



Až za týmito hrozbami je, z pohľadu stredoškolákov, pre Slovensko potenciálnym ohrozením možnosť teroristického útoku vedeného voči Slovensku, či jeho občanom, resp. útok zo strany medzinárodného terorizmu. Táto hrozba je vnímaná rovnako ako sú vnímané hrozby environmentálne. Ďalšími hrozbami, ktoré sa umiestnili na rebríčku potenciálnych hrozieb pre Slovensko v prvej polovici sú: šírenie organizovaného zločinu a chudoba.

Za najmenej rizikové pre Slovensko sú pre stredoškolskú mládež považované hrozby: radikálne náboženské hnutia vo svete a regionálne konflikty vo svete. K menej rizikovým pre Slovensko z pohľadu mládeže patria tiež prejavy nacionalizmu a neofašizmu, prílev nelegálnych imigrantov, možnosť napadnutia Slovenska niektorou z krajín a šírenie infekčných chorôb.

Graf č.13



Obraz, ktorý nám dáva takto merané vnímanie hrozieb je určite značne schematický, je nám zrejmé, že respondenti sa nezamýšľajú nad problematikou hrozieb intenzívne a v takomto kontexte. Získané poznatky sú skôr obrazom toho ako sú hodnotené určité indikátory navzájom. Výsledok nesvedčí ani tak o tom, čo je pre mladých skutočná hrozba; skôr vypovedá o tom, že vojenské hrozby, ako je napadnutie Slovenska inou krajinou, regionálne vojnové konflikty, nepovažuje mládež za výrazne ohrozenia Slovenska. Mládež sa najviac bojí živelných pohrôm, s realitou ktorých sa stretáva (najmä s každoročnými záplavami) a veľmi citlivo vníma sociálno-ekonomické ohrozenia aj napriek tomu, že s nimi z pohľadu veku a dominantnej sociálnej roly (študent) nemá výraznú skúsenosť (nezamestnanosť, ale aj keď v menšej miere chudoba). Bezpečnostné riziká vidia mladí skôr v oblasti vnútornej ako vonkajšej bezpečnosti, za bezpečnostnú hrozbu pre Slovensko považujú organizovaný zločin, ale najmä šírenie drog.

## ZÁVER

Sociologický pohľad na sociálny systém armády je možno nasmerovať z rôznych uhlov. Jedným z nich je pohľad zo strany potenciálnych adeptov na službu v armáde, z pohľadu mladej generácie, ktorá má objektívne predpoklady vstúpiť do systému a byť profesionálnym vojakom.

Tieto predpoklady sú založené v demografických ukazovateľoch – vek a taktiež v ukazovateli vzdelania, ktorý je jedným z limitujúcich prvkov toho, či sa niekto môže uchádzať o prácu v armáde.

S cieľom zmapovať záujem mladých o prácu v ozbrojených silách, ale aj s cieľom poznať ich názory na otázky súvisiace so zabezpečením obrany Slovenska, sa uskutočnil v apríli a máji 2011 sociologický výskum medzi študentmi maturitných ročníkov stredných odborných škôl a gymnázií na celom území Slovenska. Výskum, ktorého sa zúčastnilo viac ako 1000 maturantov - študentov stredných odborných škôl (tí tvorili dve tretiny oslovených respondentov) a študentov gymnázií (1/3 respondentov).

Sociologický empirický výskum, aký sme realizovali medzi maturantmi na stredných školách, vytvára len pomocný obraz, nedokáže jednoznačne a presne zmerať mieru záujmu o prácu v armáde (tá sa dá vyčíslieť len počtom podaných žiadostí). Vo výskume išlo o skúmanie záujmu v hypotetickej rovine, napriek tomu z odpovedí oslovených stredoškolákov možno urobiť jasný záver, že v tejto, pre OS SR najzaujímavejšej cieľovej skupine mládeže, je v súčasnosti dostatočný počet potenciálnych záujemcov o prácu profesionálneho vojaka. Ak sa nezmenia podmienky práce v armáde, s týmto potenciálom možno rátať v prípade potreby vyššej regrutácie do našich ozbrojených síl.

Výskum potvrdil, že študenti stredných škôl považujú existenciu armády pre Slovensko za potrebnú, že si vysoko aj povolanie profesionálneho vojaka a považujú ho za atraktívne.

Výskum priniesol mnoho zaujímavých poznatkov o názoroch tejto skupiny mládeže na armádu. Výsledky môžu byť zaujímavé aj pre laickú verejnosť. Najviac prospešné však budú pri ich využití v práci kompetentných pracovníkov zodpovedných za personálnu politiku v armáde.

# POZNATKY Z VÝSKUMU SPRÁVANIA SA JEDNOTLIVCOV A DAVU V KRÍZOVÝCH SITUÁCIÁCH V PRIESTOROCH NASADENIA VOJAKOV OZBROJENÝCH SÍL SLOVENSKEJ REPUBLIKY

(RESULTS OF THE RESEARCH OF INDIVIDUAL AND CROWD BEHAVIOR OF  
SOLDIERS OF THE ARMED FORCES IN SLOVAKIA IN CRISIS SITUATIONS ON  
DEPLOYMENT)

**KMOŠENA Miroslav \***

**ABSTRAKT:** Empirická štúdia sa zaoberá analýzou výsledkov výskumu zameraného na vojenský personál vystavený stresujúcim až traumatizujúcim zážitkom počas nasadenia. Autor sa zamerával okrem tradičných bojových stresorov (stresorov v nasadení) aj na pôsobenie stresorov, vznikajúcich v dôsledku hromadného správania obyvateľstva v priestoroch nasadenia.

**KLÚČOVÉ SLOVÁ:** Krízová situácia, stresory, hromadné správanie, pripravenosť vojakov.

**ABSTRACT:** The empirical study deals with the analysis of results of a research focused on military personnel exposed to stress and even traumatic experiences on deployment. The author focused beside the traditional combat stressors (stressors on deployment) also on the effects of stressors that arise as a result of collective behavior of population in the areas the soldiers are deployed to.

**KEY WORDS:** Crisis situation, stressors, collective behavior, soldiers' training.

## ÚVOD

Pôsobenie vojakov v priestoroch nasadenia je takmer vždy spojené s reálnou existenciou špecifického typu sociálneho správania. Operácie, ktoré sú vedené v konkrétnom politickom, sociálno-ekonomickom, kultúrnom a vojenskom prostredí priamo, či sprostredkovane ovplyvňujú správanie civilných obyvateľov i samotných vojakov.

Situácie ohrozenia života a zdravia, konflikty, adaptačné problémy, negatívne psychické stavy a psychogénne reakcie determinujú reakcie jednotlivcov na tieto neobvyklé životné udalosti. Úlohy, ktoré plnia príslušníci ozbrojených síl Slovenskej republiky v priestoroch nasadenia sú z dôvodu celého radu asymetrických rizík stále náročnejšie a zložitejšie. Počas plnenia týchto úloh v operáciách rôzneho charakteru je vojenský personál vystavený stresujúcim až traumatizujúcim zážitkom. Okrem tradičných bojových stresorov (stresory v nasadení) pôsobia na vojakov aj stresory v dôsledku hromadného správania obyvateľstva v priestoroch nasadenia.

Vojaci, ktorí sa vracajú z misíí poukazujú na slabú vlastnú pripravenosť a tiež pripravenosť veliteľov organických jednotiek zvládať situácie psychickej záťažovej hromadnej povahy. Zážitkové stavy spojené s kontrolou davu, zážitky odmietnutia domácim obyvateľstvom, masový únik obyvateľstva z priestoru ohrozenia, rabovanie, prípadne iné typy hromadného správania civilného obyvateľstva nastrojú aktuálnu požiadavku podrobne tieto javy analyzovať a vedecky skúmať.

Skromným príspevkom pre lepšie poznanie niektorých súvislostí davového správania a zefektívnenia procesu prípravy vojakov zvládať takéto situácie sú aj poznatky získané v rámci riešenia výskumnej úlohy *Možnosti modelovania správania sa jednotlivcov a davu v krízových situáciách*.

---

PhDr., PhD., odborný asistent Katedry spoločenských vied a jazykov Akadémie ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši

Výskum bol realizovaný riešiteľským tímom zloženým z príslušníkov vedecko-pedagogického zboru Akadémie ozbrojených síl gen. M. R. Štefánka a v Liptovskom Mikuláši a z príslušníkov riadiacich zložiek Generálneho štábu ozbrojených síl Slovenskej republiky od júna 2009 do decembra 2010.

## 1. CHARAKTERISTIKA RESPONDENTOV

Terénna fáza výskumu prebehla v podmienkach niekoľkých útvarov Ozbrojených síl Slovenskej republiky a zariadení MO SR. Výskumu sa zúčastnilo 127 profesionálnych vojakov z týchto útvarov Ozbrojených síl Slovenskej republiky:

VÚ 1101 Trebišov 15.2.2010

VÚ 1102 Michalovce 15.2.2010

VÚ 2370 Martin 17.3.2010

účastníci zahraničných misií v ISAFe a KFORe, ktorí boli sústredení ihneď po návrate z priestorov nasadenia v Novej Polianke 22.3.2010.

Predvýskum s účastníkmi misie v Afganistane sa uskutočnil v Novej Polianke, december 2009. Respondenti boli vybraní zámerným výberom. Dôvodom zámerného výberu bolo to, že objektívne empirické údaje riešiteľský tím mohol získať len od profesionálnych vojakov, ktorí absolvovali niektorú z misií a v priestoroch nasadenia prichádzali do bezprostredného kontaktu s civilným obyvateľstvom.

Tabuľka č.1 Charakteristika výskumnej vzorky

Pohlavie	Počet	%
<b>Muži</b>	125	98,42
<b>Ženy</b>	2	1,57
<b>Vek:</b>		
18 – 20	0	0
21 - 25	23	18,1
26 - 30	68	53,5
31 - 35	30	23,6
36 a viac	6	4,72
<b>Hodnostná štruktúra:</b>		
Mužstvo	76	59,8
Poddôstojníci	43	33,8
Nižší dôstojníci	8	6,29
Nižší dôstojníci	0	0
<b>Misia (označenie):</b>		
ISAF	30	23,6
KFOR	74	58,2
ALTHEA	0	0
UNDOF	3	2,36
UNFICYP	20	15,7

Predpokladali sme, že práve oni, vzhľadom na charakter plnených úloh a zastávané funkcie majú zážitkové stavy súvisiace so správaním jednotlivcov a davu v krízových situáciách v priestore nasadenia. Opodstatnenosť zámerného výberu potvrdili aj skúsenosti z predvýskumu, kedy pre terénny zber údajov bola vhodná len časť oslovených respondentov.

## **2. METÓDY VÝSKUMU**

### **Exploratívne metódy - technika dotazníku**

Dotazník pre respondentov bol tvorený 15 položkami, ktoré boli obsahovo členené do troch oblastí :

- a. hodnotenie pripravenosti personálu pre zvládanie správania v krízových situáciách (8 otázok),
- b. popis /charakteristika/ správania jednotlivca pri hromadnom správaní (4 otázky),
- c. zvládanie hromadného správania v krízových situáciách v priestore nasadenia (3 otázky).

Pri konštrukcii dotazníku bola rešpektovaná optimálna miera voľnosti odpovedí. Preto dotazník obsahuje jednak zatvorené položky, kedy sa respondentovi ponúkajú odpovede a výroky a on označuje tú alebo tie, s ktorou (ktorými) súhlasí. Zároveň sme využili položky, ktoré vyžadovali odpoveď, vyjadrenie na určitej škále, stupnici, respektíve poloopené položky s voľbou alternatívy a voľným riadkom pre vlastné vyjadrenie. Otvorené položky v dotazníku sme využili pre vyjadrenie osobného názoru respondentov na niektoré skúmané oblasti( napr. spôsob prípravy personálu pre zvládanie krízových situácií, komparáciu pripravenosti vlastných jednotiek a jednotiek iných armád a pod.)

Výhodou takejto kombinácie položiek bolo to, že účastníci výskumu, ktorí neabsolvovali aj riadený rozhovor neboli viazaní len nanútenými odpoveďami, ale mohli bez určitého obmedzenia odpovedať čo chceli – ako to vidia oni. Konštrukčnú validitu dotazníka riešitelia overili v predvýskume. Oproti pôvodnej verzii došlo ku korekciám a úprave niektorých položiek a zmene ich poradia v dotazníku.

### **Exploratívne metódy - technika riadeného rozhovoru**

Techniku riadeného rozhovoru pre zber empirických údajov zvolili riešitelia na základe skúseností z predvýskumu. Pri vyplňovaní dochádzalo u niektorých respondentov k nejednotnému chápaniu položiek v dotazníku a k tendenciám autenticky sa vyjadriť k jednotlivým otázkam.

*Riadený rozhovor* vytvoril tak priestor jednak na jednoznačné pochopenie obsahu otázky a zároveň na bezprostredné vyjadrenie zážitkových stavov z priestorov nasadenia respondentov. Rozhovory boli vykonané v malých skupinách, pričom vyjadrenia jednotlivých respondentov boli konfrontované a doplnené ostatnými príslušníkmi skupiny. Informácie z riadených rozhovorov sú pre kvalitatívnu analýzu k dispozícii v podobe zápisov a zvukových záznamov.

## Metóda analýzy vybraných dokumentov

Pre teoretickú analýzu výskumného problému a spracovanie záverečnej správy využili riešitelia aj metódu analýzy vybraných dokumentov z doktrinálneho prostredia OS SR, niektorých predpisov a noriem upravujúcich výcvik v OS SR, príručiek a manuálov týkajúcich sa problematiky nasadenia personálu a jeho prípravy pre nasadenie.

Pre potreby výskumu sa nepodarilo *zabezpečiť hodnotiace správy veliteľov jednotlivých kontingentov*, ktoré by pomohli lepšie objektivizovať situáciu v priestoroch nasadenia, jednotlivé asymetrické ohrozenia, prejavy hromadného správania civilného obyvateľstva a správanie príslušníkov jednotiek v takýchto záťažových situáciách.

Vybrané zistenia boli tiež komparované s výsledkami výskumu „Agresivní projevy hromadného chování v policejní praxi“, ktorý bol realizovaný príslušníkmi Policejní akademie České republiky v Prahe v roku 2010.

## 3. INTERPRETÁCIA VÝSLEDKOV VÝSKUMU

### 3.1 Hodnotenie prípravy personálu pre zvládanie správania v krízových situáciách v priestoroch nasadenia.

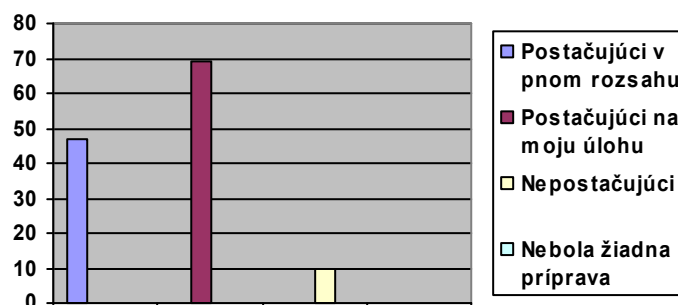
#### a. Pripravenosť pre zvládanie správania v krízových situáciách v priestoroch nasadenia pre odchodom na misiu

Prvou oblasťou, do ktorej bola zameraná pozornosť riešiteľov, bola oblasť reflexie vlastnej pripravenosti pre zvládanie správania v krízových situáciách v priestoroch nasadenia. Ide o oblasť, ktorá je určujúca pre efektívnosť plnenia úloh personálu v priestoroch nasadenia. Respondenti hodnotili svoju pripravenosť nasledovne:

- postačujúca - 47,
- postačujúca pre úlohy, ktoré mali osobne v misii plniť - 69,
- nepostačujúca - 11.

Graf č. 1

Rozsah prípravy personálu pre riešenie krízových situácií



Väčšina respondentov hodnotí rozsah vlastnej prípravy na riešenie krízových situácií, do ktorých sa mohli dostať v priebehu misie vo všeobecnosti za postačujúci, respektíve za postačujúci pre úlohy, ktoré mali osobne v misií plniť. Variantu, že nebola žiadna príprava neoznačil v dotazníku ani jeden z oslovených profesionálnych vojakov. Skutočnosť, že rozsah prípravy personálu pred nasadením pre zvládanie správania v krízových situáciách je vnímaná respondentmi ako postačujúca potvrdzujú aj záznamy z riadených rozhovorov.

Hodnotenie úrovne pripravenosti personálu pre riešenie krízových situácií v nasadení je v určitom rozpore s poznatkami z výskumu „Výcvik v OS SR“, ktoré boli zverejnené v roku 2007. Vnímanie pocitu nedostatočnej pripravenosti pre plnenie úloh v nasadení sa prejavilo u veľkej časti oslovených profesionálnych vojakov (s.13 -14). **Porovnanie signalizuje kvalitatívny posun v oblasti prípravy personálu pre plnenie úloh v misiách.**

Vyjadrenia respondentov, týkajúce sa hodnotenia pripravenosti boli výrazne ovplyvnené aj tým, že **59% z nich už malo opakovanú skúsenosť z pôsobenia v iných misiách.** Uvedené zistenia vyznievajú do určitej miery konfrontačne aj so závermi výskumu „Bojová morálka profesionálnych vojakov ozbrojených síl SR“, ktorý bol realizovaný v uplynulom roku. V odhodlaní k nasadeniu prejavili respondenti nižší záujem o plnenie úloh v jednotlivých misiách. Pri preferencií vlastnej participácie na plnení úloh ozbrojených síl uprednostnili skôr iné úlohy (napr. obrana územnej celistvosti), ako úlohy vyplývajúce so zmluvných záväzkov.

Určite by do budúcnosti zaujímavo vyznelo skúmanie reflexie vlastnej pripravenosti profesionálnych vojakov pre nasadenie a bojovej morálky – odhodlaniu pre nasadenie v operáciách NATO.

#### **b. Zvyšovanie pripravenosti k zvládaniu správania v krízových situáciách v priestoroch nasadenia po príchode odchodom na misiu**

Rozdielna hladina názorov sa u respondentov prejavila pri odpovediach na otázku pokračovania prípravy na riešenie krízových situácií po príchode na misiu.

Respondenti uviedli o svojej ďalšej príprave nasledovné údaje:

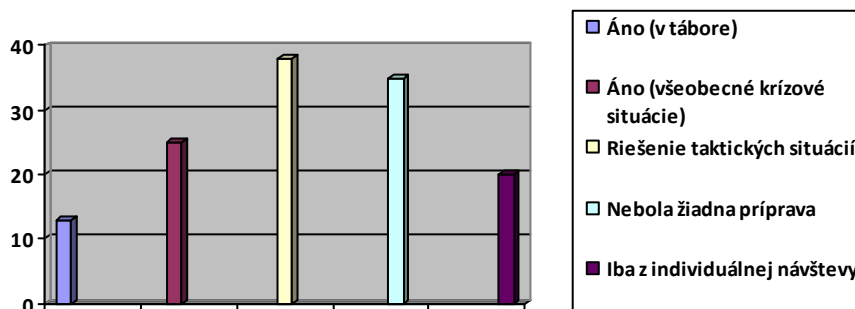
- žiadna ďalšia psychologická príprava po príchode na misiu nebola – 35,
- individuálna príprava formou návštevy psychológa alebo kňaza – 20,
- psychologická príprava bola zameraná len zvládanie krízových situácií v podmienkach tábora – 13,
- všeobecnejší charakter prípravy, zameraný aj na riešenie krízových situácií mimo tábor – 25.
- príprava zameraná len na riešenie taktických situácií - 35.

Rozdielnosť názorov na proces ďalšej prípravy je podmienený určite takými premennými ako sú priestor nasadenia – zvláštnosti konkrétnej misie, skúsenosti vojakov z predchádzajúcich misií, zastávaná funkcia, vlastná predstava o obsahovej a procesualnej stránke prípravy a pod.



Graf č. 2

Príprava personálu pre riešenie krízových situácií počas misie



### c. formy prípravy profesionálnych vojakov pre zvládanie davového správania v krízových situáciách v priestoroch nasadenia

Zaujímavé sú zistenia týkajúce sa formy prípravy profesionálnych vojakov pre zvládanie davového správania v krízových situáciách v priestoroch nasadenia. Riešitelia výskumnej úlohy predpokladali, že praktické riešenie modelových situácií, ktoré môžu na misii nastať bude zastúpené v procese prípravy veľmi málo.

V skutočnosti však existovali tieto formy prípravy:

- praktické riešenie modelových situácií, ktoré môžu nastať v kontakte s civilným obyvateľstvom uviedlo 41 respondentov,
- nácvik zvládania záťažových životných situácií rôzneho typu absolvovalo 30 účastníkov výskumu, 59 vojakov uviedlo, že príprava mala len teoretický charakter v podobe prednášok.
- niektorí účastníci misie KFOR absolvovali špeciálnu prípravu v podobe „Nácviku vytlačania davu“ za použitia ťažkej techniky – OT a vodného dela.

Z riadených rozhovorov vyplýva, že rozdielne sú formy prípravy mužstvo a poddôstojníkov a rozdielne pre kľúčový personál v posádke Martin, kde obsah psychologické prípravy bol zameraný aj do tejto oblasti. Rozdiely v názoroch na spôsob prípravy súviseli aj s konkrétnym priestorom nasadenia, misiou. Modelovanie a nácvik ako forma prípravy dominovali u vojakov, ktorí boli pripravovaní do misie KFOR. 3 účastníci misie UNDOF na Golanských výšinách absolvovali výcvik ochrany pozorovateľských základní pred civilným obyvateľstvom priamo v priestoroch nasadenia.

### d. Porovnanie vlastnej pripravenosti s pripravenosťou vojakov iných armád

Komparácia vlastnej pripravenosti a pripravenosti príslušníkov jednotiek spolupracujúcich armád pre zvládanie rôznych typov hromadného správania civilného obyvateľstva ukazuje, nasledovné údaje:

- naši vojaci vnímajú vlastnú pripravenosť väčšinou na rovnakej úrovni ako pripravenosť iných vojakov, s ktorými prichádzali do kontaktu v priestoroch nasadenia -86 odpovedí,
- lepšiu pripravenosť uvádza 14 respondentov,
- slabšiu pripravenosť uvádza 22 respondentov.

Niektoré odpovede špecifikujú pri porovnaní aj konkrétnu krajinu, jej ozbrojenú silu. Napr. za najlepšie pripravených pre riešenie takýchto situácií v misií ISAF označovali francúzskych vojakov, za najhoršie pripravených považovali amerických vojakov. Z uvedených výsledkov vyplýva, úroveň pripravenosti pre riešenie takýchto špecifických situácií vojakov spolupracujúcich armád je *približne rovnaká*.

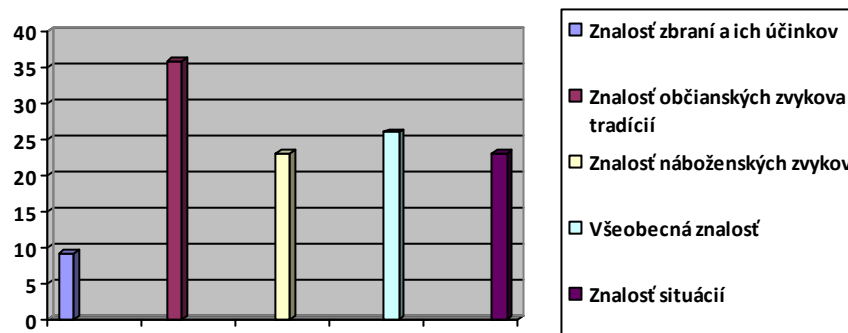
Samozrejme odlišná bude úroveň ako aj spôsob prípravy vojakov určených do zložiek CIMIC, PSYOPS, vojenskej polície a vojakov, ktorí plnia úlohy pri strážení priestorov, pri logistickej podpore, sprevádzaní konvojov alebo na kontrolných miestach.

Otázkou pripravenosti pre zásah pri hromadnom správaní sa zaoberali aj riešitelia už skôr spomínanej výskumnej úlohy na Policajnej akadémii Českej republiky. Konkrétne problémom agresívneho konania policajtov zasahujúcich pod jednotným velením proti účastníkom hromadných akcií, identifikáciu podmienok a príčin vzniku tendencií k agresívnemu konaniu policajtov a praktickej možnosti a spôsobov minimalizácie uvedených prejavov.

Podľa ich zistení, práve nižšia miera pripravenosti policajtov pre zásah pri hromadnom správaní vedie k prekročeniu rámca legitímnej právomoci, ktorou policajti pri zásahu disponuje.

Graf č. 3

Porovnanie vlastnej pripravenosti a pripravenosti príslušníkov jednotiek spolupracujúcich armád v krízových situáciách v priestore nasadenia



Najslabšiu mieru pripravenosti v porovnaní s vojakmi zahraničných armád pociťovali respondenti v oblasti kultúrnej – antropologickej, t. j. v znalosti občianskych zvykov, tradícií a zásad správania domácich obyvateľov v priestoroch nasadenia – 36 vojakov. 23 respondentov uvádza, že v porovnaní so zahraničnými vojakmi mali rezervy v poznaní náboženských zvyklostí obyvateľstva. Za slabšie pripravených po stránke poznania protivníka a spôsoboch vedenia jeho boja sa považovalo 26 opýtaných.

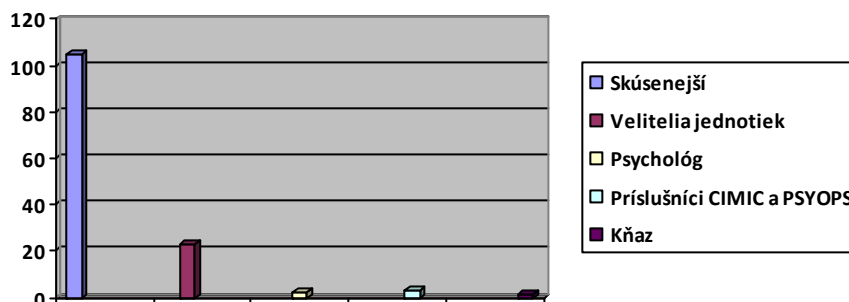
Oproti iným vojakom je nižšia aj miera poznania, identifikácie, prípadne predikcie situácií, v ktorých sa využívajú samovražední atentátnici. Túto oblasť pripravenosti vnímajú respondenti citlivo, vzhľadom na bezprostredné ohrozenie ich života a zdravia.

#### e. Zdroje informácií, z ktorých mohli respondenti čerpať pri príprave na misiu

Za najdôležitejší zdroj informácií o tom ako riešiť krízové situácie v kontakte s civilným obyvateľstvom v priestore nasadenia považuje väčšina respondentov skúsenosti spolubojovníkov, ktorí už prešli misiou – 105. Informácie od veliteľov preferovalo 23 vojakov. Za zdroj informácií respondenti sporadicky označovali psychológa – 2, príslušníkov zložiek CIMIC a PSYOPS – 3 a kňaza označil ako najdôležitejší zdroj informácií o riešení krízových situácií 1 vojak.

Graf č. 4

Zdroje informácií o riešení krízových situácií



#### f. Zoznámenia sa s pravidlami nasadenia (ROE) pred vyslaním na misiu

Na základe zistení z predvýskumu riešiteľa výskumnej úlohy chceli zistiť aj to, v akej miere vojakom v nasadení pri riešení krízových situácií, v ktorých sa ocitli, stačilo zoznámenie sa s pravidlami nasadenia. Boli zistené nasledovné výsledky:

- pomohlo v plnom rozsahu – 47,
- pomohlo v obmedzenom rozsahu - 65,
- zoznámenie s pravidlami nasadenia nepostačovalo pre riešenie krízových situácií, v ktorých sa oni sami ocitli - 9.

Zo zistení vyplýva, že pravidlá nasadenia (ROE) sú dôležitým zdrojom poznatkov pre personál v nasadení a miera ich poznania zvyšuje sebaistotu vojakov v situáciách psychickej záťaže v kontakte s civilným obyvateľstvom v priestoroch nasadenia.

#### g. Druhy krízových situácií, s ktorými mali respondenti vlastnú skúsenosť.

O dôležitosti skúmania hromadného správania civilného obyvateľstva v priestoroch nasadenia svedčí aj frekvencia odpovedí účastníkov výskumu na otázku, kedy mali uviesť z ponúkaných možností krízové situácie, s ktorými mali vlastnú skúsenosť.

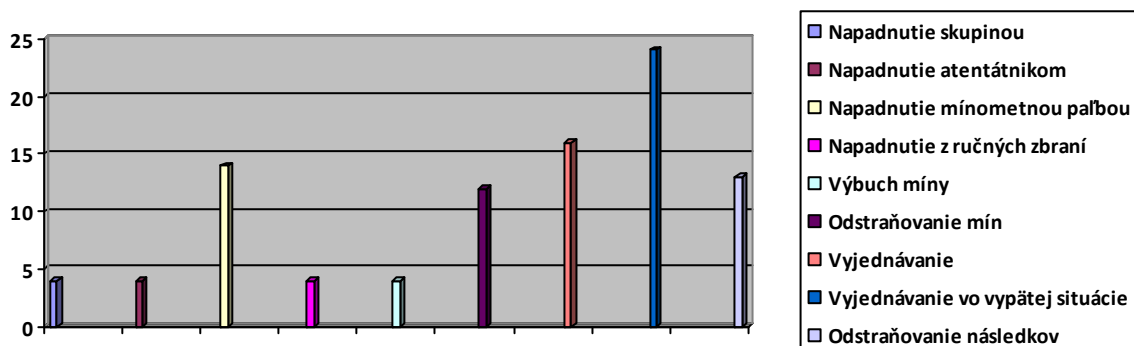
- vyjednávanie s domorodým – civilným obyvateľstvom vo vypätej situácii uviedlo najviac opýtaných – 24.
- vyjednávanie s domorodými náčelníkmi – 16,
- napadnutie tábora alebo kontrolného miesta mìnometnou paľbou – 14,
- odstraňovanie následkov atentátu v civilnom priestore – 13.

Menej skúseností vykazovali respondenti so situáciami typu: napadnutie kolóny, výbuch míny pod vozidlom, napadnutie tábora či kontrolného miesta atentátnikom alebo skupinou.

Zvládanie záťažovej situácie akou bezpochyby je kontakt s civilným obyvateľstvom v podobe vyjednávania je podmienené aj činiteľmi, na ktoré upozorňujú profesionálni vojaci v položke č.5. Lepšie vedomosti o kultúre národov, etník v priestore nasadenia, poznanie zvykov, tradícií umožňuje efektívnejšie riešiť problémy vo vzťahu k civilnému obyvateľstvu a konštruktívnejšiu komunikáciu obidvoch zúčastnených strán. Zároveň toto poznanie vytvára bariéry pre vznik a kulmináciu násilia s náboženským, etnickým, rodovým či iným pozadím v priestoroch nasadenia personálu.

Graf č. 5

Typologizácia krízových situácií vojakov na základe vlastných skúseností



#### h. Návrh konkrétnych opatrení ktoré by podľa respondentov prispeli k zlepšeniu ich vlastnej pripravenosti riešiť krízové situácie:

V rozhovoroch uvádzali respondenti aj konkrétne opatrenia, ktoré by podľa nich prispeli k zlepšeniu ich vlastnej pripravenosti riešiť krízové situácie:

- odovzdávanie nových poznatkov pri rotácii aktívnejšou formou,
- zlepšenie jazykov pripravenosti – angličtina a základy jazyka používaného v priestore nasadenia,
- odovzdávanie skúseností od veteránov pre objektívnejšie poznanie rizík a hrozieb v oblasti,
- naučiť sa komunikovať s civilným obyvateľstvom pomocou tlmočníka,
- absolvovať špeciálny výcvik na potláčanie davu,
- pripraviť veliteľov nižších stupňov na riešenie takýchto situácií,
- špecializovaný výcvik pre túto oblasť má viesť človek, ktorý takéto situácie zažil,

- účasť na pitvách, ktorá zvýši psychickú odolnosť,
- zlepšenie materiálneho zabezpečenia plnenia úloh v nasadení, výstroje a výzbroje, finančného ohodnotenia a pod.

### **3.2 Popis (charakteristika) správania jednotlivca a davu ako celku v krízových situáciách v priestoroch nasadenia personálu**

Pri analýze tejto oblasti sa riešitelia výskumnej úlohy **zamerali na deskripciu prejavov správania jednotlivcov v dave a prejavov davu ako celku**. Pri málo početných výskumoch tejto problematiky v civilnom prostredí sa jedná o najčastejší postup pri poznávaní základných prejavov správania ľudí pod vplyvom davových fenoménov. Zároveň členovia riešiteľského tímu **chceli poznať dynamiku zmeny jednotlivých typov hromadného správania** v záujme reálnejšej konštrukcie modelových situácií určených pre coping v období prípravy vojakov pred nasadením a pre posilnenie štruktúry zvládania takýchto situácií v samotnom prostredí misie.

V prvej pološke dotazníku mali respondenti **určiť typy hromadného správania, s ktorými sa v priestoroch nasadenia najčastejšie stretli**. Najčastejšie používaným kritériom pri klasifikácii masových javov je miera aktivity účastníkov hromadného správania, v tomto prípade civilného obyvateľstva v priestoroch nasadenia vojakov ozbrojených síl SR. Pri konštrukcii tejto položky v dotazníku členovia tímu zámerne upustili od možnosti identifikácie jednotlivých typov pasívnych zoskupení ľudí (ľudia na kultúrnom predstavení, účastníci na prednáške, diváci na športovom podujatí a pod.)

Bolo to z toho dôvodu, že by im to nepomohlo splniť ciele výskumu a zároveň by ponuka takejto možnosti zneistila respondenta pri otázkach priamo nadväzujúcich na túto položku.

#### **Hromadné správanie obyvateľstva malo podľa nich najčastejšie podobu:**

- nepokojov – 43,
- štrajkov – 43,
- agresívny dav - 27,
- únikový dav z miesta ohrozenia - 10,
- so získavacím, akvizičným davom - 3,
- vzbury miestneho obyvateľstva - 7,
- trestajúci dav - 1.

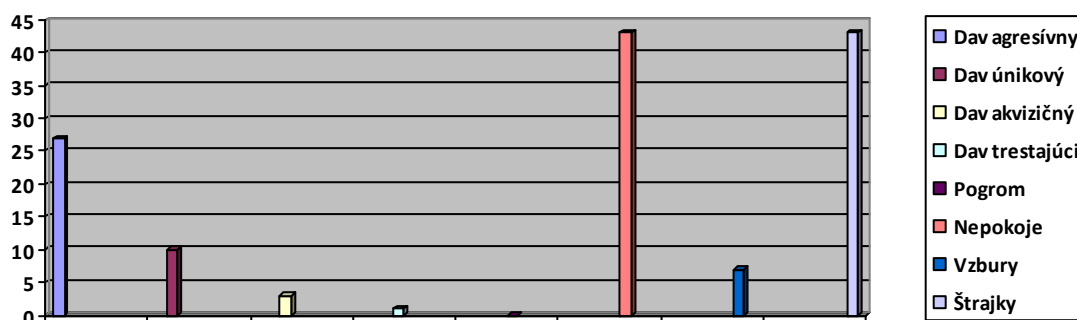
S nepokojmi, štrajkami, vzburami a agresívnym davom ako typmi hromadného správania majú najčastejšie skúsenosti vojaci z najrizikovejších misií ISAF a KFOR. Z rozhovorov vyplýva, **že počet účastníkov hromadného správania varioval približne od 100 až do 300**.

Respondenti uviedli **aj také typy hromadného správania**, ktoré nevedeli presne zaradiť do škály ponúkaných možností – pokojné protesty (dodávky energie, zásobovanie v misii KFOR), správanie sa obyvateľstva po atentáte v civilnej zóne, prípadne zhromaždenie príslušníkov kmeňa pre základňou pri podozrení zajatia rodinného príslušníka koalíčnými silami(misia ISAF).

Vo voľných odpovediach uviedli naši vojaci aj ďalšie typy hromadného správania: nával ľudí pri kontrole pred vstupom do tábora, únikový dav pri streľbe na civilné obyvateľstvo, masové rabovanie v domoch a vypaľovanie kostolov v Kosove v roku 2004, provokácie menších skupín pred kempom.

Graf č. 6

Typologizácia hromadného správania obyvateľstva podľa respondentov



Z analýzy prejavov správania jednotlivcov (účastníkov) hromadného správania je možné konštatovať, že správanie a prežívanie jednotlivca v dave je modifikované. Dochádza k potlačeniu racionálneho uvažovania, hodnotenia situácie, oslabeniu autoregulácie, uvoľneniu zábran, eufórií vlastnej moci v situácií, prejavom konformizmu, posilneniu solidárnosti a zintenzívneniu emocionálnych reakcií. Podľa vyjadrenia respondentov v dotazníku *k najtypickejším prejavom správania jednotlivcov z radov civilného obyvateľstva v dave v priestoroch nasadenia patrili:*

- prejavy nenávisťi - 34 x,
- vysoká emocionalita – 30x,
- nízka autoregulácia (sebaovládanie) správania – 18x,
- iracionalita – 10x,
- prejavy konformity – 10x.

Sporadicky sa v správaní obyvateľov prejavovali strachogénne reakcie -5x, napodobňovanie správania - 9x, citová nákaza - 3x. Pri rozhovoroch uvádzali respondenti tiež ďalšie prejavy správania.

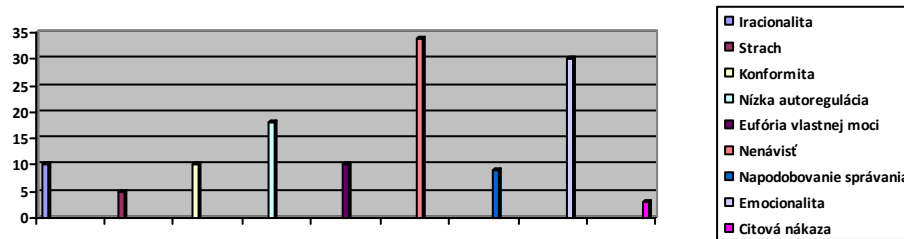
Vojaci z misie KFOR pozorovali prejavy ako podráždenosť, hádky medzi jednotlivcami a skupinkami, pokriky, prechod od pokojného protestu k náznakom a prejavom agresivity.

Niektorí vojaci z misie ISAF popisovali demonštráciu miestneho obyvateľstva v Uruzgane, ktorá mala podobu pokojného, nenásilného protestu. Vodcovia kľudným spôsobom predložili svoje požiadavky veliteľovi základne, pričom ostatní účastníci demonštrácie vyčkávali pred základňou.

Naši vojaci videli dôvod takéhoto pokojného správania účastníkov v tom, že camp bol veľmi dobre strážený a zabezpečený a tiež v dlhodobej efektívnej práci PRT tímov a skupiny velenia s civilným obyvateľstvom.

Graf č.7

Typické prejavy správania jednotlivcov v dave v priestoroch nasadenia



Pri popise prejavov správania davu ako celku respondenti uvádzali najčastejšie problematickú komunikáciu s davom ako celkom (34 odpovedí) a s tým spojené neakceptovanie diskusie (20 odpovedí) a citlivosť davu na podnety z vonku (31 odpovedí). Prejavy akými sú akčnosť davu, iracionalita a iné boli v odpovediach menej frekvencované. V autentických výpovediach vojakov z misií o prejavoch davu sa objavili aj také ako: neschopnosť vnímať realitu, konanie ľudí bolo diktované vášňami, snaha okamžite premeniť slová na činy a pod.

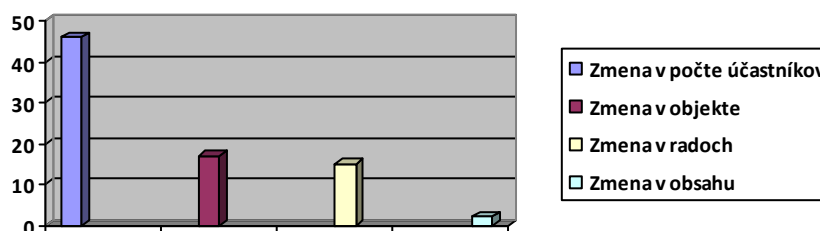
Riešiteľov výskumu zaujímala tiež dynamika hromadného správania civilného obyvateľstva v priestoroch nasadenia, kedy sa menia základné charakteristiky davu ako je jeho veľkosť, pohyb, zmena typu davu z jedného na druhý, tvar, spôsob šírenia informácií, prípadne demografické a sociálne charakteristiky. Veľkosť davu bola limitovaná hustotou populácie v priestoroch nasadenia, miestom, kde dav vznikol, iniciačné skupinami, či dennou hodinou.

Dôležitým zistením je, že takmer vo všetkých misiách základom vzniku davového správania obyvateľstva boli iniciačné skupiny 4 až 5 ľudí, ku ktorým sa pridávali ďalší obyvatelia. Priestorovo boli zoskupenia najčastejšie lokalizované pred campom alebo na verejných priestranstvách v blízkosti sídla orgánov verejnej a štátnej správy. Variabilita zmien jedného typu davu na druhý variovala rôznym spôsobom. Zhromaždenie obyvateľov sa menilo na agresívny, prípadne získavací, akvizitný dav, zhromaždenie sa menilo na únikový dav pod hrozbou zásahu polície alebo vojakov, prípadne naopak agresívne prejavy účastníkov sa zmiernili, situácia sa upokojila a agresívny dav sa zmenil na nenásilný protest. Postupne dochádzalo vo všetkých prípadoch k tzv. destilačnému efektu, kedy postupom času odpadávajú (odchádzajú) účastníci a zostávajú tí najskalnejší.

Pri popisovaní zmien v dynamike hromadného správania obyvateľstva respondenti vykazovali určitú diferenciáciu v názoroch v odpovediach v dotazníku a pri rozhovoroch. Podľa názorov respondentov boli zmeny, charakteristiky davového správania najviac pozorovateľné skrz veľkosť – zmena počtu účastníkov (46 odpovedí). Zmeny v objekte zamerania pozornosti uviedlo 17 respondentov a zmeny v radoch aktivistov, organizátorov 15 opýtaných. Z rozhovorov vyplynulo, že pri väčšom počte účastníkov hromadného správania sa v niektorých prípadoch stupňovala ich agresivita, lebo sa cítili byť silnejší a anonymnejší.

Graf č.8

Dynamika hromadného správania



Pri deskripcií a spomienkach na zážitkové stavy v kontakte s civilným obyvateľstvom výrazne dominoval situačný kontext davového správania a kultúrne prostredie či aktuálne politické, vojensko-politické dianie, prípadne ekonomické pozadie.

Tieto skutočnosti ovplyvňovali aj to, že **zmeny v dynamike davového správania mali rôznu podobu**. Napríklad akčnosť účastníkov klesala pri použití inštitútu vyjednávača, príchode polície alebo hliadky. Rozdiely boli aj v označovaní centrálného objektu pozornosti, alebo spúšťača davového správania. Ako dôvody uvádzali respondenti nasledujúce udalosti: podozrenie z únosu rodinných príslušníkov, nespokojnosť so situáciou v provincií, spory o pozemok, zlá ekonomická a sociálna situácia obyvateľstva v priestore nasadenia, predvolebná atmosféra, dodávky energie, prerozdeľovanie humanitárnej pomoci atď.

### 3.3 Zvládanie davového správania v priestoroch nasadenia

Zvládanie davového správania akéhokoľvek typu je veľmi zložitou a málo preskúmanou problematikou. Teória neponúka návody na ovplyvňovanie davov. Zaoberá sa skôr interpretáciou udalostí s obsahom hromadného správania. Konkrétne návody, postupy alebo odporúčania pre zvládanie davového správania nie sú riešené ani vo vojenských predpisoch, manuáloch na intrarezortnej, či medzinárodnej úrovni v rámci NATO. Riešitelia výskumnej úlohy sa preto na základe teoretickej analýzy pokúsili vytypovať niektoré spôsoby zvládania davového správania civilného obyvateľstva v priestoroch nasadenia a konfrontovať ich s konkrétnymi poznatkami vojakov, ktorí sa vrátili z misií.

Pri zvládaní davového správania v priestoroch nasadenia sa respondenti najčastejšie stretli s aktivizáciou zásahových zložiek, čiže s demonštráciou sily zo strany polície alebo vojakov alebo ich priamym zásahom proti účastníkom – 44x. Niektorí vojaci z misie KFOR, Kosovo konkretizovali aj použité prostriedky pri priamom zásahu – donucovacie prostriedky, vodné delo, slzný plyn a použitie vycvičených psov. V niektorých prípadoch nezasahovali vôbec na základe analýzy alebo priaznivému vývoju situácie.

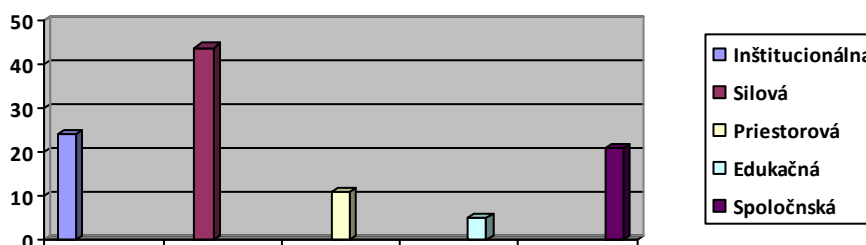
Ďalšia časť respondentov mala skúsenosť skôr s vytváraním preventívnych opatrení, ktoré by zabránili vzniku hromadného správania už v jeho zárodku, prípadne by vytvárali také podmienky, ktoré by bránili vzniku hromadného správania. Ide hlavne o tieto preventívne zásahy:



- *nastolovanie poriadku v spoločnosti, spoločenská prevencia* (v problémových oblastiach, provinciách). V dotazníku tento spôsob preferovalo 21 opýtaných.
- *posilňovanie kompetencie a dôvery orgánov a inštitúcií zodpovedných za chod vecí verejných v priestoroch nasadenia*. S takýmto spôsobom sa stretlo 24 respondentov.
- *zabraňovať vzniku prehustenosti* (príliš veľa ľudí na malom priestore) – priestorová prevencie malo osobnú skúsenosť 11 vojakov.
- *predchádzať hromadnému správaniu* je možné aj osvojením si kultúrnych noriem upravujúcich správanie ľudí vo veľkých zoskupeniach. Ide o tzv. *edukačnú prevenciu*, s ktorou sa stretlo v priebehu zvládania davového správania obyvateľstva 5 respondentov.

Graf č. 9

Spôsoby zvládania davového správania v krízových situáciách v priestoroch nasadenia



V rozhovoroch respondenti objasňovali aj to, akú úlohu plnili v konkrétnych prípadoch davového správania civilného obyvateľstva. Vojaci v misií KFOR plnili hlavne úlohy v oblasti stráženia dôležitých objektov pred ktorými sa dav zhromaždil, boli priamo začlenení v „protidavovom komplete“, zabezpečovali monitoring situácie, kontaktovali iné koalíčné jednotky. Niektorí nižší dôstojníci pôsobili v takýchto situáciách ako vyjednávači. Vojaci z misie ISAF plnili hlavne úlohy v oblasti stráženia a ochrany tábora pred možným útokom davu a tiež monitorovali situácie.

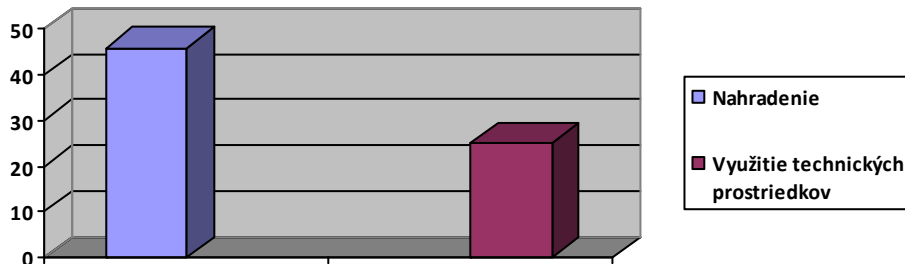
*Copping davového správania* bol podľa zistení členov výskumného tímu efektívnejší pri použití informačných vstupov. Civilnému obyvateľstvu, ktoré preukazovalo znaky davového správania boli zámerne distribuované informácie, ktoré nahradili dovtedy platné informácie (väčšinou boli aj dôvodom, či spúšťačom masového správania). Následne to spôsobilo zníženie akcieschopnosti davu, eliminovalo pohyb davu, alebo tieto informácie zabránili eskalácií konfliktu medzi zúčastnenými stranami.

*Skúsenosť s použitím informačných vstupov pri zvládaní davového správania* potvrdilo 46 respondentov. 25 vojakov, ktorí absolvovali niektorú z misií uviedlo, že pre ovplyvňovanie účastníkov davového správania boli využité aj technické prostriedky prenikania informácií. Najčastejšie sa pre takýto spôsob ovplyvňovania využívali letáky, tlačpače a ich technická modifikácia, megafóny. Vzhľadom na úroveň infraštruktúry v priestoroch nasadenia neboli použité iné technické prostriedky pre šírenie informácií – napr. miestny rozhlas.

V rozhovoroch 5 respondenti upozornili na rizikovosť poskytovania informácií pre ich nositeľa u agresívneho typu davu. *Zdôvodňovali to tým, že u agresívneho typu davu s akým sa stretli v priestore nasadenia je problematická komunikácia, je citlivý na podnety a neakceptuje diskusiu.*

Graf č. 10

Využitie informačných vstupov pre zvládanie davového správania

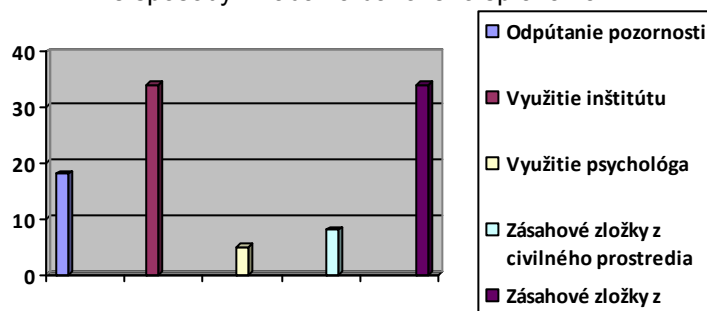


*Za účinné spôsoby zvládania davového správania civilného obyvateľstva považovali respondenti využitie inštitútu vyjednávača, komunikátora – 34 odpovedí v dotazníku a využitie zásahových zložiek z civilného prostredia – 34 odpovedí v dotazníku.*

*Z riadených rozhovorov s účastníkmi misie ISAF v Afganistane vyplynulo, že vodcom vo väčšine typov hromadného správania miestnych obyvateľov bol starejší miestneho kmeňa, či miestny náčelník kmeňov. Ako s rešpektovanou autoritou sa práve s ním viedlo vyjednávanie. V tejto súvislosti prízvukovali vojaci dôležitosť ovládania jazyka používaného v priestore nasadenia nielen u tlmočníka ale aj u vybraných príslušníkov jednotky. Zabránilo by sa tak skresľovaniu informácií, ich zlému pochopeniu a interpretácií.*

Graf č. 11.:

Iné spôsoby zvládania davového správania



Týkalo sa to hlavne prípadov tlmočníka z radov civilného obyvateľstva, ktorý nebol organickým príslušníkom jednotiek. *V misii KFOR boli autoritami, organizátormi hromadného správania miestneho obyvateľstva politickí lídri, starostovia, prípadne „človek, ktorý ostatných najviac burcoval“.* Pokiaľ boli títo vodcovia davu prístupní komunikácií, vyjednávalo sa s nimi. *Respondenti z oboch misií uvádzali, že vo všetkých prípadoch boli pri zásahoch proti davu použité nenásilné prostriedky.*

Za nenásilné označovali aj aktivizáciu zásahových zložiek z vojenského a civilného prostredia v podobe demonštrácie sily. *Vojenské zásahové zložky preferovala väčšina respondentov. Vojaci z misie ISAF argumentovali slabou akcieschopnosťou a vycvičenosťou represívnych orgánov (armády a polície) v priestore nasadenia, prípadne nekompetentnosťou orgánov miestnej samosprávy.*

Účastníci misie KFOR uvádzali, že v takýchto prípadoch vždy spolupracovali s orgánmi miestnej samosprávy. Za problematickú označovali niektorí vojaci spoluprácu so skorumpovanou Kosovskou políciou a samosprávou. *Za menej využívaný spôsob zvládania davového správania civilného obyvateľstva v priestoroch nasadenia považovali respondenti odpútanie pozornosti účastníkov od ich spoločného objektu (rečník, činnosť), ktorá u časti účastníkov znižuje akcieschopnosť, radikalizuje správanie podskupín a dochádza k destilačnému efektu.*

Osobnú skúsenosť s takýmto zásahom má 18 respondentov. Ojedinele využili pri zásahu, hlavne pri komunikácií a monitoringu prejavov davového správania služby psychológa a duchovného

#### **4 HLAVNÉ ZÁVERY A ZISTENIA Z VÝSKUMU**

Na základe výsledkov výskumu boli sformulované hlavné zistenia a závery, ktoré majú charakter odporúčaní, prípadne podrobnejšej deskripcie rôznych prejavov hromadného správania obyvateľstva a jeho zvládania v priestoroch nasadenia.

##### **a) Oblasť prípravy personálu pre zvládanie správania v krízových situáciách v priestoroch nasadenia.**

Pravidelne organizovať tréningy a nácviku modelových situácií na zvládanie davových fenoménov počas misii

V príprave vojakov pre zvládanie hromadného správania civilného obyvateľstva v priestoroch nasadenia preferovať praktický nácvik, na to využiť skúsenosti a zážitkové stavy vojakov, ktorí sa s takýmito situáciami v priestoroch nasadenia už stretli.

Prípravu diferencovať podľa konkrétnej misie, priestoru nasadenia a zastávanej funkcie v misii.

Skvalitňovať psychologickú prípravu profesionálnych vojakov so zameraním za zvládanie záťažových situácií, emocionálnej inteligencie, empatie a odolnosti voči stresovým situáciám počas nasadenia

Posilniť oblasť spoločensko-vednej prípravy s dôrazom na poznanie kultúrno-antropologických zvláštností priestoru nasadenia.

Osvojiť si základné vedomosti o kultúre národov, etník v priestore nasadenia, o zvykoch, tradíciách, obyčajoch a tabu, čo umožňuje efektívnejšie riešiť problémy vo vzťahu k civilnému obyvateľstvu a konštruktívnejšiu komunikáciu obidvoch zúčastnených strán. Zároveň toto poznanie vytvára bariéry pre vznik a kulmináciu násillia s náboženským, etnickým, rodovým či iným pozadím v priestoroch nasadenia personálu.

Využívať skúsenosti pracovníkov CIMICU (Civilno – vojenskej spolupráce) v príprave vojakov a veliteľov

Respondenti upozornili aj na potrebu zlepšenia úrovne jazykovej prípravy so zameraním na ovládanie anglického jazyka a osvojenie si základov jazyka miestneho obyvateľstva v priestoroch nasadenia,

Neustále analyzovať sociálne správanie sa jednotlivcov a skupín v extrémnych situáciách počas misí

### **b) Oblasť prejavov správania jednotlivcov(účastníkov) hromadného správania**

Správanie a prežívanie jednotlivca v dave je modifikované, k najtypickejším prejavom správania jednotlivcov z radov civilného obyvateľstva v dave v priestoroch nasadenia patrili prejavy nenávisť, vysoká emocionalita, nízka autoregulácia (sebaovládanie) správania, iracionalita a prejavy konformity.

Hromadné správanie obyvateľstva malo podľa názorov respondentov najčastejšie podobu nepokojov, štrajkov a agresívneho davu.

Z prejavov správania davu ako celku dominujú najčastejšie: problematická komunikáciu s davom ako celkom a s tým spojené neakceptovanie diskusie a citlivosť davu na podnety z vonku.

Zo zistení týkajúcich sa dynamiky davového správania vyplýva, že v priestoroch nasadenia dochádza hlavne k zmenám jedného typu davu na iný, kedy sa zhromaždenie obyvateľov menilo na agresívny, prípadne získavací, akvizičný dav, zhromaždenie sa menilo na únikový dav pod hrozbou zásahu polície alebo vojakov, prípadne naopak agresívne prejavy účastníkov sa zmiernili, situácia sa upokojila a agresívny dav sa zmenil na nenásilný protest. Postupne dochádzalo vo všetkých prípadoch k tzv. destilačnému efektu.

Uvedené zistenia sú využiteľné pre monitorovanie situácií hromadného správania civilného obyvateľstva v priestoroch nasadenia, nakoľko umožňujú do určitej miery predikovať dynamiku davového správania a efektívne na situácie reagovať a v prípade potreby zasiahnuť.

### **c) Oblasť zvládania davového správania v priestoroch nasadenia**

Respondenti akceptovali pri spôsoboch zvládania davového správania, respektíve pri zásahoch aj málo využívané formy prevencie davového správania v priestoroch nasadenia – inštitucionálnu, priestorovú, edukačnú a spoločenskú.

Za pomerne efektívny spôsob zvládania označujú využitie informačných vstupov pre upokojenie situácie pri hromadnom správaní.

Za veľmi účinný spôsob zvládania, ktorý bráni eskalácií násillia a dynamike zmeny davu na agresívny typ považujú účastníci výskumu inštitút vyjednávajúca, komunikátora.

Pri použití zásahových zložiek uprednostňujú vojenské jednotky spolupracujúcich armád v priestore pred civilnými zásahovými zložkami.

Pri uprednostňovaní argumentujú najčastejšie akcieschopnosťou, vycvičenosťou, prípadne skorumpovanosťou miestnych represívnych zložiek.

V priestoroch nasadenia sú pri zvládaní málo vyžívané taktiky zvládania hromadného správania v podobe – odpútania pozornosti účastníkov davu (ponúknuť im iný objekt) a inštitútu tzv. "davokaziča"- človeka pripraveného špeciálne na túto úlohu.

## LITERATÚRA:

- BERKY, Ľ.: *Výcvik v OS SR*, Sociologický výskum profesionálnych vojakov. Bratislava, MO SR 2007
- CZIRAK, P. a kol.: *Bojová morálka profesionálnych vojakov OS SR*. Sociologický prieskum, Personálny úrad MO SR – oddelenie psychologických a sociologických činností. Liptovský Mikuláš, 2010
- KMOŠENA, M.: *Bezpečnostné ohrozenia a hromadné správanie*. In.: Riadenie bezpečnosti zložitých systémov 2009 [elektronický zdroj]: medzinárodný vedecký seminár. - Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2009. ISBN 978-80-8040-363-8.
- KMOŠENA, M.: *Sociálnopsychologické aspekty hromadného správania občanov vo vzťahu k teroristickým akciám*. In.: Medzinárodný terorizmus, bezpečnosť a vláda zákona: zborník z medzinárodného vedeckého seminára konaného v Bratislave 17. marca 2005. - [Bratislava]: Ekonóm, 2005. - ISBN 80-225-2135-3. - s. 123-129
- KOLEKTÍV: *Veľký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1
- MATIS, J.– HAMAJ, P.– MARTINSKÁ, M.: *Sociológia armády*. L. Mikuláš: AOS. 2008. 274 s. ISBN 978-80-8040-361-4
- MIKŠÍK, O.: *Psychologie hromadného chování*. Praha: Univerzita Karlova, 1980.
- NAKONEČNÝ, M.: *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 1997.
- SPURNÝ, J. A KOL.: *Agresivní projevy hromadného chování v policejní praxi*. Závěrečná výzkumná zpráva. Praha: Policejní akademie České republiky, 2010
- ŠKVRNDA, F.: *Terorizmus najvýznamnejšia nevojenská bezpečnostná hrozba súčasnosti*. Bratislava: GŠ OS SR, 2002. ISBN 80-968855-2-9.
- VÝROST, J a kol.: *Vybrané kapitoly zo sociálnej psychológie III.*, Bratislava: Veda - SAV, 1996
- ZEĽOVÁ, A.: *Psychológia masových javov – história a súčasnosť*. In.: Sociológia, 1990, roč. 22, č. 4, s. 417 – 431.

# PREJAVY HROMADNÉHO SPRÁVANIA SA PERSONÁLU OS SR V KRÍZOVÝCH SITUÁCIÁCH V PRIESTOROCH NASADENIA

(MASS BEHAVIOR OF AF OF SR IN CRISIS SITUATIONS AND ON  
DEPLOYMENT)

KMOŠENA Miroslav, NEKORANEC Jaroslav,  
PETRUFOVÁ Mária,

**ABSTRAKT:** Príspevok je zameraný do oblasti analýzy prejavov hromadného správania sa profesionálnych vojakov v extrémnych stresových situáciách - mimoriadnych záťažových situáciách v priestoroch nasadenia počas krízových situácií. Autori poukazuje na mechanizmy zvládania záťažových situácií, stratégiu psychologickéj pomoci v rizikových profesiách, možnosti využitia základných metód psychologickéj pokrízovej pomoci a zistenými výsledkami z prieskumu k davovému správaniu sa vojakov v misiách navrhujú odporúčania pre ďalšiu prax v podmienkach OS SR.

**KLÚČOVÉ SLOVA:** post traumatické stresové poruchy a zmeny správania sa vojakov, mechanizmy zvládania záťažových situácií - frustračná tolerancia, mechanizmy zvládania stresu /coping, debriefing a defusing) davové správanie sa vojakov v misiách a interpretácia výsledkov prieskumu v danej oblasti.

**ABSTRACT:** The article is focused on the analysis of mass behavior of professional soldiers in extremely stressful situations – extraordinary stress situations on deployment during crisis situations. The authors emphasize the mechanisms of coping with stress situations, the strategy of psychological support for risky professions, the options of using basic methods of psychological postcrisis support and the observed results from the research of mass behavior of soldiers on missions. The authors suggest further recommendations for the practice in the AF of SR.

**KEY WORDS:** post traumatic stress disorder and changes in behavior of professional soldiers, mechanism of coping with stress (coping, debriefing and defusing), mass behavior of soldiers on missions and interpretation of results from the research of the issue.

## ÚVOD

Správanie sa vojakov v záťažových situáciách je veľmi aktuálnou problematikou. Súvisí to najmä so psychologickými faktormi profesionálnych vojakov a aj civilov v rôznych formách ľudskej činnosti, v poslednom období najmä v súvislosti s pribúdajúcimi katastrofami a hromadnými nešťastiami, ako aj inými asymetrickými ohrozeniami

Je veľmi ťažké vedieť presne odhadnúť potenciálne predpoklady pre zvládnutie určitých úloh a reakcie ľudí v týchto záťažových situáciách. Následkom každej katastrofy alebo hromadného nešťastia je smrť mnohých jednotlivcov a veľký počet ľahko i ťažko ranených neskutočne ťažkou mimoriadnou záťažovou situáciou.

V čase katastrofy a hromadného nešťastia sa vytvárajú skupiny osôb, ktoré priamo alebo sprostredkované prežívajú všetky fázy týchto mimoriadnych udalostí a obranné reakcie sú rôzne - **frustrácia, konflikt, deprivácia, stres** a pod. Mimoriadne podmienky sú ťažko stresujúce a u mnohých jednotlivcov spôsobujú zlyhávajúce základných adaptačných mechanizmov.

---

PhDr., PhD., odborný asistent Katedry spoločenských vied a jazykov Akadémie ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši

PhDr., PhD., odborný asistent Katedry manažmentu Akadémie ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši

doc., PhDr., PhD., docentka Katedry manažmentu Akadémie ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši

To môže viesť k jasnému, i trvalému narušeniu psychickej rovnováhy, čo sa prejaví najmä zmenou prežívania, myslenia i správania. To platí aj pre vojakov. Pokiaľ profesionálny vojak zlyhá, vytvára táto skúsenosť negatívny základ v jeho základoch myslenia a uvažovania ako aj v prejavoch správania.

## 1. MECHANIZMY ZVLÁDANIA ZÁŤAŽOVÝCH SITUÁCIÍ

Všeobecná miera odolnosti voči záťažovým situáciám je označovaná ako *frustračná tolerancia*. Je to schopnosť vyrovnávať sa s náročnými životnými situáciami bez neprimeraných, reakcií, využívať všetky pozitívne možnosti, vynakladať úsilie na prekonávanie ťažkostí, spojená s dostatočnou sebadôverou v tieto schopnosti, v možnosť nájsť primerané riešenie. Je možné vyjadriť ju aj mierou záťaže, akú človek dokáže zvládnuť bez väčších problémov.

Z hľadiska vývinu *frustračnej tolerancie* u jednotlivcov je dôležité ako hodnotíte a interpretujete význam záťažových situácií, či dokážete udržať kontrolu nad situáciou, či ste presvedčený, že ju môže zvládnuť, i už sám, alebo s pomocou ostatných, či vás záťaž aktivizuje v zmysle hľadania účelných spôsobov jej riešenia, alebo paralyzuje a vedie k rezignácii, či ste dostatočne flexibilný a dokáže zabudnúť na nepríjemné zážitky, či sa dokážete zotaviť po traumatizujúcej skúsenosti, či máte schopnosť využívať všetky pozitívne podnety a možnosti, ktoré sa ponúkajú, predovšetkým schopnosť udržiavať sociálne kontakty a prijať ponúkanú pomoc, je to tiež schopnosť o probléme komunikovať.

Celkovo ide o tzv. celý *komplex faktorov*, ktoré pomáhajú človeku zvládať nepriaznivé udalosti. Patrí k ním tiež dostupná sociálna opora, ktorá môže mať rôzny charakter. Môže to byť podpora rodiny, priateľov, či širšej sociálnej siete, vrátane pomoci profesionálov. V podstate ide o to, aby vôbec nejaká podpora tohto druhu bola k dispozícii a aby ju ohrozený jedinec dokázal rozoznať, prijať a využiť. Miera odolnosti voči záťaži závisí od vrodenných predpokladov (celková stabilita organizmu, emocionálna vyrovnanosť, flexibilita, schopnosť relaxovať a rýchlo sa zotaviť), dosiahnutej vývinovej úrovne (vrátane učenia), individuálnych skúseností a celkového aktuálneho stavu.

Existujú rôzne prejavy *obranných reakcií profesionálnych vojakov*. Preto si je potrebné uvedomiť, že rôzne spôsoby vyrovnávania sa so záťažou vychádzajú najmä z dvoch základných fylogenetických mechanizmov, ktorými sú *útok* a *únik*, pričom:

Útok je aktívny variant, vyjadrujúci tendenciu s ohrozujúcou a neprijateľnou situáciou bojovať. Človek môže zaútočiť priamo na predpokladaný zdroj ohrozenia, alebo tiež zaútočiť nepriamo, teda sa zameria na náhradný objekt. Agresia môže byť niekedy obrátená tiež voči sebe samému, kedy sa môže prejsť od verbálneho seba obviňovania, až po krajný prípad samovražedných tendencií.

Únik z ťaživej situácie je opačným variantom riešenia, vyjadruje tendenciu utiecť zo situácie, ktorá sa nám javí ako neriešiteľná. Spôsob, akým možno uniknú pred problémami, môže byť rôzny. Môže ísť o skutočný útek, prenesenie zodpovednosti za riešenie na iného človeka, alebo o rezignáciu na uspokojenie. Tendencia riešiť problém únikom sa môže prejsť tak na úrovni interpretácie samotného problému (nechceme ho vidieť, popierame jeho existenciu), ako aj na úrovni prístupu k tomuto problému.

## 1.1 MECHANIZMY ZVLÁDANIA STRESU (COPING)

Spôsoby vyrovnávania sa so záťažovými situáciami možno diferencovať podľa toho, či súvedomé alebo nevedomé. Medzi obidvoma variantmi existuje plynulý prechod, človek môže reagovať rôznymi spôsobmi. *Ovládacie mechanizmy*, t. zn. coping, sú vedomou voľbou určitých stratégií. Voľba závisí od hodnotenia danej situácie i posúdenia vlastných možností. Z toho vyplýva zameranie na určitý cieľ, ktorým by malo byť dosiahnutie pozitívnej zmeny, alebo zmierenie sa s tým, čo nie je možné zmeniť, pri zachovaní psychickej rovnováhy a pozitívneho obrazu seba samého.

*Obranné mechanizmy* – možno charakterizovať ako psychologické defenzívne (adaptačné) mechanizmy, pomocou ktorých sa osobnosť bráni voči záťažovým situáciám a vnútornému napätiu. Defenzívne reakcie nie sú plne uvedomované a slúžia na ochranu jedinca pred úzkosťou. Možné prejavy správania“

*Popretie a vytesnenie* – človek má tendenciu zbaviť sa pocitov a myšlienok, ktoré sú subjektívne neprijateľné. Vytesnené sú napríklad traumatizujúce zážitky. Istá vec sa buď vôbec neberie do úvahy, alebo sa transformuje do podoby, ktorá už nie je taká zraňujúca.

*Racionalizácia* – predstavuje pokus o zvládnutie záťažovej situácie jej zdanlivo logickým zdôvodnením. Umožňuje zastierať ťaživé problémy ich prijateľnejším, aj keď nie celkom pravdivým, resp. správnym spôsobom výkladu.

*Regresia* – je únikom na vývinovo nižšiu úroveň správania. Obyčajne vyjadruje odmietnutie samostatnosti a väčšiu potrebu závislosti na podpore okolia. K regresívnym prejavom dochádza pri ťažkom somatickom postihnutí a tiež ako reakcia na traumatizujúce zážitky. Postihnutý jedinec túži byť ochraňovaný, upína sa na osobu, ktorá by mu mohla pomôcť a môže sa stať na nej až závislým.

*Fantázia* – je obrannou reakciou, ktorá pomáha nahradiť neznesiteľné zážitky inými, ktoré sú uspokojujúce, aj keď sú nereálne.

*Kompenzácia* – vyváženie nedostatkov v jednej oblasti výkonmi v inej oblasti.

*Rezignácia* – obvykle býva reakciou na dlhodobú záťaž. Jedinec sa dopredu vzdáva niečoho, čo považuje za nedosiahnuteľné. Vyjadruje bezmocnosť, pasivitu a apatiu. Jej efekt spočíva v tom, že ak človek nič neočakáva, nemôže byť sklamaný. Rezignácia môže byť súčasťou prežívania ťažkého ochorenia alebo trvalého postihnutia

## 1.2. ZÁKLADNÉ METÓDY PSYCHOLOGICKEJ POKRÍZOVEJ POMOCI

**Psychologický debriefing – metóda porozumenia zážitkom:** Vo vzťahu k traumatizujúcej udalosti pojmy „*debriefing*“ (z angl. *debrief* - podať hlásenie) a „*defusing*“ (z angl. *defuse* – zbaviť situáciu výbušnosti) autori prevzali tak, ako sú uvádzané u Vodákovej (2002), vzhľadom k tomu, že adekvátne výrazy a činnosti u nás nepoznáme. Uvedené slová popisujú dva stupne krízovo-intervenčnej techniky vyrovnávania sa s traumatizujúcou udalosťou (väčšinou so situáciou hromadného nešťastia). Používajú sa pre všetky typy obetí. Môžu byť použité individuálne, obyčajne sa však využívajú pre prácu so skupinou. Tieto metódy sa v zahraničí tešia veľkej obľube a dôvodom naštartovania uvedených metód bolo v osemdesiatych rokoch 20. storočia zistenie, že obeť katastrof sú zaskočené svojimi vlastnými pocitmi, ktoré dovtedy nepoznali.



Mnohí, ktorí prežili, sa obávali, že sa zbláznia. Mnohí pociťovali strach a hanbu a reakciami blízkeho okolia boli ešte viac zahanbovaní. Druhým dôvodom vytvorenia techník boli obavy o výkonnosť a duševnú pohodu rôznych záchranárov. Mnohí z nich sa po niekoľkých rokoch služby stali obeťami alkoholovej či drogovej závislosti. Bolo potrebné zaviesť metódu, ktorá by pomáhala jednotlivým skupinám obetí vyrovnať sa s (hromadným) nešťastím. Ukázalo sa, že bezprostredne po udalosti či po zásahu je dobré situáciu vyčistiť, zbaviť ju výbušnosti.

**Defusing** - sa obyčajne považuje za nevyhnutnú súčasť pracovného postupu záchranárov. Nie je potrebné, aby ho viedol psychológ. Býva úlohou veliteľa, aby mal na mysli cieľ defusingu – vytvoriť atmosféru podpory a pohody. Defusing by mal posilniť cítenie tímu. Jeho členovia by mali zažiť prijatie ostatnými, spoločný humor a spoločnú starostlivosť o tých z nich, ktorí pri zásahu „dostali najviac na frak“ – telesne alebo psychicky. Nekritizuje sa. Defusing často prebieha spontánne.

**Debriefing** - obyčajne trvá dlhšie ako defusing. Má svoju dĺžku, usporiadanie a počet účastníkov. Prebieha ako skupinové sedenie malej či veľkej skupiny. Debriefing sa odporúča realizovať s určitým časovým odstupom (asi 48 hodín) po udalosti, nie hneď bezprostredne po nej. Druhá časová hranica – dokedy najneskôr ho realizovať – nie je stanovená. Pokiaľ ľudia nemali možnosť podeliť sa o svoje zážitky z traumatizujúcich udalostí, prináša debriefing výsledky i po mnohých mesiacoch či rokoch od udalosti. Debriefing svojou stavbou umožňuje, aby človek zostúpil do zmätku svojich reakcií a pocitov a potom sa vrátil k ich racionálnemu spracovaniu, ktoré ho vybaví silami do budúcnosti. Racionálne spracovanie obyčajne sprevádzajú emócie. Ak sa neobjavia, nič sa nestane. Cieľom metódy nie je odstránenie posttraumatických príznakov. Vytvára však kognitívny rámec pre účinné spôsoby, ako príznaky zvládnuť. (Vodáková, 2002)

## 2. PRIESKUM K DAVOVÉMU SPRÁVANIU

Katedra manažmentu riešila rezortnú vedeckú úlohu pod názvom „Možnosti modelovania sa správania sa jednotlivcov a davu v krízových situáciách“. Hlavným cieľom tohto projektu bolo identifikovať a analyzovať skúsenosti vojakov vysielaných do misí o správaní sa jednotlivca a davu v extrémnych krízových situáciách, do ktorých sa dostali a na základe týchto skúseností vytypovať možné typové správanie sa v krízových situáciách pri asymetrických ohrozeniach, aby sa skvalitnila psychická pripravenosť jednotlivcov a zvýšila pohotovosť reakcia jednotiek plniacich úlohy v systéme koaličných záväzkov v rámci NATO na ohrozenie.

Výskumu sa zúčastnilo 127 profesionálnych vojakov z útvarov Ozbrojených síl Slovenskej republiky. Respondenti boli vybraní zámerným výberom. Dôvodom zámerného výberu bolo to, že objektívne empirické údaje riešiteľský tím mohol získať len od profesionálnych vojakov, ktorí absolvovali niektorú z misí a v priestoroch nasadenia prichádzali do bezprostredného kontaktu s civilným obyvateľstvom.

Vo výskume boli použité tieto metódy: 1. dotazník – obsahoval otázky na hodnotenie pripravenosti personálu pre zvládanie správania sa v krízových situáciách (8 otázok), otázky popisujúce (charakteristika) správania jednotlivca pri hromadnom správaní sa (4 otázky) a napokon otázky na zvládanie hromadného správania v krízových situáciách v priestore nasadenia (3 otázky); 2. riadený rozhovor a 3. metódu analýzy vybraných dokumentov. Pre účely tohto vedecko-odborného seminára je zaujímavá najmä interpretácia výsledkov k pripravenosti profesionálnych vojakov pre zvládanie svojho správania v priestoroch nasadenia.

Prvou oblasťou, do ktorej bola zameraná pozornosť riešiteľov, bola *oblasť reflexie vlastnej pripravenosti pre zvládanie správania v krízových situáciách v priestoroch nasadenia*. Ide o oblasť, ktorá je určujúca pre efektívnosť plnenia úloh personálu v priestoroch nasadenia. Väčšina respondentov hodnotí rozsah vlastnej prípravy na riešenie krízových situácií, do ktorých sa mohli dostať v priebehu misie vo všeobecnosti za postačujúci (47), respektíve za postačujúci pre úlohy, ktoré mali osobne v misii plniť (69). Variantu, že nebola žiadna príprava neoznačil v dotazníku ani jeden z oslovených profesionálnych vojakov. Skutočnosť, že rozsah prípravy personálu pred nasadením pre zvládanie správania v krízových situáciách je vnímaná respondentmi ako postačujúca potvrdzujú aj záznamy z riadených rozhovorov.

Graf č. 1



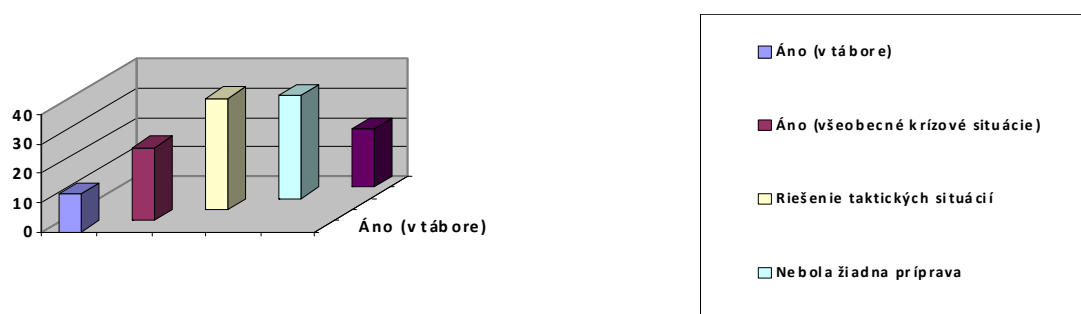
Hodnotenie úrovne pripravenosti personálu pre riešenie krízových situácií v nasadení je v rozpore s poznatkami z výskumu „Výcvik v OS SR“, ktoré boli zverejnené v roku 2007. Vnímanie pocitu nedostatočnej pripravenosti pre plnenie úloh v nasadení sa prejavilo u veľkej časti oslovených profesionálnych vojakov. *Porovnanie signalizuje kvalitatívny posun v oblasti prípravy personálu pre plnenie úloh v misiách*. Vyjadrenia respondentov, týkajúce sa hodnotenia pripravenosti boli výrazne ovplyvnené aj tým, že 59% z nich už malo opakovanú skúsenosť z pôsobenia v iných misiách. Uvedené zistenia vyznievajú do určitej miery konfrontačne aj so závermi výskumu „Bojová morálka profesionálnych vojakov ozbrojených síl SR“, ktorý bol realizovaný v uplynulom roku. V odhodlaní k nasadeniu prejavili respondenti nižší záujem o plnenie úloh v jednotlivých misiách. Pri preferencií vlastnej participácie na plnení úloh ozbrojených síl uprednostnili skôr iné úlohy (napr. obrana územnej celistvosti), ako úlohy vyplývajúce so zmluvných záväzkov. Určite by do budúcnosti zaujímavo vyznelo skúmanie reflexie vlastnej pripravenosti profesionálnych vojakov pre nasadenie a bojovej morálky – odhodlaniu pre nasadenie v operáciách NATO.

*Zvyšovanie pripravenosti pre zvládanie správania v krízových situáciách v priestoroch nasadenia po príchode odchodom na misiu*. Rozdielna hladina názorov sa prejavila pri odpovediach na otázku pokračovania prípravy na riešenie krízových situácií po príchode na misiu:

- žiadna ďalšia psychologická príprava po príchode na misiu nebola – 35,
- individuálna príprava formou návštevy psychológa alebo kňaza – 20,
- psychologická príprava bola zameraná len zvládanie krízových situácií v podmienkach tábora – 13,
- všeobecnejší charakter prípravy, zameraný aj na riešenie krízových situácií mimo tábor – 25.
- príprava zameraná len na riešenie taktických situácií - 35.

Graf č. 2

Príprava personálu pre riešenie krízových situácií počas misie



Rozdielnosť názorov na proces ďalšej prípravy je podmienený určite takými premennými ako sú priestor nasadenia – zvláštnosti konkrétnej misie, skúsenosti vojakov z predchádzajúcich misií, zastávaná funkcia, vlastná predstava o obsahovej a procesualnej stránke prípravy a pod.

*Formy prípravy profesionálnych vojakov pre zvládanie davového správania v krízových situáciách v priestoroch nasadenia.* Zaujímavé sú zistenia týkajúce sa formy prípravy profesionálnych vojakov pre zvládanie davového správania v krízových situáciách v priestoroch nasadenia. Riešitelia výskumnej úlohy predpokladali, že praktické riešenie modelových situácií, ktoré môžu na misii nastať bude zastúpené v procese prípravy veľmi málo. V skutočnosti však existovali tieto formy prípravy:

- praktické riešenie modelových situácií, ktoré môžu nastať v kontakte s civilným obyvateľstvom uviedlo 41 respondentov,
- nácvik zvládania záťažových životných situácií rôzneho typu absolvovalo 30 účastníkov výskumu, 59 vojakov uviedlo, že príprava mala len teoretický charakter v podobe prednášok.
- niektorí účastníci misie KFOR absolvovali špeciálnu prípravu v podobe „Nácviku vytlačania davu“ za použitie ťažkej techniky – OT a vodného dela.

Z riadených rozhovorov vyplýva, že rozdielne sú formy prípravy mužstvo a poddôstojníkov a rozdielne pre kľúčový personál v posádke Martin, kde obsah psychologickéj prípravy bol zameraný aj do tejto oblasti. Rozdiely v názoroch na spôsob prípravy súviseli aj s konkrétnym priestorom nasadenia, misiou. Modelovanie a nácvik ako forma prípravy dominovali u vojakov, ktorí boli pripravovaní do misie KFOR. 3 účastníci misie UNDOF na Golanských výšinách absolvovali výcvik ochrany pozorovateľských základní pred civilným obyvateľstvom priamo v priestoroch nasadenia.

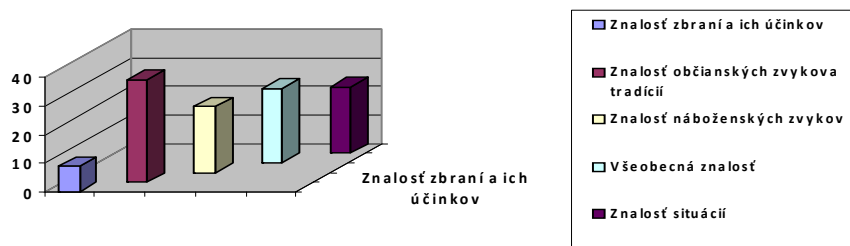
*Porovnanie vlastnej pripravenosti s pripravenosťou vojakov iných armád,* ktoré na misii spolupracujú s našimi príslušníkmi pri zvládaní rôznych typov hromadného správania civilného obyvateľstva ukazuje, že za najlepšie pripravených pre riešenie takýchto situácií v misií ISAF boli našimi príslušníkmi označovaní francúzski vojaci, za najhoršie pripravených americkí vojaci. Z uvedených výsledkov vyplýva, úroveň pripravenosti pre riešenie takýchto špecifických situácií vojakov spolupracujúcich armád je **približne rovnaká**. Samozrejme odlišná bude úroveň ako aj spôsob prípravy vojakov určených do zložiek CIMIC, PSYOPS, vojenskej polície a vojakov, ktorí plnia úlohy pri strážení priestorov, pri logistickej podpore, sprevádzaní konvojov alebo na kontrolných miestach.

Otázkou pripravenosti pre zásah pri hromadnom správaní sa zaoberali aj riešitelia už skôr spomínanej výskumnej úlohy na Policajnej akadémii Českej republiky. Konkrétne problémom agresívneho konania policajtov zasahujúcich pod jednotným velením proti účastníkom hromadných akcií, identifikáciu podmienok a príčin vzniku tendencií k agresívnemu konaniu policajtov a praktickej možnosti a spôsobov minimalizácie uvedených prejavov. Podľa ich zistení, práve nižšia miera pripravenosti policajtov pre zásah pri hromadnom správaní vedie k prekročeniu rámca legitímnej právomoci, ktorou policajt pri zásahu disponuje.

Najslabšiu mieru pripravenosti v porovnaní s vojakmi zahraničných armád pociťovali respondenti v oblasti kultúrnej – antropologickej, t. j. v znalosti občianskych zvykov, tradícií a zásad správania domácich obyvateľov v priestoroch nasadenia – 36 vojakov. 23 respondentov uvádza, že v porovnaní so zahraničnými vojakmi mali rezervy v poznaní náboženských zvyklostí obyvateľstva. Za slabšie pripravených po stránke poznania protivníka a spôsoboch vedenia jeho boja sa považovalo 26 opýtaných. Oproti iným vojakom je nižšia aj miera poznania, identifikácie, prípadne predikcie situácií, v ktorých sa využívajú samovražední atentátnici. Túto oblasť pripravenosti vnímajú respondenti citlivo, vzhľadom na bezprostredné ohrozenie ich života a zdravia.

Graf č. 3

Porovnanie vlastnej pripravenosti a pripravenosti príslušníkov jednotiek spolupracujúcich armád v krízových situáciách v priestore nasadenia



*Druhy krízových situácií, s ktorými mali respondenti vlastnú skúsenosť* vyšli tieto výsledky:

vyjednávanie s domorodým – civilným obyvateľstvom vo vypätej situácií uviedlo najviac opýtaných – 24.

vyjednávanie s domorodými náčelníkmi – 16,

napadnutie tábora alebo kontrolného miesta mínometnou paľbou – 14,

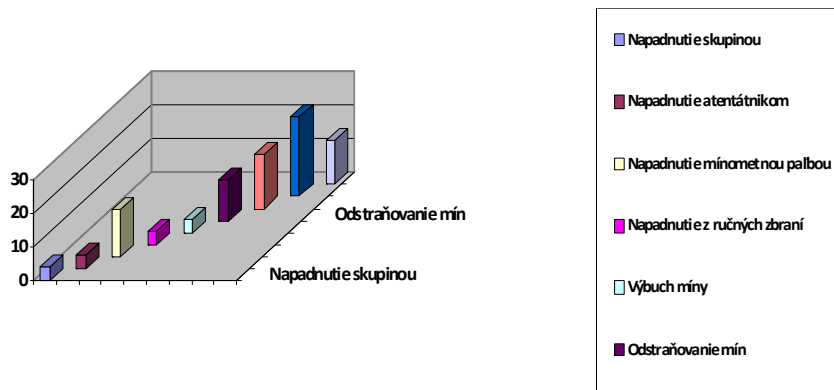
odstraňovanie následkov atentátu v civilnom priestore – 13.

Menej skúseností vykazovali respondenti so situáciami typu: napadnutie kolóny, výbuch míny pod vozidlom, napadnutie tábora či kontrolného miesta atentátnikom alebo skupinou. Zvládanie záťažovej situácie akou bezpochyby je kontakt s civilným obyvateľstvom v podobe vyjednávania je podmienené aj činiteľmi, na ktoré upozorňujú profesionálni vojaci v položke č.5.

Lepšie vedomosti o kultúre národov, etník v priestore nasadenia, poznanie zvykov, tradícií umožňuje efektívnejšie riešiť problémy vo vzťahu k civilnému obyvateľstvu a konštruktívnejšiu komunikáciu obidvoch zúčastnených strán. Zároveň toto poznanie vytvára bariéry pre vznik a kulmináciu násillia s náboženským, etnickým, rodovým či iným pozadím v priestoroch nasadenia personálu.

Graf č. 4

Typologizácia krízových situácií vojakov na základe vlastných skúseností



*Návrh konkrétnych opatrení ktoré by podľa respondentov prispeli k zlepšeniu ich vlastnej pripravenosti riešiť krízové situácie:*

- odovzdávanie nových poznatkov pri rotácii aktívnejšou formou,
- zlepšenie jazykov pripravenosti – angličtina a základy jazyka používaného v priestore nasadenia,
- odovzdávanie skúseností od veteránov pre objektívnejšie poznanie rizík a hrozieb v oblasti,
- naučiť sa komunikovať s civilným obyvateľstvom pomocou tlmočníka,
- absolvovať špeciálny výcvik na potlačanie davu,
- prípraviť veliteľov nižších stupňov na riešenie takýchto situácií,
- špecializovaný výcvik pre túto oblasť má viesť človek, ktorý takéto situácie zažil,
- účasť na pitvách, ktorá zvýši psychickú odolnosť,
- zlepšenie materiálneho zabezpečenia plnenia úloh v nasadení, výstroje a výzbroje, finančného ohodnotenia a pod.

## ZÁVER

Na základe zistených skutočností a výsledkov z výskumu autori upozorňujú na tieto prioritné riešenia týchto problémov najmä v oblasti *prípravy personálu pre zvládanie správania v krízových situáciách v priestoroch nasadenia*:

Pravidelne organizovať tréningy a nácviku modelových situácií na zvládanie davových fenoménov počas misii

V príprave vojakov pre zvládanie hromadného správania civilného obyvateľstva v priestoroch nasadenia preferovať praktický nácvik, na to využiť skúsenosti a zážitkové stavy vojakov, ktorí sa s takýmito situáciami v priestoroch nasadenia už stretli.

Prípravu diferencovať podľa konkrétnej misie, priestoru nasadenia a zastávanej funkcie v misii.

Skvalitňovať psychologickú prípravu profesionálnych vojakov so zameraním za zvládanie záťažových situácií, emocionálnej inteligencie, empatie a odolnosti voči stresovým situáciám počas nasadenia

Posilniť oblasť spoločensko-vednej prípravy s dôrazom na poznanie kultúrno-antropologických zvláštností priestoru nasadenia.

Osvojiť si základné vedomosti o kultúre národov, etník v priestore nasadenia, o zvykoch, tradíciách, obyčajoch a tabu, čo umožňuje efektívnejšie riešiť problémy vo vzťahu k civilnému obyvateľstvu a konštruktívnejšiu komunikáciu obidvoch zúčastnených strán. Zároveň toto poznanie vytvára bariéry pre vznik a kulmináciu násilia s náboženským, etnickým, rodovým či iným pozadím v priestoroch nasadenia personálu.

Využívať skúsenosti pracovníkov CIMICU v príprave vojakov a veliteľov

Respondenti upozornili aj na potrebu zlepšenia úrovne jazykovej prípravy so zameraním na ovládanie anglického jazyka a osvojenie si základov jazyka miestneho obyvateľstva v priestoroch nasadenia,

Neustále analyzovať sociálne správanie sa jednotlivcov a skupín v extrémnych situáciách počas misií

Súčasťou spracovania tejto vedeckej úlohy sú aj navrhnuté modelové situácie správania sa jednotlivca v rôznych formách asymetrických ohrození v trámci davového správania sa vojakov.

### **Použitá literatúra:**

HODGKINSON, P. & STEWART, M.: *Coping with Catastrophe*, London, Routledge. ISBN 0-415-04098-1

VODÁČKOVÁ, D.: *Krizová intervence*. Praha 2002, ISBN: 80-7367-342-8

Lt-Col. K. F. MCKENZIE, jr. (USMC): *The Revenge of the Melinas: Asymetric Threats and the next QDR*, Washington D. C. USA 2000

KMOŠENA, M.: *Dav a panika*. Liptovský Mikuláš: 4 D s. r. o., 2004.

MATIS, J.– HAMAJ, P.– MARTINSKÁ, M.: *Sociológia armády*. L. Mikuláš: AOS. 2008. 274 s. ISBN 978-80-8040-361-4

PETRUFOVÁ, M- KMOŠENA, M. : *Vybrané aspekty zvládania davového správania v priestoroch nasadenia personálu Ozbrojených síl Slovenskej republiky [Several aspects of coping with crowd behaviour in the area of involvement of members of Armed forces of the Slovak republic*. In: *Zvládání extrémních situací : 3. ročník mezinárodní konference : 22.-26.11.2010*, Praha, Spiritka. - Praha : Casri, 2010. - ISBN 978-80-254-8493-7. - 15 S. - Tiež zborník abstraktov. - S. 66-67.

PETRUFOVÁ, M., BELAN, L.: *Krizové situácie a asymetrické hrozby ovplyvňujúce správanie profesionálnych vojakov*, Zborník z konferencie Taktika 2010 - Taktické činnosti jednotek a malých tímov v soudobých operáciách., UO Brno, ISBN: 978-80-7231-764-6, 8s.

*Možnosti modelovania správania sa jednotlivcov a davu v krízových situáciách ŠPP 852\_08-RO02\_RU21-240: Priebežná a záverečná správa o riešení projektu / Hl. rieš. Mária PETRUFOVÁ, M. kol. AOS 2011 str.55*

[www.unipo.sk/public/media/files/docs/.../dokument\\_109\\_16.pdf](http://www.unipo.sk/public/media/files/docs/.../dokument_109_16.pdf)

# BEZPEČNOSTNÉ PROSTREDIE OČAMI PROFESIONÁLNYCH VOJAKOV

(PROFESSIONAL SOLDIERS' OPINION ON SECURITY ENVIRONMENT)

**CZIRÁK Pavol**

**ABSTRAKT:** Autor sa v článku zaoberá analýzou premenlivosti bezpečnostného prostredia a transformáciou ozbrojených síl sú spoločenské procesy, ktoré sú v úzkej vzájomnej interakcii. Vychádza z toho, že v súčasnosti profesionalizáciou ozbrojených síl čoraz viac štátov reaguje na súčasné makrotrendy v spoločnosti, ako je globalizácia a postmoderna, ktoré sa prejavujú v oblasti bezpečnosti najmä asymetrickými regionálnymi a subregionálnymi konfliktami. V tejto oblasti uskutočnil merania.

**KLÚČOVÉ SLOVÁ:** Bezpečnostná problematika, bezpečnostné riziká, použitie ozbrojených síl, občan a bezpečnosť, civilno-vojenské vzťahy.

**ABSTRACT:** The author of the article deals with the analysis of changes in the security environment and transformation of the armed forces are social processes that are in close interaction with each other. It results from the fact that at present more and more states react to the present-day macro-trends of society such as globalization and postmodern, which show in the field of security especially in form of asymmetric regional and subregional conflicts, with the professionalization of the armed forces. The author has performed research concerning this issue.

**KEY WORDS:** Security issues, security risks, deployment of the armed forces, citizen and security, civilian-military relations.

## ÚVOD

Premenlivosť bezpečnostného prostredia a transformácia ozbrojených síl sú spoločenské procesy, ktoré sú v úzkej vzájomnej interakcii.<sup>103</sup> V súčasnosti profesionalizáciou ozbrojených síl čoraz viac štátov reaguje na súčasné makrotrendy v spoločnosti, ako je globalizácia a postmoderna,<sup>104</sup> ktoré sa prejavujú v oblasti bezpečnosti najmä asymetrickými regionálnymi a subregionálnymi konfliktami.

Aj v našich podmienkach sa spoločnosť, profesionalizáciou ozbrojených síl, rozhodla reagovať zmenené bezpečnostné prostredie a začlenenie Slovenskej republiky do NATO ako garanta kolektívnej bezpečnosti. Profesionálni vojaci ozbrojených síl Slovenskej republiky tak participujú na presadzovaní štátnych záujmov vo sfére obrany v podstatne širšom bezpečnostnom prostredí, než dovtedy boli občania v našom regióne zvyknutí. Toto širšie pôsobenie je častým zdrojom neporozumenia významu nasadenia našich vojakov v zahraničných operáciách medzinárodného krízového manažmentu v očiach časti občianskej verejnosti. Z tohto hľadiska je dôležité poznať ako sa profesionálni vojaci s touto situáciou vyrovnávajú, aké sú ich názory na súčasné bezpečnostné hrozby a použitie ozbrojených síl na ich riešenie.

V kontexte hlavnej témy tejto štúdie (článku) sa pokúsime zovšeobecniť existujúce empirické poznatky súvisiace s pohľadom profesionálnych vojakov na nasledujúce okruhy tém týkajúcich sa ich vnímania bezpečnostného prostredia:

---

PhDr., PhD., Generálny štáb OS SR, Kutuzovova 8, 832 47 Bratislava, e-mail: pavel.czirak@mil.sk

<sup>103</sup> Pozri bližšie: MATIS, J.– HAMAJ, P.– MARTINSKÁ, M.: *Sociológia armády*. L. Mikuláš: AOS. 2008. S. 91 - 108. ISBN 978-80-8040-361-4

<sup>104</sup> ZAPLATINSKIJ, V. – MATIS, J.: *Bezopasnosť v eru globalizaciji*. Kyjiv: Centr učbovoji literatury. 2010. s. 21 – 27. ISBN 978-611-01-0146-2

vzťah profesionálnych vojakov k bezpečnostnej problematike

bezpečnostné riziká

použitie ozbrojených síl

názor profesionálnych vojakov na vzťah občanov Slovenskej republiky k bezpečnostnej problematike a na civilno-vojenské vzťahy.

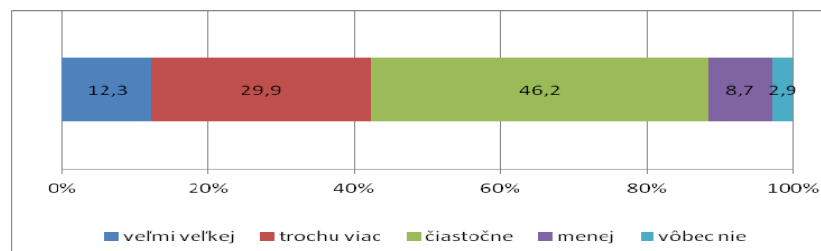
## PROFESIONÁLNI VOJACI A BEZPEČNOSTNÁ PROBLEMATIKA

O profesionálnom vojakovi môžeme hovoriť ako jednotlivcovi, ktorý sa „socializáciou nebezpečenstva“ adaptuje na zaujatie sociálnej pozície v ozbrojených silách a formuje sa jeho vzťah k vykonávanému povolaniu (zamestnaniu).<sup>105</sup> V tomto kontexte môžeme predpokladať, že bude mať pomerne vyhranený názor na problematiku v oblasti vojenských, nevojenských a zmiešaných bezpečnostných hrozieb<sup>106</sup>.

Môžeme konštatovať, že 43,2% respondentov sa vo zvýšenej miere zaoberá o problematiku obrany vo vzťahu k bezpečnostným otázkam, pričom súhrnne sa touto oblasťou aspoň čiastočne zaoberá 89,4% profesionálnych vojakov.

**Graf č. 1**

Do akej miery sa zaujímate o problematiku obranu vo vzťahu k bezpečnostným otázkam?



Zdroj: MO SR

Vojenská verejnosť pomerne skepticky hodnotí úroveň informácií, ktoré médiá poskytujú ohľadne vojenskej problematiky (54,7% respondentov ju hodnotí ako zlú). Pričom 37,5% sa domnieva, že médiá zobrazujú na ozbrojené sily prevažne negatívne (Graf č. 2 – 3). Obdobná skepsa je aj pri ich názoroch na informovanosť politických lídrov o modernej armáde, kde 9,4% respondentov považuje politických lídrov za dobre informovaných (Graf č. 4). Polovica profesionálnych vojakov považuje imidž Ozbrojených síl Slovenskej republiky vo verejnosti za dobrý (Graf č. 5).

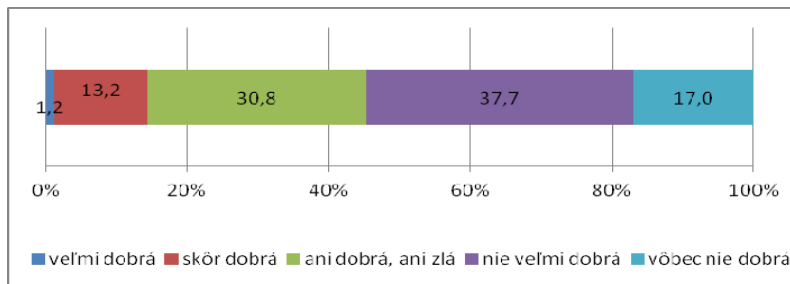
<sup>105</sup> Porovnaj: ČUKAN, K. – POLONSKÝ, D. – ŠKVRNDA, F., 2005. *Sociologické pohľady na úplnú profesionalizáciu ozbrojených síl*. Bratislava: MO SR, 2005. s. 57. ISBN 80-88842-91-3 a tiež MATIS, J.– HAMAJ, P.– MARTINSKÁ, M.: *Sociológia armády*. L. Mikuláš: AOS. 2008. S. 98 - 100. ISBN 978-80-8040-361-4

<sup>106</sup> Škvrnda, F., 2005. *Armed Forces and security in current world*. In: *PROFESSIONALISATION OF ARMED FORCES*. Comparative sociologica research in the Czech republic, Republic of Hungary and Slovak republic (Ed. J. Mészáros.) Budapest Department for Human Policy, MoD of Republic of Hungary, 2005. 214 s. ISBN 963 7037 57 8, s. 11-34.



**Graf č. 2**

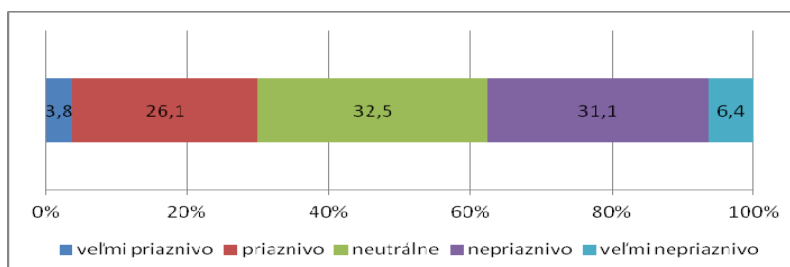
Úroveň informácií, ktoré médiá, poskytujú ohľadne vojenskej problematiky (hodnotenie profesionálnymi vojakmi)



Zdroj: MO SR

**Graf č. 3**

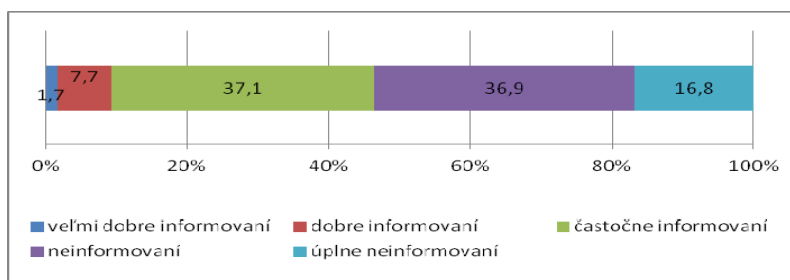
Ako vo všeobecnosti, masmédiá zobrazujú naše ozbrojené sily? (hodnotenie profesionálnymi vojakmi)



Zdroj: MO SR

**Graf č. 4**

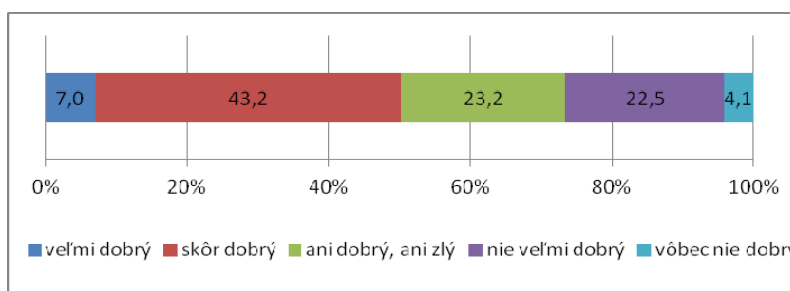
Ako dobre sú naši politickí lídri informovaní o modernej armáde? (hodnotenie profesionálnymi vojakmi)



Zdroj: MO SR

**Graf č. 5**

Áký je verejný imidž Ozbrojených síl SR v spoločnosti (hodnotenie profesionálnymi vojakmi)



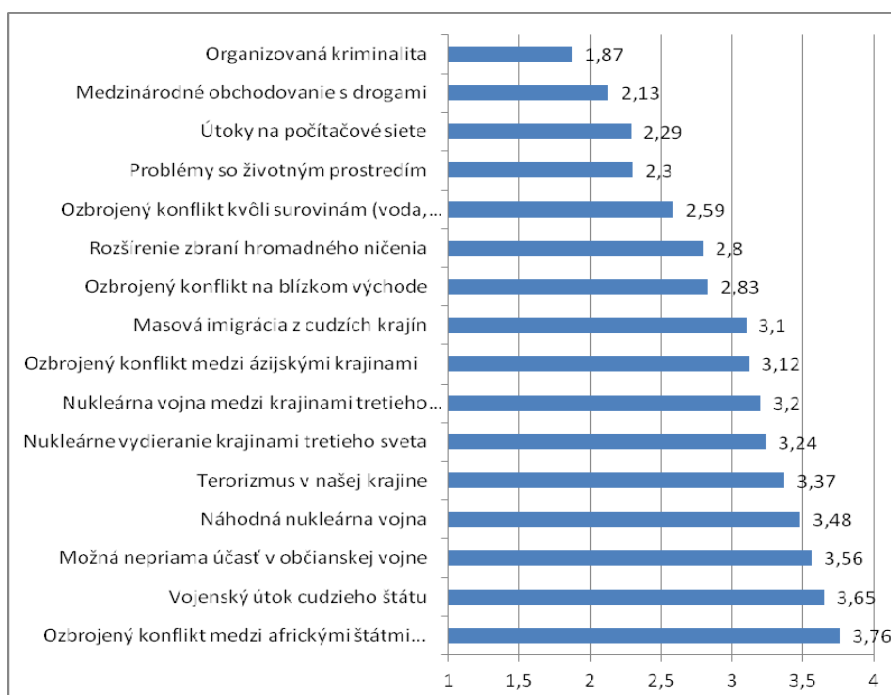
Zdroj: MO SR

## PROFESIONÁLNI VOJACI A BEZPEČNOSTNÉ RIZIKÁ

Profesionálni vojaci za najväčšiu bezpečnostnú hrozbu pre SR považujú organizovanú kriminalitu, za veľmi významnú hrozbu považujú aj medzinárodné obchodovanie s drogami, útoky na počítačové siete a problémy so životným prostredím, medzi pomerne významné bezpečnostné hrozby SR zaraďujú aj možný ozbrojený konflikt kvôli surovinám, rozšírenie zbraní hromadného ničenia a ozbrojený konflikt na blízkom východe. Ďalšie hrozby považujú za menej pravdepodobné.

**Graf č. 6**

Podľa Vášho názoru, aká je pravdepodobnosť, každej z nasledujúcich hrozieb národnej bezpečnosti našej krajiny?



**Posudzovacia škála:**

1–veľmi pravdepodobné; 2–pravdepodobné; 3–nemám vyhranený názor;  
4–nepravdepodobné; 5–veľmi nepravdepodobné

## PROFESIONÁLNI VOJACI A POUŽITIE OZBROJENÝCH SÍL

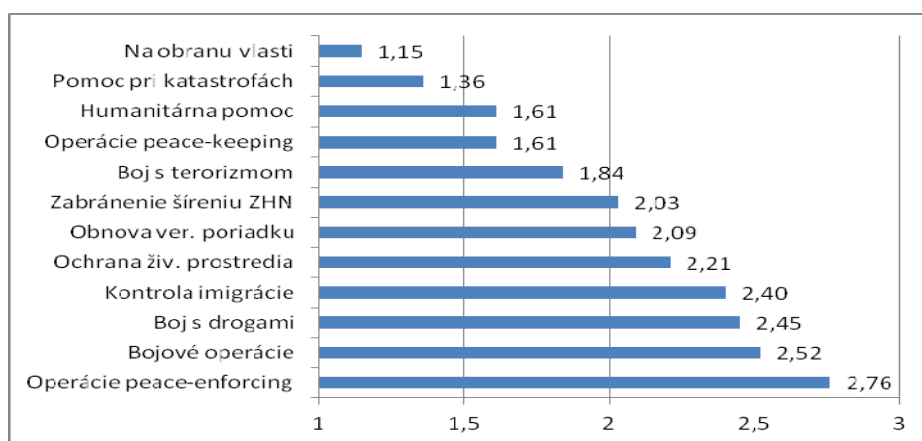
Za prejav profesionalizácie v hladine individuálnej, teda hladide vojenských profesionálov,<sup>107</sup> môžeme považovať tiež úroveň akceptácie úloh ozbrojených síl. Ozbrojené sily v súčasnosti pod vplyvom procesu profesionalizácie čoraz častejšie plneniu rôzne typy úloh, na ktoré predtým neboli prepravované. Pôsobnosť ozbrojených síl Slovenskej republiky sa tak rozširuje aj na „netradičné“ formy podpory a pomoci. Ide najmä o rôzne „asistenčné, podporné činnosti“ v rámci záchranných prác spätých s krízovým manažmentom ako aj pomoc a podpora civilnému obyvateľstvu a spoločnosti v čase rôznych nevojenských konfliktov.

<sup>107</sup> Pozri bližšie: MATIS, J.: Teoretická analýza vybraných problémov sociálneho zabezpečenia profesionálnych vojakov OS SR. In: Komplexné sociálne zabezpečenie vojenského profesionála: medzinárodná vedecká konferencia. L. Mikuláš: AOS. 2010. s. 10 – 40. ISBN 978-80-8040-406-2

V rámci ozbrojených síl Slovenskej republiky je pomerne vysoký pozitívny súhlas profesionálnych vojakov s úlohami vlastných ozbrojených síl. Pri porovnávaní výsledkov výskumov z dvoch po sebe idúcich období (2009–2010) pozorujeme pomerne veľkú konzistentnosť v ich názoroch.<sup>108</sup> Najväčšiu mieru akceptácie úloh ozbrojených síl Slovenskej republiky zo strany profesionálnych vojakov registrujeme pri úlohách: 1. obrana našej krajiny; 2. pomoc pri katastrofách; 3. humanitárna pomoc; 4. účasť na operáciách k udržaniu mieru; 5. boj proti terorizmu (Graf č. 7 a 8).

**Graf č. 7**

Označte, prosím, nakoľko súhlasíte s tým, aby ozbrojené sily boli používané pre každú z nasledovných úloh

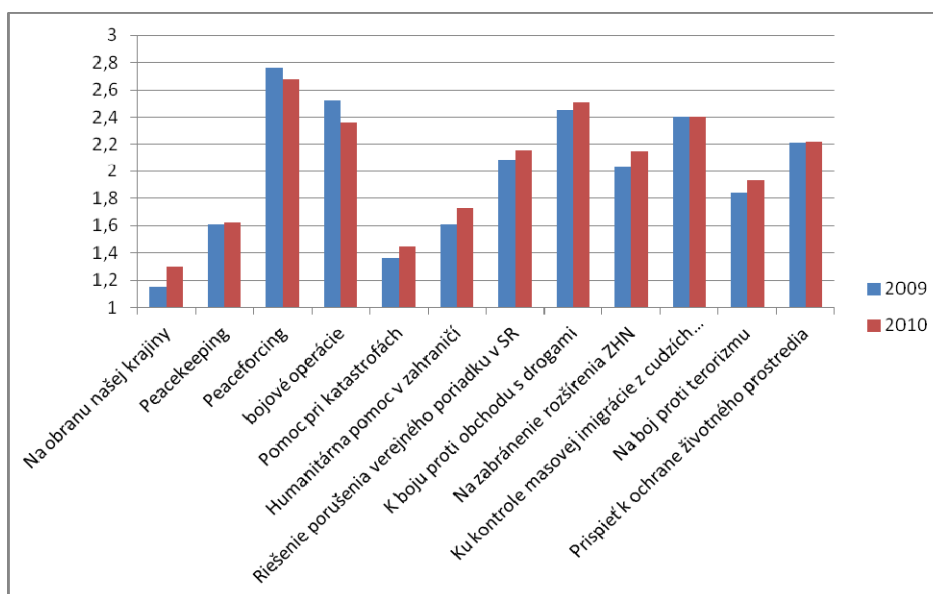


**Posudzovacia škála:**

- 1 – úplne súhlasím; 2 – súhlasím; 3 – nemám vyhranený názor; 4 – nesúhlasím; 5 – úplne nesúhlasím.

**Graf č. 8**

Komparácia miery súhlasu vojakov s použitím ozbrojených síl – 2009 a 2010



<sup>108</sup> CZIRÁK, P. et al. 2010a. *Hodnotová orientácia profesionálnych vojakov Ozbrojených síl SR*: výskumná správa. Liptovský Mikuláš : PÚ, 2010, vydané pod č. spisu: PÚ-116-14/2010-OPSC. 101 s.

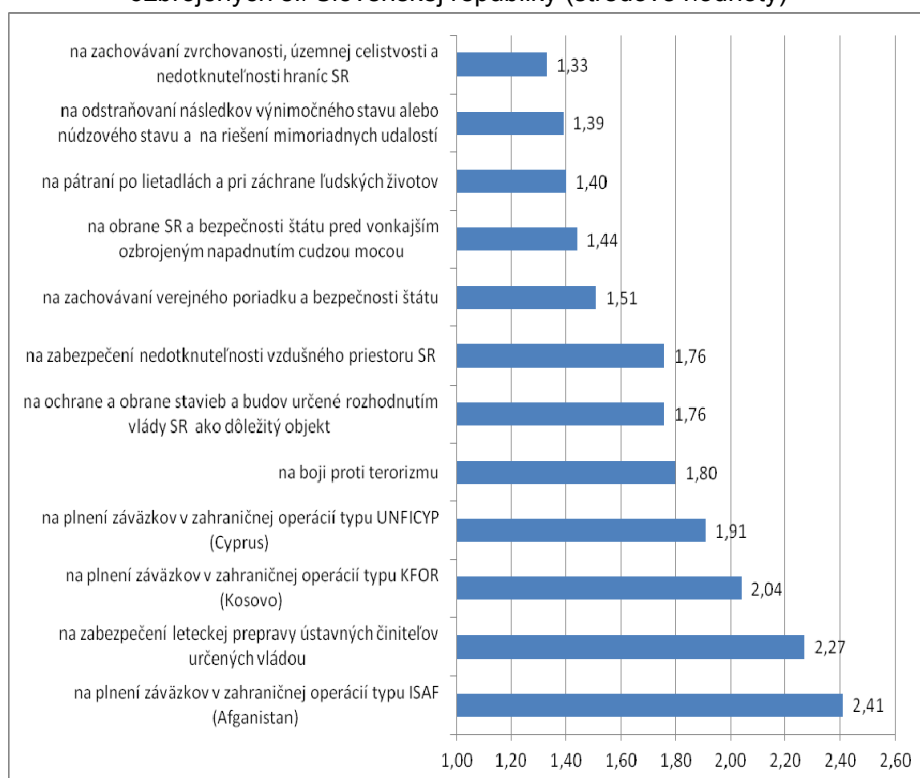
Od miery akceptácie úloh ozbrojených síl profesionálnymi vojakmi sa odvíja aj miera ich záujmu o osobnú participáciu podieľať sa na týchto úlohách. Pri skúmaní záujmu profesionálnych vojakov podieľať sa úlohách ozbrojených síl Slovenskej republiky sme vychádzali zo zákonov, bezpečnostných a doktrinálnych dokumentov, aby sme čo respondentom ponúkli možnosť vyjadriť sa k reálnym typom úloh, ktoré ozbrojené sily Slovenskej republiky vykonávajú alebo môžu vykonávať. Respondenti vyjadrovali záujem zúčastniť sa jednotlivých typov úloh ozbrojených síl Slovenskej republiky (Graf č. 9).

K všetkým typom úloh ozbrojených síl Slovenskej republiky ale prevažovali pozitívne stanoviská. Najväčší záujem prejavili respondenti pri typoch úloh akými sú:

1. zachovávanie zvrchovanosti, územnej celistvosti a nedotknuteľnosti hraníc Slovenskej republiky;
2. ochrana štátnej hranice Slovenskej republiky;
3. odstraňovanie následkov výnimočného stavu alebo núdzového stavu a na riešení mimoriadnych udalostí, pri ktorých sú ohrozené životy a zdravie osôb alebo majetok a pri odstraňovaní jeho následkov;
4. pátranie po lietadlách a pri záchrane ľudských životov;
5. obrana Slovenskej republiky a bezpečnosti štátu pred vonkajším ozbrojeným napadnutím cudzou mocou.

**Graf č. 9**

Záujem profesionálnych vojakov o participáciu na nasledujúcich úlohách ozbrojených síl Slovenskej republiky (stredové hodnoty)



**Posudzovacia škála:**

1 – áno, 2 – skôr áno, 3 – nemám vyhranený názor, 4 – skôr nie, 5 – nie.

K prejavom profesionality vojaka môžeme rátať aj reálne povedomie vojakov o význame a miere vplyvu ozbrojených síl v sústave demokratického spoločenstva. Z Grafu č. 10 vidieť, že profesionálni vojaci poznajú miesto a význam ozbrojených síl Slovenskej republiky v spoločnosti a považujú ho za prirodzené a správne.<sup>109</sup>

**Graf č. 10**

Ako výrazne, súhlasíte s nasledujúcimi výroky?



**Posudzovacia škála:**

1 – úplne súhlasím; 2 – súhlasím; 3 – nemám vyhranený názor; 4 – nesúhlasím; 5 – úplne nesúhlasím.

## PROFESIONÁLNI VOJACI A VZŤAH OBČANA SLOVENSKEJ REPUBLIKY K BEZPEČNOSTI A ICH POHĽAD NA CIVILNO-VOJENSKÉ VZŤAHY

Profesionálni vojaci prikladajú imidžu (symbol, predstava) vojenskej profesie vo verejnosti neutrálnu hladinu (Tabuľka č. 1), bez výraznejšieho odchylenia pozitívnym, či negatívnym smerom.

<b>Priemer</b>	4,50
<b>Medián</b>	4,00
<b>Modus</b>	5
<b>Štandardná odchýlka</b>	1,918

**Posudzovacia škála:**

1 - veľmi pozitívny imidž až 10 - veľmi negatívny imidž

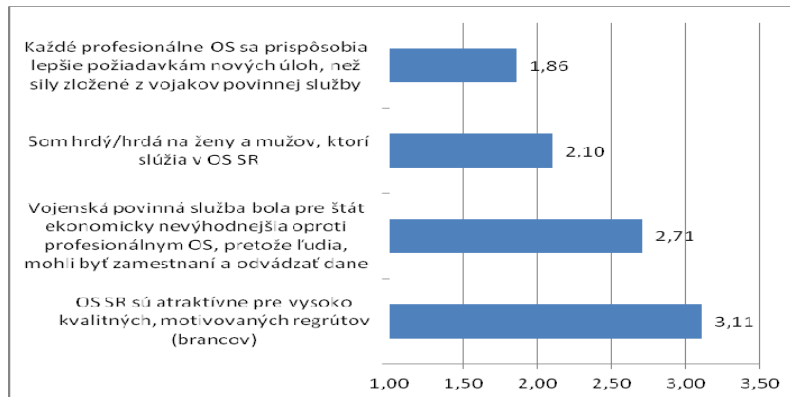
**Tabuľka č. 1** Aký imidž má vojenská profesia vo verejnosti v našej krajine?

A ako sa sami vojaci pozerajú na profesionalizáciu ozbrojených síl? Ak by sme to zhrnuli stručne, tak jednoznačne pozitívne, avšak nie s nekritickým optimizmom. Profesionálne ozbrojené sily považujú za vhodnejšie (Graf č. 11), z pohľadu ich lepšieho prispôsobenia sa požiadavkám nových úloh, pociťujú výraznú hrdosť na svojich kolegov slúžiacich v ozbrojených silách.

<sup>109</sup> CZIRÁK, P. et al. 2010b. *Bojová morálka profesionálnych vojakov ozbrojených síl SR*: výskumná správa. Liptovský Mikuláš : PÚ, 2010, vydané pod č. spisu: PÚ-116-30/2010-OPSC. 122 s.

**Graf č. 11**

Stupeň súhlasu profesionálnych vojakov s výrokmi  
(konskripčné verzus profesionálne ozbrojené sily)



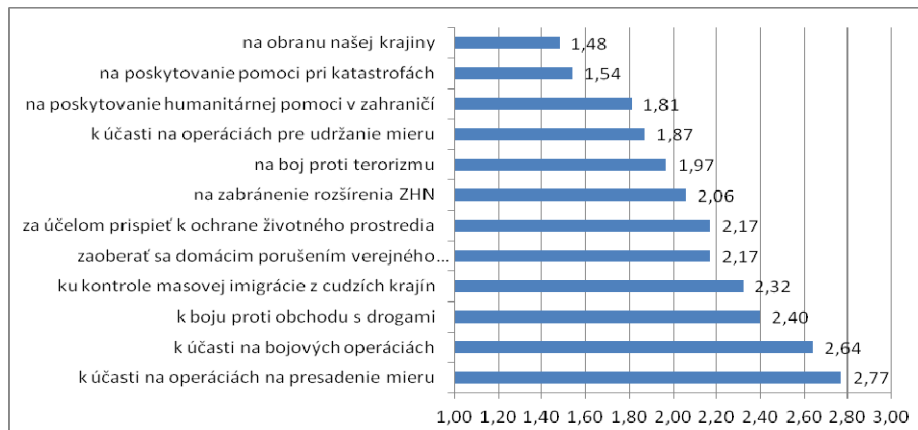
**Posudzovacia škála:**

- 1 – úplne súhlasím; 2 – súhlasím; 3 – nemám vyhranený názor; 4 – nesúhlasím;  
5 – úplne nesúhlasím.

Za určité upozornenie na nie optimálny stav v postavení profesionálnych vojakov, môžeme považovať vyjadrenú skepsu o atraktívnosti vojenského povolania pre kvalitných a motivovaných regrútov. Všeobecne profesionálni vojaci predpokladajú, že vo verejnosti bude prevažovať súhlas s vykonávaním všetkých vojenských i nevojenských aktivít uvedených v obrázku.

**Graf č. 12**

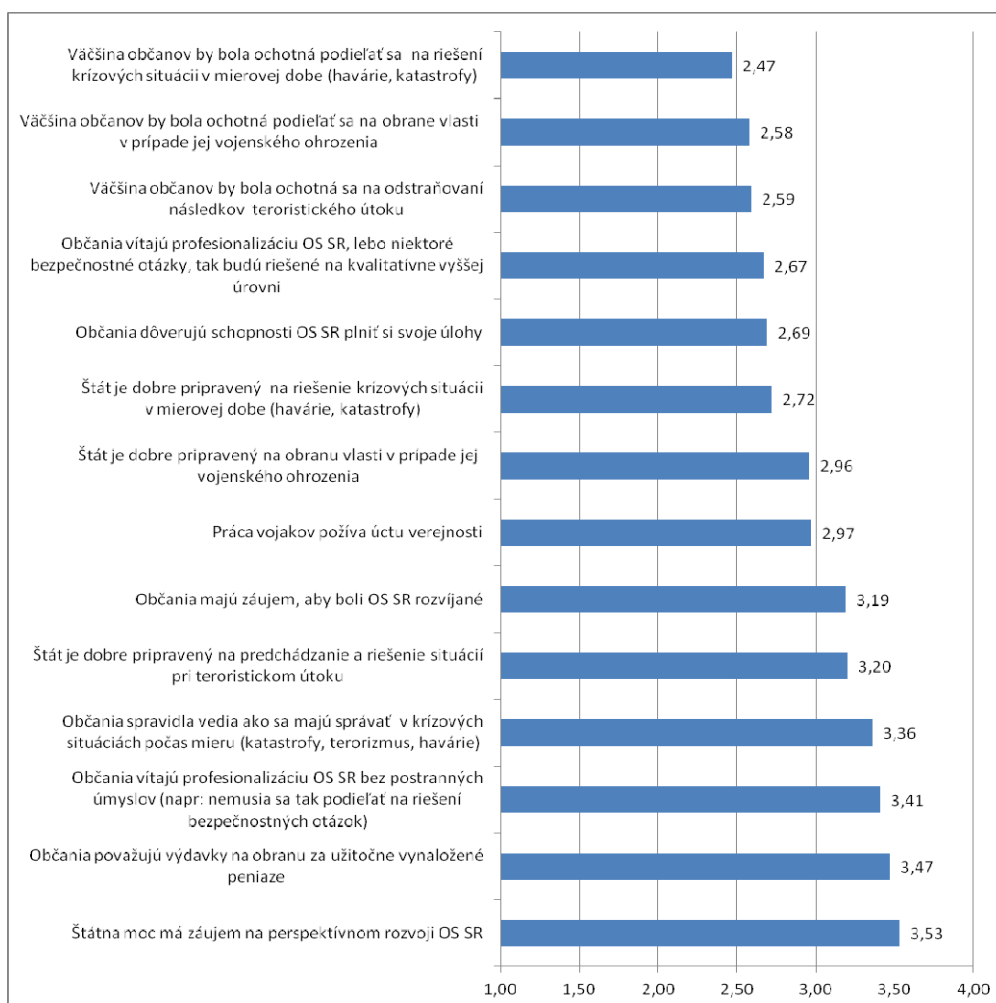
Stredové hodnoty - očakávaný stupeň súhlasu s jednotlivými úlohami  
ozbrojených síl Slovenskej republiky vo verejnosti



**Posudzovacia škála:**

- 1 – úplne súhlasím; 2 – súhlasím; 3 – nemám vyhranený názor; 4 – nesúhlasím;  
5 – úplne nesúhlasím.

Vojaci sa domnievajú, že ochota väčšiny občanov spolupodieľať sa na riešení a odstraňovaní rôznych krízových situácií, ako aj na obrane štátu by do značnej časti prevažovala. Váhajúci a nie príliš pozitívny názor vojakov bol prezentovaný v oblasti rozvoja a perspektívy zabezpečenia obrany, ktorá bola hodnotená pomerne negatívne.

**Graf č. 13****Stredové hodnoty – prístup spoločnosti k bezpečnosti****Posudzovacia škála:**

- 1 – úplne súhlasím; 2 – súhlasím; 3 – nemám vyhranený názor; 4 – nesúhlasím;  
5 – úplne nesúhlasím.

Súčasnú zmeny v bezpečnostnom prostredí, ktoré sprevádza vznik nových druhov hrozieb a oslabovanie tradičných aktérov bezpečnosti (štáty) majú výrazný vplyv na redefinovanie významu, pôsobnosti a úloh ozbrojených síl. Jedným zo spôsobov, ktorým verejná moc reaguje na tie zmeny je transformácia ozbrojených síl a ich profesionalizácia.

Profesionalizácia ozbrojených síl popri premene v kvantitatívnej rovine predpokladá aj premenu v rovine kvalitatívnej. Prejavy týchto zmien pozorujeme v ozbrojených silách Slovenskej republiky. Profesionálni vojaci sa veľmi intenzívne zaoberajú problematikou bezpečnosti. K odbornosti príspevkov v masmédiách (ich pravdivosť), venujúcim sa problematike vojenskej a nevojenskej bezpečnosti sa stavajú skôr s odstupom. Obdobne nepriaznivo hodnotia aj znalosti politických lídrov o moderných ozbrojených silách a ich úlohách. Domnievajú sa, že imidž ozbrojených síl a vojenskej profesie je celkovo je verejnosťou hodnotený neutrálne. Z pohľadu Slovenskej republiky v súčasnosti, vojaci za najzávažnejšie bezpečnostné hrozby považujú predovšetkým nevojenské typy bezpečnostných rizík.

## ZÁVER

Kvalitatívnu stránku procesu profesionalizácie môžeme hodnotiť pomerne pozitívne aj s ohľadom na názory a akceptáciu nových typov úloh ozbrojených síl, vyplývajúcich zo vstupu do NATO, samotnými profesionálnymi vojakmi a z ich komparačného hodnotenia profesionálneho a konskripčného modelu ozbrojených síl.

Na základe uvedených skutočností môžeme hodnotiť, že profesionalizácia ozbrojených síl v Slovenskej republike sa v oblasti ľudských zdrojov a ich reálneho vnímania a chápania bezpečnostného prostredia v ktorom operujú, sa vyvíja očakávaným smerom.

Pre komplexné dovŕšenie transformácie ozbrojených síl Slovenskej republiky je potrebné, zvlášť v súčasnom turbulentnom svete poznačenom globálnou krízou v ekonomickej aj morálnej sfére, nájsť finančné prostriedky a spoločenskú zhodu, inak predstavitelia verejnej budú strácať jeden z významných nástrojov, ktorým môžu adekvátne a rýchlo reagovať na neočakávané bezpečnostné hrozby vojenského, či nevojenského charakteru.

## LITERATÚRA:

Čukan, K., Polonský, D., Škvrnda, F., 2005. Sociologické pohľady na úplnú profesionalizáciu ozbrojených síl. Bratislava: MO SR, 2005. 132 s. ISBN 80-88842-91-3.

Škvrnda, F., 2005. *Armed Forces and security in current world*. IN PROFESSIONALISATION OF ARMED FORCES. Comparative sociologica research in the Czech republic, Republic of Hungary and Slovak republic (Ed. J. Mészáros.) Budapest Department for Human Policy, MoD of Republic of Hungary, 2005. 214 s. ISBN 963 7037 57 8, s. 11-34.

Zákon NR SR č.346/2005 Z.z. o štátnej službe profesionálnych vojakov Ozbrojených síl SR v znení neskorších predpisov. Interné dokumenty Ministerstva obrany SR:

CZIRÁK, Pavel et al. 2010a. *Hodnotová orientácia profesionálnych vojakov Ozbrojených síl SR*: výskumná správa. Liptovský Mikuláš : PÚ, 2010, vydané pod č. spisu: PÚ-116-14/2010-OPSC. 101 s.

CZIRÁK, Pavel et al. 2010b. *Bojová morálka profesionálnych vojakov ozbrojených síl SR*: výskumná správa. Liptovský Mikuláš : PÚ, 2010, vydané pod č. spisu: PÚ-116-30/2010-OPSC. 122 s.

MATIS, J.– HAMAJ, P.– MARTINSKÁ, M.: *Sociológia armády*. L. Mikuláš: AOS. 2008. 274 s. ISBN 978-80-8040-361-4

ZAPLATINSKIJ, V. – MATIS, J.: *Bezopastnosť v eru globalizaciji*. Kyjiv: Centr učbovoji literatury. 2010. 147 s. ISBN 978-611-01-0146-2

MATIS, J.: Teoretická analýza vybraných problémov sociálneho zabezpečenia profesionálnych vojakov OS SR. In: *Komplexné sociálne zabezpečenie vojenského profesionála: medzinárodná vedecká konferencia*. L. Mikuláš: AOS. 2010. s. 10 – 40. ISBN 978-80-8040-406-2



Názov: Zborník príspevkov z vedecko-odborného seminára  
„Vybrané aktuálne problémy vojenskej sociológie“  
(Sociologický pohľad na ozbrojené sily slovenskej republiky  
po 6 rokoch procesu profesionalizácie)

Vydal: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava  
Štefánika, Liptovský Mikuláš

Zostavenie  
a redakcia: PhDr. Karol Čukan, CSc.  
Doc. RSDr. Jozef Matis, CSc.  
Doc. PhDr. František Škvrnda, CSc.

Obálka: Mgr. Robert Kandrik

Náklad: 60 kusov

Počet strán: 103 (8,6 AH)

Vydanie: prvé

Formát: elektronický

Vydané: 2011

ISBN: **978 80-8040-440-6**